

VÄRSKE RÕHK

number 40 / talv 2014

EDA AHI / MANFRED DUBOV / KRISTEL ALGVERE / MAARJA PÄRTNA / JÄNIS JOŇEVS

Intervjuu MARILIIN VASSENINIGA

KADRI NAANU TÕNIS VILUST / JOOSEP SUSI aastast 1968

Illustratsioonid KRISTINA VIIN

SILVIA URGAS

SÕDA

„kuidas ma oma lastele seletan
et kaks meest hoiavad käest kinni?”
oigab neil päevil iga ema
ja mitte-ema
kassajärjekorras
internetifoorumis
ööklubi vetsujärjekorras

„kuidas ma oma lastele seletan
et kehale mõjuv jõud
võrdub keha massi
ja selle jõu poolt
kehale antud kiirenduse
korrutisega?”

oigavad tuhanded emad
kes istuvad taas füüsikaklassis
sest mitte miski ei ole tähtsam
kui järeltuleva põlve harimine

ning nende lastest saab põlvkond
kelle emad teavad vastuseid
kõigile küsimustele

„kuidas ma oma lastele seletan
et kui kaks meest hoiavad käest kinni
kandub soojus ühelt kehalt teisele
kuni saabub soojuslik tasakaal
ja nad saavad teineteisele otsa vaadata
täpselt sama temperatuuriga silmadega?”

oigavad emad
kes ei saa aru
et lisaks vektoritele
võivad võrdsed olla
ka inimesed

JA

eesti sõltub 100% vene gaasist

ja esmakordselt oma elu kolmandas dekaadis
olen vahetanud 80ndate paneelid

(mille radikad surisevad jumala armust
oktoobrist aprillini

kes kütab keskkütet?
suur punane korsten
olen kolmene ja näen teda toaaknast
liiga suur et päriselt
siin linnas olemas olla

kui mind ta jalamile viiakse
olen pettunud

sest katlamaja on metsloom
mitte lagunenud tellistest torn)

ja metsi põletavad lobudikud
(puust oled sa tehtud
ja puud pead sa sööma

mina ei oska sind kütta
põline paneeliplik
tuba tahma täis
ronib veebruarikuus katusele
et natukegi hingata saaks

olles kahevahel kas sellest
et peaaegu vannitoa põlema panin
saaks hea baariveste või mitte)

gaasiküttega korteri vastu

siin ma nüüd olen
uimastatud augustikuust
ja sa oled selline maja
kes mulle meeldib
väärikas ja sõltuv

kõrgete lagedega
ja radikas läheb nii kergelt soojaks
et tunnen soovi emmata
maa-aluseid torusid
agressiivsest naaberriigist

ja kui gaas keeratakse kinni
kui tulevad sanktsioonid
või sõda
või mõlemat
ei jää ma seal ellu

ma pean minema metsa
kust tulid mu esivanemad

kui ilus on hajaasustusega maa
võtan oma mehe ja me läheme metsa
mõnda hirmul rootslaste hüljatud suvilasse

ja mu mees kütib toiduks metsloomi
see on tõeline keskküte
kui põdranahk meid talvel soojas hoiab

aga kui me lapsi saame
kasvatan neid nii
et nad oleksid alati õigluse poolt
ja julgeksid seda ka välja öelda

kuid metsas ei kutsuta kunagi
asju õigete nimedega
võsaviile võib kuulda

seepärast veel kord refrään:

sa oled selline maja kes mulle meeldib
elamas piiripealset elu piiriäärses riigis

ma loodan et talv tuleb soe

RAHU

täna on imeliselt omapärase biidiga päev
tahaksin osta pudeli veini
ja sõita sinu poole

aga sa ei joo veini
ja eladki minu pool

nii et trimpan omapäi sind töölt koju oodates
ja oma esivanematele mõeldes

mu suguvõsa on väljasuremise äärel
sinu oma ka

kedagi mu perest ei küüditatud
ei tea kas me nüüd maksame seda hinda
lapsi mitte saades

kui saaksimegi
ja lapsele minu perekonnanime annaksime
sureks sinu oma välja
ja vastupidi ka
ma oleksin viimne urgas

selline üdini eestlaslik dilemma

mitte et ma teda hetkel tahaksin
aga võin sellistele asjadele mõelda –
mu lapsepõlvesõbranna saab emaks

vanasti sõitsin sellistel päevadel tema juurde
ja kui poest veinipudeli kätte sain
võtsin sellegi kaasa

aga ma ei tea enam isegi
millises mustamäe üürikas
valmistub mu noorpõlve sõber
elama pereidüllis

sellise imeliku suminaga päeval
ei saa ainult mina tunda
kui kangesti on vaja käia külas
niikaua kui veel tead
kus kodu on

ISA - 50%

JURGA TUMASONYTÉ

Leedu keelest Juhan Raud

TUNNISTAJA

Kui olime asja minu poisiga arutanud, otsustasin endale isa hankida. Leidsin, et kõige rohkem tahaksin mõnda pisikest, aga tervet: sellist, kes ei võta palju ruumi ning keda ei peaks väga hooldama. Võtsin poisil käevangust kinni. Astusime lähimasse poodi, kus oli palju võid, hakkliha ja ajalehti – ainult taatide osakonda ei paistnud kusagilt. Lõpuks leidsime allahinnatud toodete juurest. Seal vedeles neid kolm tükki: kitkutud rinnakarvade, marraskil naha ja kõverate koibadega. Valisin välja kõige pisema, kes agaralt kaalu peale ronis ning lasi end seejärel roosakasse ostukorvi pista.

Panin isa kööki elama. Toppisin söögilaua alla madratsi ja selle kõrvale kausi vett. Isa harjus uue kohaga ruttu. Varsti hakkas ta lõunasöögi ajal kavala moega laua all lösutama. Väljalunitud palu näris ta muretult pikutades.

„Isa, roni välja ja ole isaks,” ütlesin hommikuti võileibu tehes, kui ta veel magas. Isake ärkas selle peale üles ja tuli kuulekalt mu juurde: lõbus-tas mind lubadustega, et viib mu korvpalli vaatama, õpetab autot juhtima, annab mu närusele kutile peksta, hakkab targaks ja huvitavaks, õpib mu ema armastama – noh, ühesõnaga, et on mu isa. Nii algaski iga päev alati hästi.

Natuke enne jõule ütles mu poiss, et hakkame pakkima: läheme Egiptusesse puhkusele, fotokaga püramiide püüdma.

„Aga kuidas isaga jääb?” küsisin.

„Jäta natuke toitu, ega ta maha ei kärva.”

Ma olen kuulekas tüdruk, mistõttu ei hakanud temaga vaidlema. Kui ära sõitsime, oli mul halb tunne, kuna jätsime isa üksinda rõdule nukrutsema.

Koju jõudes olime mõnusasti päevitunud. „Isa!” hõikasin koridorist. Vastust ei tulnud. Võite mu ehmatust ette kujutada, kui kööki astudes leidsin ta tühja veekausi ees lamamas – käed välja sirutatud, ühegi elumärgita. Näo peal sibasid tal kaks eri suuruses raisamardikat. „Selle rõveduse viime

keldrisse,” ütles mu kutt. Rullisimegi isa madratsi sisse, ronisime trepist alla ja panime ta õrnalt vana trenadžööri kõrvale.

*

Kui ma kodus tolmu pühkisin, seepi keetsin, oma kuti kaisus olin, pargis jalutasin või vanu fotoalbumeid lehitsesin, meenus isa mulle sageli. Ükski teine vanake teda juba välja ei vaheta.

Sünnipäeva puhul tuli külla ema: ta tõi kakskümmend neli õuna ja, endal vöökoht õõtsumas nagu puu, käskis mul näidata *sedä oma isa*.

Läksime alla keldrisse ja leidsime eest tühja madratsi. Vaatasime hämaras ringi – näha polnud midagi. Võtsin julguse kokku ja hüüdsin: „Isa, isa, kui sa veel elus oled, vahuta nagu piim, kui ei ole ...” Tammusime paigal ega teadnud enam, kustkohast piim või veri välja voolama peaks. Ema vaatas pingsalt pimedusse ning röögatas: „Kuuled ka, mis sulle öeldakse?” Ihukarvad tõusid püsti. Isa ei andnudki näole, kuid pimedusest hakkas kostma kellegi ulgumist.

Tol hetkel mõistsingi, et *maa-alune elu* on olemas.

LAURYNAS JA GRISLIKARUD

Laurynas sündis loomaaias, temast kasvas vaikne, ebaoproportsionaalselt suure peaga ja ühegi sõbrata poiss. Kord leidis ta hoovist kärvanud kassi ning joonistas selle ümber kriidiga kaua kummalisi ringe. „Idioot,” pomises teda aknast jälginud naabritädi ja keerutas näpuga ümber oimukoha.

„Sellist rumalust, sellist andetust pole enne veel nähtud,” tõdesid õpetajad üheskoos šokolaadi näost sisse ajades. „Minu õpilased ütlevad tema kohta idioot,” lisas üks. „Haa, ja öeldakse veel, et noored ei loe klassikat!”

Tol talvel peksid kolm üheskoos neljandat. Väikese künka peal, algkooli lähedal. „Saad pähe,” hüüdsid kiusajad. „Pähe ...” nuttis ema plaastrit marrastustele pannes.

„No jolki palki, mis tüüp temast saanud on!” röökisid Laurynase vanemate lakku täis sõbrad tagasihoidlikku ja vinnilist noormeest vaadates. „No kui tal ülikooli jaoks pead pole, siis pole – las õpib parem kokaks,” otsustasid vanemad. Ameti selgeks saanud, alustas Laurynas teenistust:

päevad läbi segas ta jaama lähedal sööklas kapsasuppi. „Veits imelik on, aga ega midagi öelda ei ole, tüüp segab suppi nagu seestunu,” räägiti tööl. Kaksteist aastat ei teinudki ta midagi muud: ainult keetis ja segas, keetis ja segas. Magama heites pööras ta end alati näoga vastu seina.

Pole päris selge, kuidas asi alguse sai, ent ühel hetkel triivis tema mõttestesse Alaska ühes kõigi oma mägililled, rebaste ja kändudega. Laurynase vaimusilmas kudesid lõhed, lendasid kotkad ning kõndisid grislid. Kurat teab, kust kohast need viimased veel välja ilmusid – ju ta oli neid kunagi televiisorist näinud.

Unistamine muutus talle nii igapäevaseks, et tööle ta enam ei jõudnudki – ainult lamas, käed risti, ei sünninud ega rääkinud kellegagi. „Viibin praegu ekspeditsioonil,” teatas ta vaid, kui keegi teda õlast puudutas, „Alaskal,” ning sulges jälle silmad. „Anna või vastu pead, ikka loll mis loll,” nuttis isa ja võttis veel ühe klaasikese.

Poeg lebas sedasi kolm aastat ning kuivas kokku nagu puuoks. Ainult tema pea ei kahanenud. Peaaegu terve talve püsis ta liikumatuna. Kevadel aga rebis Laurynase peas elanud grislikaru poisi lõhki – ju ta sattus karupoegadele liiga lähedale.

„Kuidas see küll juhtuda võis?” küsis meedia, näidates äranäritud konte, mis Laurynase voodis vedesid. „Süüdi on Ameerika!” hüüdsid tunnis-tajad, meenutades grislide päritolu. „Rõvedad osariigid, liiderlik lääs! Ülesöönud perverdid! Demokraatia jäänukid!”

„Püstitagem ausammas,” otsustas viimaks linnapea. Ja püstitaski – iseendale. Selle eest, et ka tema vihkas Ameerikat – kohta, kus väidetavalt täituvad *unistused*.

NAKKUS

Kevaditi läheb põlluharijate veri keema: siis tekib tahtmine sigida. Need, keda köidab eksootika, külvavad tsitruselisi ja papaiasid, rumalamad aga müttavad tablettide ja nõõpidega. Mina panin mulda seemne, mis ühe elustiiliajakirjaga kaasa tuli. See lihtsalt oli seal, säästukupongide vahel.

Nädala pärast hakkas seeme idanema: esmapilgul meenutas idu til-lukest sõrme. Igal õhtul väetasin seda kohvipaksu ja munakoortega ning kiitsin, mis jaksasin. „Mu pisike pitspreili, suureks kasvades oled sa kõiki-dest teistest idudest üle,” kordasin alatasa.

Idu kasvas suuremaks ning hakkas peagi õit välja ajama. „Kus ma olen?” küsis ta ühel hommikul, kui ma lahtist punga märkasin. Ainult et see polnud mitte õis, vaid täiesti tavaline vagiina. „Ema, kas see oled sina, ema?” piuksus pisike, kui ta värisevate kätega üles noppisin.

Vagiina naeratas oma hambutut naeratust ning jäi siis tukkuma. Mul oli väga piinlik: mida naabrid küll arvavad? Kuidas ma ta ühiskonda integreerin? Kas minust saab hea ema? On mu pisike õnnelik?

Otsustasin lapsevanema raske rolli omaks võtta ning hoolitseda vähemasti selle eest, et idu saaks haritud: unejutuks lugesin talle Homerost, tegin selgeks aritmeetika ning geograafia alused, seletasin talle maailma asju. Mõnikord pistis ta käekotti ja viisin balletti vaatama.

„Igav on,” tunnistas ta peale üheksat aastat.

Kui vagiina sai kuusteist, võttis ta oma asjad ning jooksis kodunt minema. Ta oli tihti mässumeelne, nii et see ei üllatanud mind, ehkki tegi kurvaks, kuna aastatega oli ta mulle järjest lähedasemaks saanud.

Kord juhtusin televiisorist nägema saadet, kus teatati: „Täna õhtul laulab meile Roosa Giselle!” Ja laval oligi tema – minu pisike – ahmis õhku, ise üleni litritega kaetud. Nägi välja nagu endaga rahulolev häbe – mehed plaksutasid, naised olid kadedad.

Peagi kaunistasid linnatänavaid plakatid vagiinast, kes pealinna kuulsustega poseeris. Ta reklaamis kõike, alates sealihaviineritest mootoriõli ja šokolaadini. Vagiina oli kõikjal. Ja nüüd sai kogu maailm temast teada: internetis kommenteeriti, ajakirjades ilmusid portreelood. Pisike hoidis Leedu lippu kõrgel, muutus seksisümboliks, laulis lastekontsertidel ning osales heategevuskampaaniates.

Kurvastasin väga, kui aasta hiljem kuulsin, et mu armas idu leiti surnuna vannist: oletati, et antidepressantide üledoos.

Pikkamööda tärkas maailma uusi vagiinasid ning kadunuke läks kõigil meelest. Ainult mina hoian veel alles mõnda ajaleheartiklit oma pisikesest, kuna olen veendunud, et mitte kõike, mida külvad, ei pea lõikama.

EDA AHI

kõrbemisest

sulanduvad ühte ühtelugu
rabejäised päevad meie vahel.
neid ei sunni kokku raudne ahel,
kahevahel vaid. ja igasugu
asju sünnib. tõesti. põrgu päralt.
siiski, mul on sulle väike palve.

palun hoia raudsed haarded ära
hoides mind. need roostetavad ajas.
raudselt.
raud on külm. on sooja vaja.
muidu me ei ela ületalve.
hoia kuumalt. kas või üleliia
põleta mind nagu kasetohtu.

kardad, et teed liiga? ära aja.
siia põhja krõbekülma iial
kõrbeda ei ole ühtki ohtu.

jalutuskäik

vii mu mõistus jalutama,
katus sõitma vii.

teadsin ammu, et see jama
lõpeb ükskord nii.

mul on juba ükstakama.
elan leivata ja veeta.
minge.

hüvasti.

vii mu mõistus jalutama.

siiski tea, et koduteed ta
tubli hundikutsikana
tunneb alati.

Alliksaarel

ma ei pettu. tulgu, heaks mis arvab.
veidi loteriid on igas males.

kuigi elu paitab vastukarva,
armastan ta karmivõitu lõusta,
nagu kõige ilusamat palet.
tean – ta annab sarved, kanavarbad –
tiivadki, et jälle lendu tõusta.

see, kes mõistnud: mäng on elu sisu,
aimab toda siduvaimat seost:
igaüks, kel õudne eluisu,
saatusel sööb vagurasti peost.

olekutest

kevad kukkus, krimmine ja põdur.
ajas kurja õied õieli.
aga keset kodusid ja sõdu,
keset kõiki majasid ja maid,
ilma et neil oleks au või häbi,
lõhnas otse pataljoni juures
juhmilt terve kari toomingaid
meie hirmsa lahkumisevaeva,
heidutuse ja artikkel viie,
mornivõitu isamaise taeva,
iga meie ühapüha hiie –
kõige peale, mis saab ükskord läbi.
kõige peale, mis ei saagi.
ega?

üle kevadärevuseuima
vabalt, demokraatlikult ja tuimalt
avasid nad õisi.
õigusega.

julgus oli nende ainus olek.
tahke, kõigest üle kasvav, läbi –
lugudest ja lauludest ja ajast.

keset kõike, mida hoida vaja,
keset kõike, mis ei hoidu ära
oli järsku hirmutavalt häbi
iseenda vedeluse pärast.

tagasivaatamatu

kõik tagumikud jätkem selja taha,
mis näidati.

me enam neid ei kae.

ja selgu, mida pööрати, ei vae.
sest vaevalt et neist selgadest saab selgust.
nüüd, härrased, on tagumine aeg,
et minevik jääks minevikku maha.
see kõrvetab meid nagu küünlavaha
ja katab meid kui väsimatu kae.

nüüd, härrased, aeg näidata on keelt –
elavat ja teravat ja toorest.
tagurlus et oleks ühte meelt,
oiates: *o tempora, o mores*.

pühapäevakibedus Karlovas

pühapäev, köha ja väsinud plika
kõnnivad poriseid tänavaid pidi
kaudu Karlova vaikust ja lompe
sellegi sügise kiirese lõppu.

müstilist pidet võib otsida pikalt.
mõni ju pidas ja mõni ju pidi.
tutkit. neid tühiseid kaduvaid klompe
neelad veel palju, neist võtmata õppust.

siiski me ronime rumalalt riidale –
aplalt ja rõõmuga. uuesti üha.
selleks et märkida pikkusi piidale,

pidamaks kibedat kasvamispuha.

vastutulelik

julgete ja tugevate maal
ilmale – küll kehvale – mind toodi
küünlakuisel päeval pimedal.

veel on minu hääles nipernoodid,
nuga vöö ja seljas sirge trots.
aga tean, et peagi on sel ots.

armastades elusolemist
leian vast ka võidetuses võlu.

mis seal enam.

nool on lendu lastud.
pöördun teie usku küllap vist,
ristirüütel kallis valgel hobul –
vastupäeva, vastukeelt ja -meelt.
kuid ka teie tulge mulle vastu –
oma rõskeraudseil rüütliõlul
aidake mul koju kanda rist.

võõrast taaka tassib ainult tobu.

tulevärk

meie maal ei pörku mingid laamad.
jah, on värin.

kuid ta soodustaja
pole mäe-, vaid omavahelik –
kõik need meie arutusesaamad,
mida hargneb aruks üle aja.

jälle hirmus tulevärk on lahti,
aga ma ei karda
– ei üks põrm.

elujõud on armutu, kuid õrn
ja tal pole kõhklemiseks mahti –
kuigi mõni asi ehk on pikk,
kindlasti ei ole seda iga.

ja mis täna kaheteraline,
on ehk juba homseks kaheraudne.
meie tee ei ole käsulaudne.
ja ei oota me ka mingit imet.
selletagi pole väga viga.

kuni meie üksus püsib veel,
sõitku kõik see kõiksus seenele.

MART ALARU

KLASTER

Käsi sirutub prügikasti poole, siseneb ja hakkab millegi järele sobrama. Prügikasti ümber keerleb tolmutüübemete spiraal, mis näeb välja nagu galaktika või orkaan. Ja selle klatri keskpunktis on käsi, mis nüüdseks on juba lõplikult prügikasti kadunud. Järelejäänud ööd jääb valitsema tolmu tasane kihin.

*

Tänaval jookseb musta sullejopega mees. Tema sammud kajavad ainsana tänaval. Ta jookseb kiiresti ja ennastunustavalt mööda tühja õhtust tänavat, hüppab üle aia ning hoovis olevalt autolt maja katusele, leiab läbi kolme-nelja hoovi endale tee järgmise tänavani. Jookseb siis edasi, hüppab veel üle aedade, ronib veel üle majade, peaaegu lendab. Maa hakkab samal ajal värisema. Esiteks hakkavad tööle autode sireenid. Koerte haukumine, klaaside klirin. Sammud muutuvad õhulisemaks, sullejope jääb maha ja tuule käes lainetavate pükste kergusel hüppab ta üle maha kukkunud tänavapostide, hoidudes nende eest, mis veel kukuvad. Siis tekivad maa sisse lõhed, mille sügavustest õhkab sellesse kiirelt kaduvasse hetke iidset väävli hõngu. Hetk hiljem on peaaegu kogu linn leekides ja nagu arvata võib, jookseb see mees ette sattuvatest maapragudest üle hüpatas edasi, linnast välja, mööda maanteed, öösse.

*

Üle kogu maailma levib salapärane aur. Ja kuigi midagi alati kuskil toimub, on tänase öö sündmused kõige kummalisemad. Mäletan, et kui ma hommikupoolle koeraga jalutamas käisin, vaatas ta mulle mingil hetkel minut aega järjest liikumatult otsa. Miskipärast ei tundunud see sugugi imelik. Sellele minutipikkusele vaatamisele tagasi mõeldes kuvab mu mõistus suures plaanis ette Morpheuse (meie koera) silmapaari. Sellest silmapaarist peegeldub aurav maa. Keset seda on laud, mille ääres istub ülikonda rietatud mees ja joob teed. Ja kuna aur on tänase öö seadus, pole selles midagi imelikku, kui küsides inimese käest, kuhu ta läheb, vastab ta, et ei tea, ning kaob uuesti auru sisse. Oleks tõesti vaid üks asi, mida ta kindlalt teaks, üks asi, mida teavad ilmselt kõik maailma inimesed täna öösel. Ma arvan, et kõik tunnevad seda, kuna see teadmine asub selgelt väljaspool inimesi ja hõlmab hetke oma kõiksuses: kuskil – kohas, mis asub pidevalt kerkiva auru taga – on kell, mis liigutab aega. Aga mingis punktis on selle masinavärk läinud rooste ja tiksumine on muutunud ülimalt aeglaseks. Ja kuigi meie jaoks pole vahet, mis kiirusel aeg liigub – tajume seda ühtlase kiirusena – on tunda, et roostes kellavärgi mõju ulatub ka meie maailma. Oma tubades, väljas tänavatel, hoovides, laua taga teed juues ... kus iganes keegi on, ühendab selles auravas öös meid teadmine, et aeg hakkab seisma jääma. Olukorra totaalne absurdus paneb mõtlema, millised näevad välja need päevad, kui aeg ei liigu.

*

Varahommik on hämar. Silmapiiril kumab punast valgust, eespool laiub lumi. Tumesinine lumi ja jäine õhk, lage, põhjatu taevas. Sa oled kuskil külatee ääres, ootad bussi, kedagi teist peatuses pole. Külma käes oodates tundub, et terve maailm on talveunes ja et see külm kristalne avarus ja põhjatus on mingi kosmiline unenägu, kui samal ajal Maa oma põhjatuid hingetõmbeid teeb. Buss jõuab kohale. Astud bussi ja hakkad sõitma kuhugi. Väljas on endiselt külm, tohutu avarus, silmapiir punetab. Bussis on üksikud vaikivad näod. Tühjad pilgud vaatavad kaugusesse, ootavad ärkamist. Mootori mürin. Maantee. Sa sõidad ööpimedusest välja ja sellel veidral planeedil algab päev.

ÜHE NIMETU MEHE SAATUS

Katel on üheksa meetrit kõrge ning sellesse avaneb kolme meetri kõrgune värav. Lahtise katla ees on tugitool, milles istub sünge välimusega noor mees, kelle silmadest peegeldub lõomav värava-tagune tuli. See oli väidetavalt tema enda otsus – istuda katla ees, mis põleb igavesti, istuda seal ning mitte põleda, aga vaadata tulle ja kuulata hääbuvaid karjeid. Iga natukese aja tagant kostab saali lae alt suure mehaaniliselt avaneva luugi kolinat.

Kujutan ette, kuidas ta maa peal olles aeglaselt silmi pilgutab ja kuidas see temale tundus. Kui ta silmad lahti teeb, tulvab sisse kopitanud teisipäeva pärastlõuna valgus. Ta tuvastab liikumise ning saab kohe aru, et liikuv objekt on inimene, kes end tema sõbraks peab. Ütleme, et see olen mina. Ta näeb mu kortsus kulme ning esitab mõne rahustava lause, mille valib välja oma kajavate seintega mentaalsest rahustavate lausete arhiivist. Seda öeldes teeb ta ühtlasi ka mõttelisi märkmeid minu silmade liikumismustritest ja pupillide suurusemuutustest.

Ta oli sündinud vaatlejaks. See ei olnud tema otsus. Ta oli sündinud liikuma läbi maailma jälgi jätmata, sest tal puudus sisemine tahe ja suund. Need, kes püüdsid temaga vestelda, sattusid mõne kuu pärast alati kummalisse plindrisse, mis, ma kujutan ette, tekib ka siis, kui rääkida mõne keerulise arvutiga. Seega, kuigi tal puudus tahe, jäi temast maha siiski hulk üllatunud ja ärritunud, aga ka imetlevaid inimesi. Need inimesed hakkasid ühel hetkel

paratamatult oma saba taga ajama. See oli lihtsalt tema omadus – ta jäi alati kättesaamatuks. Polnud vahet, kui kaua teda teati või kui lähedal talle seisti – teda lihtsalt ei saadud kätte.

Olnud 23 aastat seda maailma eri nurkade alt vaadelnud, hakkas meie nimetu noormees tasapisi läbipaistvaks muutuma. Tema teod selle tõttu ei muutunud. Päevane rutiin oli jäänud sama puutumatuks nagu ta ise kogu oma elu. Ühel hetkel ta igal juhul kadus ning ta sai otsustada, kuhu ta sellest ilmast edasi siirdub. Miks ta just sellise valiku tegi, jääb meile mõistatuseks. Üks teooria on, et ta otsus lähtus juhuslikkuse põhimõttest, kuna tal ju puudus oma- enese väärtushinnangute süsteem ja talle lihtsalt sattus selline koht.

Arvestades aga, et tema positsioon pärast sellest ilmast kadumist ilmutab selle teooria järgi kahtlust äratavalt kõneka (ja, tõsi küll, sünge) võrdpildi tema endisest elust, paneb paljud teoreetikud jällegi teisiti arvama. Üsna levinud on nägemus, et kuna noormehel puudus oma tahe ja ta ise otsusele ei suutnud jõuda, määrati talle selline koht just karistuseks. Mõned arvavad, et mees määras selle endale kuidagi ise. Viimane on aga loomulikult mõiste, mis kannab tähendust vaid tavalise inimhinge jaoks. Tema aga, ebatavaline hing, vaatab suurde kaminasse, võtab kõik, mida näeb, endasse ning peegeldab selle silmade kaudu tagasi. See ei ole karistus. Võib-olla oli otsuse näol tõesti tegu eneseirooniaga? Kas on see võimalik – ma ei tea.

MANFRED DUBOV

Kadumine

katkise seina ees
katkise ukse ees
katkise tänava ees
katkise heli sees
valutolmu sees
väsimusvarju sees
mürakrambi sees
äikese all
lehtede all
impeeriumi praod
minu seest voolavad välja
tulevaste aastakümnete sündmused

hinga
kustuta hingetõmme ära
mõtle
kustuta mõte ära
otsusta
kustuta otsus ära

maailm põleb maha
pulmad gaasikambris.

Luulaps

laiali uhutud laps
kätes on sinine savi
kivipilvede all
valgete majade vahel
sinised ruumid
tuulekrampides

laiali uhutud laps
heledal tänaval
põletava maailma sees

imelik valge maja-kükloop
musta silmamunaga
justkui keset luupainajat
luustub ise
armudes lapsesse
iga tuulekrambiga aina rohkem.

Kakofoonia vastu

1

me ei jõua oma tundeid lõpuni tunda
oma mõtteid lõpuni mõelda
oma hinge lõpuni hingata

läbi sekundite kakofoonia
peame andma üksteisele
tühjuse lõpu

2

kõrbed ja nende inimesed
inimesed ja nende kõrbed
kõik korraga ühes punktis
teadvuse ja teadvusetuse impeerium
väriseb ja koriseb olmekiirgusest

koit mis müristab käte vahel
eemaldab nahalt valu
tuule nägu langeb linna peale

mõtted lagunemisest
katkised seosed
katkised varjud
kahtluse kontuurid
kui hommikumaailma kontuurid

saame anda üksteisele tühjuse lõpu
sinine kõrb ja tema hingeõhk
vaikuse lõpp ja tema hingeõhk

3

kogu vastik ruum
minu organite vahel
kogu vastik ruum
minu hingeosade vahel
kogu vastik ruum
mõttetükkide mälutükkide vahel
kogu vastik ruum
välja karjutud ruumina

muteerun

4

kui saaksin lindistada tunde heli
oleksin õnnelikum
kui saaksin lindistada mõtte heli
oleksin õnnelikum
kui saaksin lindistada valuheli
koostaksin kataloogi
oleksin õnnelikum

5

eemale kakofooniast
eemale tühjusest

eksituse sees
haige kaja embuses
põletikulised majad

ujume rahutult
kivilabürindi sisse
kuni tühjus on saavutatud.

TÕMMU HIID SIDRUNIGA

NAPOLEON JA NAISED

2. OSA*

sonettnovell

Sillele

Võimatu objekti peegeldus heliseb härdalt hinges, Napoleon. Asjad ja olemused katkevad, kaotavad igasuguse omavahelise sideme. Nii ei saagi mõelda ei asjadest ega neist eraldunud omadustest, vaid nendevahelisest lõhest yksnes. Vorm ja sisu haihtub. Molekulid lähevad lihtsalt katki. Olemuse olemus jääb, kuigi ise nähtamatu. Koeradki liputavad saba vist. Vanker peatub¹ Napoleoni ees. Väljub Albert.

1. stroof

Ei! Siin toas pole mitte kedagi. Yksnes yksteisest varmalt eemale hoidvad seinad. Rusuv valgus nagu põletav laup. Aga kelle laup? Kas mõne võõra, kas minu või mõne teise? Asjad, millega käib kaasas aastatega vormunud võõristus; sõbrad, kellest on kinni hoitud, pyytud sama teed käia, kuigi yhine tee sai juba ammu otsa – väikene kuup, lagi ja põrand, valgus ja asjad. Minevik hoiab end nii varmalt siin toas, kus pole mitte kedagi. Hääled jõuavad kui räsitud teelised moonutatud kujul siia täidlasesse õhku. Tulen tuppa, kus polnud kedagi. Ikka kostavad hääled. Nad kõlavad siin teisiti, ja

* „Napoleon ja naised” esimene osa ilmus Värske Rõhu 38. numbris.

1 „Peatub” on lihtsustus, mõistagi. Vankri igasugused võimed (ka liikumine, peatumine jne) paiknevad kusagil mujal. Tõsi küll, juhuslik energeetiline kokkulangevus võib puhuti siiski esineda. Tõtt-õelda isegi peab esinema. Kuidas muidu oleks võimalik Alberti saabumine? Ta sõitis vankris ja jõudis pärale! Ainus võimalik järeldus – vanker, millel pole omadusi, mis on lihtsalt vanker (isegi nimetuseta, *vankrita*), langes mõne suvalise liikumisomadusega kokku. See on paratamatu. (Tõmmu Hiid Sidruniga)

endiselt kuulen ennast seal rääkivat ajal, kui siin polnud kedagi. Nii palju vana, kogu lapsepõlve keskkond. Elu, mis peale suruti; olemus, mis pidi ainuõige olema; mõtted, hoiakud, maneerid, mida ei peetud vastuvõetavaks; tunded, mida pidi vaka all hoidma. Laman voodis ja unustan hääled, lasen pilgul üle asjade käia: riided, ikka seesama kirjutuslaud, vaid pisut uuemad raamatud. Lapseea puidunikerdised. Minevik kuubis. Josephine!

ALBERT: Tervist! Mul on suur rõõm võõrustada täna meest, keda oleme siia tegelikult juba pikemat aega oodanud. Nagu näha, ootab keelekastmiseks, jutujätku hõlpsamaks kulgemiseks laual ka omajagu veinipudeleid ja punakas pokaal. Olge tervitatud, härra Napoleon, ja suur tänu, et leidsite lõppeks aega pisut juttu ajada!

NAPOLEON: Tere, Albert!

ALBERT: Hakatuseks, miks te valisite ...

NAPOLEON: Albert, ehk võiksime olla sina peal, päris võõrad me ju pole ...

ALBERT: Ikkagi, miks sa valisid just selle õdusa aiakese? Miks me just siin kohtume?

NAPOLEON: Tead, ma ei tahaks, et see jutt kuidagi väga morbiidseks kujuneks või et ma lihtsalt heietaks millestki väga sentimentaalsest. Kuigi ma olen ypris sentimentaalne inimene, eriti veini juues. Aga jah, see koht on minu jaoks tegelikult väga oluline.

ALBERT: Tõsi?

NAPOLEON: Ikka. Iga kord kui ma siia tulen, jalutan pisut ymbruskonnas, vaatan, mis on ajaga muutunud. Siin lähedal on kalmistu, kus kevadel saab jälgida, kuidas yha uued ja uued linnud hakkavad laulma, siristama, silkama. Lihtsalt jalutan ja mõtlen. Ma arvan, et minu esimene selline väga tugev kultuuriline kogemus pärineb justament siit.

ALBERT: Religioosne kogemus?

NAPOLEON: Ma ei ytleks, et päris religioosne, aga ehk mingil määral sedagi.

ALBERT: Kuidas veiniga oli?

NAPOLEON: Ikka oli. Alati on olnud. Tead, mulle meeldib, et sa julged selliseid märkuseid vahele susata. Et pole nagu tavaliselt, et kaks inimest räägivad omavahel ja teineteisega, aga sisuliselt räägitakse omaette. Pole dialoogi, vaid kaks monoloogi.

ALBERT: Minu rõõm.

NAPOLEON: Aga see oli tõesti nagu teispoolsusesse astumine, seal ylal katuse peal, näed, sealsamas yleval! Astusin yle lävepaku ja kohe tungis

vihmajärgne lõhn ninna, toa tegelikkus jäi seljataha. Nagu oleksin yhe sammuga yletanud piiri siin- ja sealpoolse vahel. Ja see lävepakk! Tead india mytoloogias seda silda, kust surnud peavad üle minema, ja need, kellel on raske sydametunnistus, need ei pääse üle?

ALBERT: Mitte ainult india mytoloogias, sellist uskumust kohtab ypris sageli.

NAPOLEON: Onju. Ja see on väga ilus mõte.

Norskamine tähendab oma unenäo olemasolust teada andmist; ja endast – norskad, järelikult oled. Aga norskaja ei tea oma norskamisest ega enda olemasolust: ta on norskaja vaid teiste jaoks, aga endale midagi muud. Nagu sina oled unistaja reaalselt, aga mitte see, kes oled, sest enda jaoks oled see unistuste oma, kes kunagi ei unista. Unistustes ei unistata, vaid ollakse, ega teata unistuste minast – tead, et tead, et ei tea. Unistustes, kus sa elad, on kõik klaarselge nagu lahkumispäeva hommik. Asjad ja sisemus ei häiri enam. See, mis on, on, aga varsti enam pole. Siis oled nagu see norskamine. Teadmine oma selgusest – varsti lähed, aga veel mitte. Veel jõuad midagi teha – lahkumise hommik. Seisad nii kindlalt maa peal, maailmas polegi midagi hägusat, vaid sina, asjad ja teised – puhas nagu su unistus ja sina ses, kus oled see, kes sa tegelikult ei ole – mitteunistaja. Sead kaamera valmis, võtad yldplaani. Inimesed ootavad ja räägivad, Sina saabud, liigutad plaani lähemale, näitad teiste nägusid või filmid kohta, kus sind pole, aga sinust räägitakse, aplaus – sina lavall! – lähivõte – yldplaan (inimesed tõusevad), lahkumisel kaks meest või rohkem räägivad, natukene kaugemalt, sujuv yleminek stuudiosse, intervjuu, nyd on su lähedased surnud, tuled räsituna tuppa, näitad end endale täiesti endast väljas olevana; natukene ylaltpoolt, võte, nyd idyll filmist, kahekesi aasal, banaalne plaan ja kohe kaamera sinu silmade läbi ja nõnda edasi (vaatad teda! Önn. Selgus). Oled tõeline režissöör oma unistuste võtetel! Sinu unistus on kunst endast, nii et sina pole sina. Unistus on vale. Norskamine on tegelik. Keegi näeb und ja täna on kõik nii selge.

ALBERT: Napoleon, sind ei ole enam kauaks.

NAPOLEON: Jah. Nii see on.

ALBERT: Kui kaua sul jäänud on, kas sa ise tead?

NAPOLEON: Mnjaa. No ytleme, et palju enam teha ei jõua.

ALBERT: Vabandust, et ma nii banaalne olen, aga sina seda ilmselt pahaks ei pane. Ikka ju kysitakse. Mis tunne see siis on?

NAPOLEON: No mis sa ise arvad? Ega hea just ei ole. Samas, olen suutnud ypris rahulikuks jääda, ma arvan. Kui tavaliselt öeldakse, et sellistel hetkedel hakkad elu kuidagi teisiti vaatama või rohkem ligimestele mõtlema või et kogu elu käib silme eest läbi, siis jah, kuigivõrd peab see paika, kuigivõrd see maailma tunnetamine või elunägemus muutub. Või teiseneb, ma ei tea. Aga see on ju loogiline. Või noh, inimene on ju siiski sama. Igatahes, ma ei ole kyll kiirustama hakanud, et nyyd selle yyrikese ajaga tuleb midagi väga suurt ära teha. Võib-olla olen isegi rahulikumaks jäänud. Samas, omajagu juba elus tehtud kah. Kunagi ei saa ju kõike ära teha, midagi jääb nagunii tegemata. Enamik jääb tegemata. Milleks siis nyyd kiirustada ...

ALBERT: Mis sinus muutunud on? Midagi ju kindlasti!

NAPOLEON: Tead, Albert, mis on muutunud? Ma ei võta enam halba veini suu sissegi! Kuna aega enam ei ole, tahan yksnes head veini juua. See on muutus. Ja kui nyyd objektiivselt hakata tagasi vaatama, siis mis vahet sel yldse on? Tegelikult peaks alati ainult head veini jooma.

ALBERT: Kui ma selle pakkumise tegin, siis seadsid tingimuse, et me ei mõõdaks aega mitte tavaarusaamade kohaselt, et meil on vestluseks pool tundi ja räägime, vaid et mõõdame aega veinides. Nii et täna räägime nende pudelite jagu.

NAPOLEON: Just! Just! Kolme hea veini jagu vähemalt. Sel pole tegelikult ka mingit vahet. Ma vastan siis sinu viimasele kysimusele. Vähemalt kolm veini on veel aega juua. Kuigi nagu sellegi vestluse puhul, pole tähtsust, kuidas me aega mõõdame, väheks jääb seda niikuinii. Kujutad sa ette, et pead kõik sydamelte rääkima näiteks yhe veiniga?

ALBERT: Vahel piisab pokaalistki.

NAPOLEON: Või sõõmust. Vahel võid yhe lausega kõik öelda.

Hommik pole veel kätte jõudnud, kylm käib kontidele, talve tempe pole akna taga näha. Kuigi on talv ja öö ja kylm. Keegi pole kytnud. Kui kaugele võib veel minna? Nyyd enam edasi ei saa. Jalge all jää murdub. Tuiskab hirmuäratavalt. Vajun. Alguses aegamööda, siis lõplikult. Hommik pole veel kätte jõudnud, jää pragunemise heli jääb pähe pysima. Ei tohi rabeleda! Pööran pead täisnurga jagu, et ymbrusest kinni haarata. Ma mõtlen, et ei tohi seda teha, aga teen siiski. Ma ei tea, kas mõtlen ja tegutsen ühekorraga või mõtlen ja pööran siis pead. Või hoopis vastuoksa. Vajun. Alguses aegamööda ... ema kleepis päkapiku aknale. Ei tea miks ega tahagi teada. Rabelen vees, aga varsti saabub hommik ja see annab rahu.

ALBERT: Kas sinul on selline lause? Või ytleme siis niipidi, et kas sina oled sellise lause enda jaoks avastanud?

NAPOLEON: Ma ei tea, võib-olla siis midagi sellist, et kui midagi oleks teistmoodi, oleks kõik ikka samamoodi. Nagu sa aru saad, on elu erakordselt tavaline, ainult mõtted ja ideed yletavad igapäeva õgiva jõu. Muide, mis teised selle kohta arvavad, et sa minuga yhes veini ryypad?

ALBERT: Ma arvan, et võin seda endale lubada?

NAPOLEON: Tubli! Ma olen sinu autoriteetsest positsioonist tolku saanud kyll. Minul sellist võimalust muidugi pole.

ALBERT: Aga Napoleon! Kui palju „olekseid” on sul peast läbi käinud?

NAPOLEON: Oleksiteks on aega tavalises elus. Kuigi jah, nagu ma ytlesin, mis sel tähtsust on? Kui midagi oleks teisiti, oleks kõik ikka nii nagu on.

ALBERT: Sa tõesti usud seda?

NAPOLEON: Arvan uskuvat. Ma arvan, jah, et usun.

Kirik seisab uhkelt, kindlate piiridega maa peal. Paatose aur matab ymbruse, nagu otsiks kõrkjate vahelt väljapääsu. Kirik nagu on siin, aga ometi miski ei kuulu siia. Vaevalt ta ise midagi teab oma pateetilisest dogmast. Induktiivne kõledus on kõik, mis on. Aga sa ei saa aru, kust see pärineb. Kindlasti kusagilt. Hyyad midagi ja sees kõik kajab; seisad ikka, ise liigud; kajad tagasi nagu kaev – viskad esimese kivi – sina – kaevu. Nyld pole enam muud teha, kui oodata. Alguses ei olegi midagi – kõle –, ootus yksnes, aga varsti käib sulps ja kivi on päralt jõudnud. Nyld tunned end rohkem, oma sygavust, häält. Kivi kivi haaval ehitati kõik yles, aga sees kõlab kalk kõledus. Praegu viskad kivi kaevu, aga enam pole praegut, olnu on olnu, nyld on tulevik, kohalesaamise ootus või unistus kohalesaamisest. Aga millest kõik Jumalad unistavad? Aga mida kõik Jumalad ootavad? Võib-olla tõelust, midagi kägakatsutavat, veel reaalsemat kui olemine. Võib-olla kaduvust. Igatahes midagi, meile nii omast, midagi loodut, mida nad ise ei ole. Mida tahab see, kes võib kõik? Mitte võida kõike. Kyllap soovivad Jumalad siiski tõelust, reaalsust. Nagu meie unistame unenäolisest. Sest tõelus on kõle, tõelus on inimene. Seisad ja oled Jumalad – su tõelus on unenägu, su unenägu on see suur lamp, mis laest alla ripub, ja kirjutades jääb paberile kää vari. See lamp on kõik, mis on.

ALBERT: Sa ytlesid, et armastad siin jalutada. Millest sa siin mõtled?

NAPOLEON: Ma armastan yldse jalutada. Eriti välismaal käies. Yksi. Mind isegi häirib tihtilugu, kui suhteliselt vaiksas paigas mõni inimene vasta

tuleb. Mingis teises vaimses keskkonnas mõtlemine, jalutamist pean silmas. Siin on seepärast hea jalutada, et siin saab ringe teha. Mul on alati kuradi kahju, kui jalutamine otsa saab. Öhtuti, ma mõtlen. Sinuga jalutasin muidugi keskpäeviti. See kogu aeg minemine on, see on mingi sisemine vajadus. Alati on kuidagi vastik, kui tuleb tulnud teed tagasi tatsata. See on nagu tulemine, kahju hakkab. Ytleme nii, reisimisega on teisiti. Ma ei mõtle selliseid paaripäevaseid käike, vaid pikemaid, suuremaid vallutusi. Siis on koju naasmine nagu uus minemine. See on midagi muud.

ALBERT: Välismaal oled sa muidugi palju olnud. Pea kogu aeg. Koju satumist võib ehk isegi kuuvarjutusega võrrelda. Ja nendest keskpäevastest jalutamistest ei meenu mulle kyll midagi. Aga see selleks. Yhesõnaga, tavaliselt kestab jalutamise võlu vaid pool jalutamist?

NAPOLEON: See võib banaalsena kõlada, aga nojah. Miskipärast ma ei talu seda, ma jalutan ja mõtlen ja siis näen, et see koht või tee, mida mööda jalutasin, hakkab korduma, et ma lähen sama teed tagasi. Siin on hea, siin ma jalutan ja teen ringe.

ALBERT: Pole sind siin kandis muidugi ammu kohanud ...

NAPOLEON: Tuleb vist nyid tunnistada, et sa pole tegelikult selline, nagu ma sind ette kujutan.

ALBERT: Heh! Ära muretse, kyll ma tulevikus selliseks kord saan. Aga ikkagi. Kas see, et see paik tuttav on, ei häiri sind?

NAPOLEON: Ei, ma jalutan väga tihti samades kohtades. Kohtades, mis ytlevad mulle midagi. Aga jah, kui siit ära minna, hakkab alati kuidagi kurb. Samas, ka jäämine on kurb.

ALBERT: Ja nyid saab minemine otsa.

NAPOLEON: Nyid saab minemine yldse otsa.

ALBERT: Karmilt öeldud. Jah, aga nii see on.

2. stroof

Võib-olla pannakse halge kaminasse ja puud hakkavad pragisema. Elav tuli paistab läbi määrdunud-uduse klaasi. Tegelikult pole see päris klaas, aga mis siis. Võib-olla hakkab kellelgi soe, kellelgi kylm, aga võltsklaas eraldab siiski elavat tuld ja soojaihkat. Kuigi praginat kuuleb õige tasa. Niivõrd, kui kuulda on, jääb see kõik sinna mujale, sest kõik on mujal, isegi siinsamas paistab siin nagu mujal ja mina nagu poleks sinne. Tõtt öelda ei huvita mind Marrakech ega kõrb yle Atlase, vaid ainult see kohvik (tellin *nus-nus*’i

ja suitsetan, eeslid mööduvad). Ja päike on nagu inimene, alati olemas ja alati seesama; ja ikka on teda liiga palju või liiga vähe, kuigi ise seesama; ja kui tihti tuleb midagi minu ja päikese vahele. Pilved varjavad kogu olemusega, varjavad päikese, jäädes ometi kaugele, aegamööda kiiresti möödudes. Õige tillukesed killud jõuavad päikesest minuni; on liiga kylm ja oodatakse või liiga soe ja kirutakse, ikka päikest, kes on ise seesama ja muutumatu. Vahel, nii paganama harva jääb inimene päikesega rahule ja siis on hää soe, sest päike on nagu inimene, pulbitsev kuumus. (Mind vaadatakse halvustavalt, pyyan sellest mitte välja teha, tõmban suitsu ja mõtlen hoopis labasest sõprusest.) Sellest mõtlen, kui kohvi on veel tõrtsuke juua, et yle mägede on kõrb ja võib-olla põleb kodus hubane kaminatuli, ja et nyyd võib natukene siin olla. Mida teha, kui meie ja päike oleme laiali pillutud, aga ikka nagu ikka ja ise seesama. Hoolida! Ma mõtlen ja selles helesinises tõeluses tuleb rahu (või on see kohv ja suits?), et võib kõike päikesesse ladestada; päike on nagu inimene ja mina ikka mina siin rahvast täis kohvikus. Josephine!

ALBERT: Sel juhul räägime millestki muust. Kuniks veel aega on.

NAPOLEON: Kuniks veini on. Kuniks head veini on. Ja naudime veini. Vein maitseb ju hästi sellegipoolest. Kas sulle ei meenuta see katusehari seal põrgut?

ALBERT: Hm. No ilus on ta igatahes, aga ma olen sellega juba harjunud. Nojah, kui sa just nii ytled, siis võib-olla tõesti. Aga sa mainisid ennist religioosset kogemust.

NAPOLEON: Kultuurilist, vaimset kogemust.

ALBERT: Jajah, aga kui palju sa just praegu mõtled sellistele religioossetele kylgedele elus? Tihti tehakse seda just siis.

NAPOLEON: Minu puhul on see vist vastuoksne. Ma arvan. Et yldjuhul mõtlen sellest päris palju. Aga praegu usun ma, et usun vähem kui varem. Või mõtlen.

ALBERT: Tänu minule.

NAPOLEON: Onju.

Lõppeks istudki oma kunagises tulevikus, aga see tundub kuidagi teistsugune. Kummaline. Tunned selle ära oma venivast mõtisklusest, muidu ei eristu see sugugi varasemast. Kuigi linn on teine. See koht võiks ka mujal olla. Ytleme siis nii – sa mõtlesid selle teiseks linnaks ja riigiks, sest see on nii ja sul on selleks täielik õigus. Õigus istuda Daugava ääres pingil suitsu

ja kohviga. Nii palju tuvisid askeldab ymberringi, aga see on mõistetav, sest jõgi on veel suuresti jään ja maa kylmunud, aga ikkagi juba kevad. Pardid pyyavad suurest linnast tykikesi kätte saada, aga linn on suur, vaevalt keegi neist puudust hakkab tundma. Sind huvitavad tegelikult hoopis need tuvid, iseäranis see üks seal. Sul pole toitu kaasas, aga võiks olla, ja sa kujutad nii ette. Et viskad saiatykikesi tuvidele jõe kaldal ja sul on selleks täielik õigus. Pyyad ikka tabada seda yht, ta muutub julgemaks ja tuleb lähemale. Tahaksid talle anda kõik, aga sul pole saiatykikestki. Kõike on vähe, aga tahad ometi kõik anda sellele va tuvile, kes on juba päris kylje alla tryginud. Ta hakkab tasahilju sinu vastu huvi kaotama, pyyad teda veel kord enda poole meelitada, aga ta näeb sind läbi. Sul ei ole ju tykikestki saia ja selle, mida ei olnud, napsas teine eest, ja ta meel on selle pärast kurb. Sinu pärast! Kuigi tahad teda õnnelikuks teha. Teha üks tuvi õnnelikuks, Daugava jõe ääres. Selline ongi su kunagine tulevik. Sind painab miski. Ehk see, et kui nyyd pysti tõuseksid ja end täissuuruses näitaksid; kui pysti tõuseksid ja näitaksid tuvile end sellisena, nagu sa tegelikult oled, hakkaks tuvil ühtäkki hirm ja ta pistaks lendu.

ALBERT: Kuidas su lähedased on selle vastu võtnud?

NAPOLEON: Ytleme nii, et veini juues elame nii mõndagi yle.

ALBERT: Aga mitte lõppu. Nad ei tea veel?

NAPOLEON: Sina tead.

ALBERT: Oleks ka kummaline, kui ma ei teaks.

NAPOLEON: Onju. Ei, ma lihtsalt ei taha sellest enne rääkida, kui kõik saab selgeks. Et kui selgub, et kõik ei ole veel läbi, et kui see sina oled, siis mis sest ikka rääkida.

ALBERT: Nojah, loodame, et seda ei juhtu. Perekonnast sa ei hooli?

NAPOLEON: Ei.

ALBERT: Miks?

NAPOLEON: Anna andeks, aga noh. Ma ei ytle, et me saaks halvasti läbi, aga oleme lihtsalt niivõrd erinevad, elame eri maailmades. Või noh, mis perekond. Mõtled mu poega, jah. Noh, mingis mõttes oleme ju sarnased, eks ma hoolin ikka väga, aga see ei muuda asja tuuma.

ALBERT: Kas mina sinu pojakujuks ei sobi?

NAPOLEON: Praegu mitte. Võib-olla mõnes teises situatsioonis. Ehk. Ausalt. Aga kui sa teatriloole mõtled, siis ega see just väga soovitatav pole. Hehe.

ALBERT: Mõtled Oidipuse lugu?

NAPOLEON: Onju. Mind ei huvita inimesed. Enam. Igatahes, mul on vähemalt sõber, kes mind oma õlgadel hoiab.

ALBERT: Ja aitab veini juua.

NAPOLEON: Juustu oleks pidanud ostma.

ALBERT: Seda jah, ega veini palju polegi enam järel.

NAPOLEON: Harjumuse asi. Aga sina pole veel suurt midagi öelnud.

ALBERT: Harjumuse asi.

Maaailma lõppu ehitatakse maja. Siin elatakse siin, isegi hinged ei rända enam. Kuhu neil minna, kui enam edasi ei saa? Mõni tahab tagasi, aga mis seal teha, kui juba lõppki nähtud. Valatakse vundamenti, seejärel myyr ja lapsed. Viimane koht, kuhu veel midagi synnib. Maaailma lõppu jõutakse olevikus ja siis jääb aeg seisma. Kuigi päike loojub ja majade valmimata tornide varjudest moodustub rada – teekond loojangusse. Olevik jääb seisma tulevikuks saamata, isegi minevik on olevik. Seega pole tagasi tahtmisel sisu. Kõik, mis on olnud, ongi siin nyid ja praegu. Kõik seisab paigal. Mehed turnivad katustel, panevad liiste paika, aga miks siis maja ja lapsed? (Olete näinud yht suurt eesti meest?) Maaailma lõppu jõuab turismibuss eikusagilt, internetikohviku uks on suletud, ukse ees on tabalukk ja oodatakse. Inimesed loodavad ja ehitavad maja maaailma lõppu, kus hingel ja hingel pole mingit vahet, isegi kõikide inimsuhete summa ja liikumistrajektoori kogum seisab, ei muutu ega arene. Ootus tuleviku olemasoluta, lihtsalt tunne. Poes myyakse apelsinimahla, aga kohvitassi taga mõtled, kuhu edasi minna. (Väga suurt eesti meest suure mõõgaga, keelt ei mõista?) Maaailma lõpus elatakse vaid maaailma lõpu elu. Ja siis see reaalsus, et ka olevik on väärastunud, et see tänav, mis su siia tõi, viib edasi, kus pole midagi – loojangutänav. Loojangutänavale ehitatakse maja, maja saab kunagi valmis, aga lõpp on juba enne kätte jõudnud. Siis jääb veel vaid ootus ja elu ehk.

NAPOLEON: Sa ei karda, et äkki mina võidan?

ALBERT: Lõpeta ära. Sina, vanamees? Pealegi, sa võid kui tahes suur tõbras olla, selleks sul julgust kyll ei jätku.

NAPOLEON: Seda kyll. Aga kahju ei hakka?

ALBERT: Tead, ei hakka. Või kui, siis natukene. Aga see on loomulik. Sina kardad?

NAPOLEON: Quaquaquaqua.

ALBERT: Kuda?

NAPOLEON: Ei kedagi. Sulle ikka meeldib põhjapanevaid iroonilisi kysimusi esitada.

ALBERT: Selline ma olen. Kui sa veel miskipärast ei tea. Intervjuudes tuleb inimesi avada ja ma usun, et kui esitada õigeid kysimusi, saavad nad ka enda kohta midagi teada. Loomulikult on üks asi lähedased, kelle kaudu või kelle abiga jõutakse endas selgusele. Aga intervjuu on selline žanr, kus kysimused on teistsugused. Võib-olla ei saa ligimesed yldse kõike kysida, suur osa jääb nende ampluaast kõrvale. Ma arvan, et kõik peaksid vahel kas või mõttes end kysitlema. Mõtleva hakatuseks, mida teine tahab, et talt kysitaks, ja seejärel seda endalt ise kysima. Mina kujutan end sedasi ypris sageli ette. Vestlen endaga ja kysitlen end mõttes. Ja jõuan endas selgusele, avastan endas hoopis uusi kylgi.

NAPOLEON: Ja teatri ees juhtunu ei mängi mingit rolli?

ALBERT: Kindlasti mängib. Sul on õigus, see meenutab tõesti põrgut. Päril võimas visuaalne pilt tekib igatahes. Kas sa saaksid praegu sillast yle?

NAPOLEON: Kui sa mu suurmeeste sekka matad, siis võiksid hauaplaadile kirjutada, et siin puhkab mees, kes yritas inimesi armastada.

ALBERT: Aga ei kukkunud välja. Hehe. Ei hakka mina midagi kirjutama.

NAPOLEON: Aaa, sillast. Ilmselt mitte jah, kui sa sedasi kysid. Mul on selline religioosne kysimus, tähendab kogemus, ka olnud, aga see oli mujal. Ma tõesti tundsin seda.

ALBERT: Veini oli?

NAPOLEON: Ikka oli. Alati on olnud. Seal silla taga põlesid kyynlad veeru peal. Ma ei oska sulle seda seletada. Ma nägin ingliti.

ALBERT: See on sinu jaoks oluline.

NAPOLEON: On. See on vari, mis mind saadab, on sest alates saatnud ja saadab lõpuni välja.

ALBERT: Tead, et nad topivad valgeid viinamarju salaja ...

NAPOLEON: Tean, tean.

Tundelõõgastused eristuvad muust äravahetamiseni sarnaste punktidega. Järjekordne kohvikuterrass, sõber – või kes iganes ta ka poleks – seisab teisel pool teed, tuleb ja istub mu kõrvale. Pilvede taga loojub päike ja toob õhtu kõrbetalve. Elu koosnebki neist suitsu ja kohviga rahudest väljamaa kohvikuis. Need punktid saab yhendada ja luua elu hyperbool või eksponent-funktsioon. Sest elu on eksponentsiaalne ja siis need punktid. Neid ei saa meenutada, aga punktis endas on eelmised silme ees. Nagu kusehāda. Elu taandub kohvikurahu punktideks. Järjekordne kohvikuterrass, sõber – või

kes iganes ta ka poleks – seisab teisel pool teed, tuleb ja istub mu kõrvale. Eemalolek muutub üksiolekuks, aga siin olen ma yksi ja eemal selges maailmas. Mulle meenub: ringid keerlevad silme ees, mustad ja punased yhinuvad kristallid, jalad muutuvad tundetuks, teadvus hakkab kaduma, katsun vasaku käega paremat, peas keerlevad kujundid, pyyan võidelda, aga see on ükskõikne vastupanu. Yle keha on kylm ja kuum. Toibun ajapikku. Narkouimas sitahäda, mis pole see punktide sarnasus. Jahe hakkas ja tee on jahtunud. Või taandub kõik igatsuseks, mis pole sugugi võimalik? Vastupanu igatsusele? Või vastupanu igatsedes? Selgus, et see kohvikutee on liiga lahti kirjutatud. Viimane suits ja siis tõuseme ja jätame selle tundelõõgastuse. Aga ligimesed jäävad punktideks, millele funktsioon yles ehitada. Tõmmata minevikust sõltuv joon paljudest või mõnest. Õhtuhämaruse õdusas kumas saab suits otsa. „*Est-ce qu’il faut partir?*” „*Non, tranquillement!*”^{*} Rahulikult, ytleb kelder. Rahulikult. Rahulikult hoida kinni Josephine’ist (ja Albertist). Maailmas laiali nagu me oleme. Armastada lõõgastust kohvikuis, inimesi lähedal. Veel tiba teed kõrbeõhtus ja Sulle mitte sentigi, vaene kerjus.

ALBERT: Aga mida sa praeguses olukorras kõige rohkem tahaksid?

NAPOLEON: Kuule, ikka ilaseks kisub ära see jutt.

ALBERT: Sinu päevaraamatut lugedes, pateetiline ila sobib sulle hästi.

NAPOLEON: Ah, mine perse. Mida ma tahaks, mida ma tahaks. Elu tahaks yle elada. Alati olen tahtnud.

ALBERT: See on elu.

NAPOLEON: Kõik on, nagu on. Aaa, tahaks, et me poleks teatri ees kohtunud.

ALBERT: Mul on tunne, et sa ootasid sellest vestlusest midagi muud.

NAPOLEON: Ah, minu poolest võiks viimsel õhtusöömaajal ainult veini lyrpida. Kolmest jääb muidugi väheks.

ALBERT: Kas sa vihkad mind?

NAPOLEON: Jah. Aga mitte sinu pärast, vaid iseenda pärast.

ALBERT: Nii et kui sind parafraseerida, siis elu jäi yle elamata.

NAPOLEON: Midagi sinnapoole jah.

ALBERT: Vein hakkab otsa saama.

NAPOLEON: Hea vein hakkab otsa saama. Sina pole ju milleski syydi.

ALBERT: Jah, Josephine!

NAPOLEON: Ja tema õed.

^{*} „Kas me peaksime lahkuma?” „Ei, olge rahulikult!” (pr k)

ALBERT: Sa armastad teda?

NAPOLEON: Mis sel enam tähtsust. Kes revolvrüd toob?

ALBERT: Kyll tuuakse. Laku pokaal puhtaks!

NAPOLEON: Mõlemad kymme sammu?

ALBERT: Näiteks.

NAPOLEON: Nojah.

ALBERT: Igatahes, aityma selle meeldiva jutuajamise eest, austatud lugu-
peetud Napoleon. Lähme?

NAPOLEON: Teeme ära, jah, aitäh.

3. stroof

Kui midagi oleks teisiti, oleks kõik ikka samamoodi. Pyyad eelmist stroofi rekonstrueerida, uuesti luua seda, mis juba loodud. Buss seisab jõekaldal, oodatakse ärasõitu, aga jõgi ei oota, vaid voolab omasoodu edasi. Surnud lehed katavad maapinda, mõned ootavad veel langemist. Näed seda aknast, aga ei tunne õhku, tema aroome ega helisid, kuigi käisid väljas suitsetamas, kohtusid teise ilmaga. See tundus siis vist kyll sellisena, kui teised kohale jäid. Ei tea, kas *hääbumine* on õige sõna unistuste realiseerimise suutmatuse edasiandmiseks või kas ylepea peaks õige sõna leidma. Buss hakkas liikuma, sõidad ajalugu vaatama, naastes tead sisimas, et minevikku ei saa näha, sellest teadmine ei tähenda midagi. Need gaasikambrid teevad seest õõnsaks, aga kui seda poleks juhtunud, kas lehed ei langeks? Neid on ypris vähe okstele jäänud. Jõgi pöörab varsti teises suunas, midagi pole teha. Teisel kaldal paistab kindlus, näed seda nyyd protestantlikus kirikus Liszti kuu-
lates. See annab jõudu, Sulle meeldib istuda siin puupysti täis kojas. Kohe hakkab Bach kõlama ja kui ei kõlaks, poleks midagi viltu. Kõik on ikka, nagu ta on, ja ikka samamoodi, mõtled, et *hääbumine* vajaks mingit täpsustust.

NAPOLEON: Ah, kurat, mis ma jaman siin. Joome, Albert! Albs, kuule. Mäletad, kuidas me vankriga kimasime siin. Ei mäleta vä? Sa magasid ka muidugi. Noh, alguses ei maganud. Kimasime yle surnuaia. Vingelt panime.

ALBERT: Ei. Kõik sinu ideed on banaalsed, tead seda isegi. See paganama päevaraamat. Kuule, sa oled kõnts!

NAPOLEON: Jube lahe on siin olla. See on põrgu, aga noh. Heh. Kuule, võtame!

ALBERT: ...

NAPOLEON: Tore, et sa mind kylla kutsusid. Albert! Sa ei joo jah, no ma võtan ise. Vein on jumalik! Seda nalja tead, a ma olen rääkinud vist juba. Et miks on veinijumal, aga viinakurat. No ma ei tea noh. Putsi kyll, mis *fucking* duell. Ma olen lolliks läinud ...

Kus issi on?

Võtsin pliiatsi ja mõtlen, millest kirjutada. Midagi ju peaks, sest on selline tunne, et peaks midagi endast eemaldama, mingi tundefragmendi. Sellepärast võtsin pliiatsi. Mõtlen, millest ja kas kirjutada. Tahaks kirjutada, sest sees mäsleb midagi. Aga ei suuda. Meenub hoopis hommik, kui ärgates tundsin kohe, et täna peab juhtuma midagi imetabast, midagi seninägematut. Jõin kohvi ja mõtlesin tundele ja vaatasin end kui kirjandustegelast, kes ärkab ja tunneb, et nyyd peab juhtuma midagi väga erilist. Selline tunne tekkis ja pysis kogu hommiku ja lõuna, käisin poolmeelesegasena ootusärevalt siia ja tänna, sest tunne, et juhtub midagi erakordset, ei jätnud rahule. Ja see ehk oli natukene eriline, aga midagi muud erilist ei juhtunud. Tegin suitsu ja vaatasin läbi klaaspärli, kuidas koni ots sädeleb silmis ja midagi muud ei juhtunud. See kõik juhtus ja ma mõtlesin, kui hea oleks võrkkiiges mitte midagi teha, nii intensiivselt, et oleks alles tehtud; et kyllap on lilli, mida mitte keegi mitte kunagi pole näinud ega nende lõhna nuusutanud ja tahaks see olla, kes võiks; võiks vaid Josephine'i kallistada ja sõrmed läbi ta juuste libistada – seda mõtlesin ja nyyd mõtlen, millest kirjutada; ja kirjutan, et mõtlen, millest kirjutada.

NAPOLEON: Ytle, et sa armastad mind! Mina sind kyll armastan. Suudleme. No näed siis. Paneme tatti. Nagu ikka, onju. Sulle ju meeldib minuga suudelda. Veinilaua taga. Vaata, ma viskan selle pudeli sinna katusele. Põrgusse! Onju. Näed! Haha. Isa vaim hakkab sind pärast duelli kummitama. Juua või mitte juua, kysimus.

Kas isa ei tule täna?

NAPOLEON: Sa hakkad täis jääma! Kallike. Tõsiselt. Sa ei võtagi? Pole ullu! Sul on ju hea meel, et ma kylla tulin? Aaa me sõitsime jube tihti siin vankriga ringi. Päriselt. Vahepeal ma ei saanud muidugi tulla, käisin ringi igal pool. Noh. Josephine!

Eile lajatab oma mehaaniku õliste kämmaldega vasta vahtimist. Ikka uuesti ja uuesti. Pyyad möödujate irvetest midagi välja lugeda, suurt ja mystilist saladust. Võib-olla kujutad seda ette. Eile ryndab. Võtsid juba vanad kirjadki välja ja hakkasid neid lugema. Kenasti ymbrikes ja hoitud (yks on punane nagu vein). „Sa oled lõpmatus,” kirjutatakse. Sina ei oska kirju kirjutada. Sa ei tea, kus on postkontor. Sa ei tea, kust kodumaale kirja saatmiseks marki leida või missugust yldse tarvis läheb. Sa pole veel kohvritki korralikult lahti pakkinud ega nõusid ostnud. Nendes kirjades on teine eile. Saadad hoopis kaks sõnumit. Kui vahe oleks ymbrik postkasti susata. Kui lõpmatus peaks tähendama, et istud hilja õhtul laualambi valgel ja kirjutad tõsise näoga, siis on see kyll eksitus. Lõsuta voodis, kritseldad midagi, toetad vasaku käega pead. Nii ei ole kõige mugavam. Loobid aastaid nagu raha, suvaliselt, yks-kõikselt, ei viitsi kopikat korjata, hunnik peenraha vedeleb kapi nurgal. Raha ainult väheneb, priiskaja nagu sa oled. Ostaks siis panni ja margigi. Päris piinlik kohe. Pagan, kas lõpmatus võib olemuselt piinlik olla?

Juba seod paelu jah?

NAPOLEON: Tule kallistame! Aitäh sulle, Albert! Sa oled üks vinge vend! Ma ytlen kohe. Oota, sa magad mu syles? Maga, maga, täis oled jah? Ole muidugi! Kuule, Albs! Albert! Ma ei ulata ju nii lauani! Kuule, sa magad mu peal! Elu yle elada, mida kuradit. Ära nyd pahanda, ma nati liigutan, ei ulata noh. Veinini. Mis magad, niitis jalust jah. Aa, sa ei joo ju. Maga, maga. Kaisus. Sa polegi mu kaisus maganud. Kuule. Ma ei ulata nii ju. Vaata, et nyd ei kuku. Mine natukene siipoole. Nii. Perse kyll, no yldse ei ulata. Keegi võiks klaasi kätte anda. Sa jäid magama. Ma võin laulda ka sulle. Tahad? Laulan muidugi. Laulame koos! Albert. Prantsuse hymni! Kui sa nii ei suruks mu rinna peale, saaksin veini kätte. Päriselt. Vot.

ALBERT: ...

4. stroof

Täna on kuueteistkymnes märts. Pyhapäev. Juba. Kuu ilma yhegi mõtteta. Täiesti mõttetu kuu. Kõik, mis ma võiksin olla, on need mõtted, mida pole; mis olid enne kuud, kunagi, aga siiski. Vaid äbarikkitsad enesedefinitsioonid, enda defineerimine nende kaudu. Just nende kaudu mitte nendena. Ja nyd äkki ma näen: kuu särab keset tähemerd, eredalt puhta taeva puhtas

õhus. Täpselt seal! Selle teeraja otsas silmapiiril männisalude vahel (sel ööl, siin, täna, pärast ihaldatud ryypeid Josephine'i kaisus võrkkiige öötsudes). Ma näen ja tõmban joone kuust maapinnale, nii et joonistub täisnurkne kolmnurk. Mina, sina, täiskuu. Võin ykstapuha kuhu selle sirge tõmmata, ta paistab ikka selle kohal, kelle kohal ma tahan, et ta paistaks. Armastus, sõprus – see on trigonomeetria. Ja täna on kuueteistkymnes märts selle mõttega, et kõik, kellest ma mõtlen ja hoolin, paiknevad mõtteis otse selle kuu alla ja mina joonistan sealt alla yhe sirge ja teise sirge enda suunas ja see on kõik, millest ma hoolin – täiskuu siin jõekaldal jalgu kõigutades. „Lähme poeme jälle tuttu!” Need rääbakil mõtted, laiendused on vaid kiiruga kokku vorbitud mustandid. Vaevalt kellelgi puhtandiks aega jätkub. Kõik on vaid mustand, aga täiskuu särab ja ma näen: Josephine!

NAPOLEON: Kurat, ära karju. Perse noh. Tyra sa röökima hakkad. Kui sa juua ei oska, ära joo. Oota, pea hoogu. Kuule, võta ka üks lonks? Ei taha jah? No mis mina teha saan? Ah? Õpi rääkima. Hakkas pähe vä? Mis asja? Oota, mis sa arvad, et see päevaraamat oli sitt vä? Mis siis? Pohhui.

Elu on mõttetu, kui kaob olemasolu absurd. Auklike õueriietega poiss on kummargil sõstrapõõsa all, suunurgad mustad, naeratab ja korjab ämbri täis. Ta korjab ka kartuleid kiiresti ja see teeb ta õnnelikuks. Kõik oleks vaikne, aga vana raadiomakk undab. Võiks juhtme seinast tõmmata ja pinin lakkaks. Siis veel nina. Mõttled järsku oma hingamisele, pygad õhku sisse tõmmata, aga nina nohiseb nagu intiimseil hetkil, mil ei oska enam hingata. Kampsuneis noored istuvad katusekambris, joovad kohvi, suitsetavad, räägivad tyhjast-tähjast. Ta ei julge naeratada, tal on kollased hambad. Mõtted tormavad aegsasti kaugele, kaugele. Nagu peaks reisikohvrit pakkima. Veel on neli asja panna. Selleks läheb tarvis paarkymmend liigutust. Nagu õhtused pesemisrituaalid või koristamine. Ta väljus autost, paneb parema käe lingile, sest vasakuga hoiab revolvrit. Mõni tegevus hakkab mõtteis domineerima. Aga mine pese oma käed puhtaks! Aga poiss tormab hoopis peenrale tagasi ja kasvuhoonest läbi, yle lastemänguväljaku, ja lõppeks sulpsti vette. Makk undab. Raske hingamine. Tegevused. Neli asja kohvri kõrval. Asi on selles, et Konstantin Gavrilovitš laskis enda maha.

NAPOLEON: Ma armastan sind, kuule. Albert! Sina ajasid klaasi ymber vä? Mine joo rinnapiima või midagi. Onju. Kus see korgitser jäi? Sa pole näinud vä? Kallistame? Ära karju! Kuule, sentimentaalseks muutud. Joomise ajal nutma hakata. Mehed nii ei tee. Päriselt. Sa ei tea. Sa pole elu näinud.

Aaa mina olen. Sa oled end täis ju sittunud! Mina su mähkmeid ei vaheta igatahes. Vahetad ise. Joodik, kurat. Piimast joobes! Ah!

Värvid jäidki kadunuks, aga laternad valgustavad hubaselt öist teeranda või siis teerada, kus ma kõnnin öösi. Sest tee on tee, pealegi, ma tean, kuhu see viib. Sestap sedamööda lähengi. Valgustet lõigud vahelduvad pimedatega, nagu ma ise vaheldun. Olen siin kogu kehaga ja siis liigub jälle ainult keha, muud midagi. Kui olen, mõtlen mõtteid nagu viimne kui üks meist. Et midagi kurblikromantilist on siin öös ja tahaks seda jäädvustada. Seda ilu, nostalgiat, seda kaunist valgust, ööd, mahedat tuult. Aga jätan jäädvustamata nagu viimne kui üks meist. Kui olen teisiti, olen endas ega märka, kuidas lõigud vahelduvad. Vaid niipalju tean ymbrusest, et lumi praksub jalge all ja mõtlen, et vist on lumi; et tuul sasib näolappi, et kyllap on tuul. Nii me vaheldume. Valgus ja mina. Siin teel. Aga tee on tee, pealegi, värvid jäid kadunuks. Ei yhtki värvi mu nukruspohmeluses. Midagi on veel järel, kohkumine, värelev ebakindlus: ma nagu ei astukski edasi, kuigi lausa lähen, ja ma tean, kuhu. Aga ikkagi. Ei yhtki värvi, vaid kuma ja kumatus; ei yhtki tundevärvi, vaid kuma ja kumatus. Kurbust pole enam. Kõik on hästi. Ma olen väga õnnelik. Nyüd vaheldub mina ja ma näen ymbrust, neid kodukandi mände; ja need minad – see, kes on, ja see, kes ei ole siin – polegi nii väga erinevad. Nagu tee on tee. Pealegi, lykkan juba aiavärava lahti, tee on lumest lahti lykatud, värav pole haagis nagu viimasel ajal ikka, sest haaki pole. Toas põleb tuli ja pakitakse. (Tegelikult oli haak ikkagi olemas, aga avastasin selle alles hommikul.)

NAPOLEON: Magad vä? Ae, Albert! Ma kurat käin põõsas. Ah, mis põõsas. Kus see põõsas on? Ah see seal vä? Oota. Mis asja. Sinuga jõime vä? Ei no täitsa. Ma teen põhja peale. Eiu, Albert. Sa oled vinge vend, ma ytlen. Täitsa viis. Aaa, pea raisk käib ringi. Sa sittusid või? Okei. Okei. Kuule, sa armastad mind vä? Ma jään ka magama. Magad jah? Kuule, sa hakkasid joomise ajal nutma ju. Röökisid nii, et ma ei tea. Naabrid ka vaatasid, et mis värk käib. Lõpuni!

*

Vanasti oli kõik mustvalge. Krantsid hauguvad mõttes. Mis on sarnasuse ja erinevuse erinevus ja sarnasus? Võimatu objekti peegeldus hingab. Ta hingab! Albert magab vankris.

MARILIIN VASSENIN

ELEEGIAD

I

sinu porised käed
lambi all tsinkämbri kohal
mina kallamas vett

tule, ma räägin sulle, mille ma leidsin

sinuga koos pääses
pimedast tupp
pahvak pehkinud hõngu
siis kui sa tulid

ise pean aimama
millal on kallata vaja

vaata, kuidas me oma üksindust loome

sinu hüljatud käed
sõelumas unarat kulda

Kuidas sa muutud

tol päeval läksime
looduse lõppu kus nähtut
enam ei olnud kätest
kadus jõud seejärel jalgadest

rusude tummseis
roostene meri ja laastatud mets

vaata, mu sõber, sinu pilgule
peaks see olema tunda
voolab su soontes ju piisake
Acheroni sogast vett

näed, maa hakkab paranema
rebendid ravivad end ise

istusid mullale maha ainult ühest
ei saa ma aru
miks pidi see olema
nõnda ränk

III

isa, laamad langevad aga elu
ei näita meile oma
tõelist palet

sa jäid tamme all seisma
sõnasid
nüüd on juba liiga hilja
mu tütar mu vend
nüüd on juba hilja
nüüd on kõik

isa, laotused lagunevad
aga meie
ei saa meie ei ole

kaugenedes, siis kui sind
enam polnud mõtlesin
isa, mis koht see küll on
nii palju nutetud sõnu

ubi sunt

IV

kirik põleb
vana mees Valu nõjatub vastu
uksepiita ja suitsetab
paberossi
ta ei vaata kuhugi ei kuule
midagi
ei oota kedagi

kirikukalmistu talvised hauad
täituvad sulaveega
ähvardamisi
nii nagu veekalkvel
silmad

me tulime koju
mina ja vana mees Valu
minu ukse ei seisa kedagi
ja tema

ta ei tea kes ta on

kustutab kannaga paberossi tõmbab
koomale hõlmad
jalge all kiviplaadil
seal kus ta justsama seisis
seisab nüüd tuhane sõnum

*tu muerte es un fuego
que nunca se apagará**

* Sinu surm on tuli / mis ei kustu eal (hisp k)

VI

nõnda pime oli
võtsin nurgast ja sikutasin
pihku jäi tükike taevanahka
selle all kosmos

mu sõber, ma arvan,
et sa elad veel pika elu

aga mina pean minema
üle lumise välja
kus Akeedia tütred
annavad nõeltele valu
õmmeldes taevapaika
misjärel kõik
on uuesti must

me teeme elust surma

näib üks neist ütlevat
vaadates minu poole
oma tuhasel pilgul

möödudes mõtlen võinuksime
ju meie

olla need kes teevad surmast elu

X

armas, ma tulen su juurde
mööda pikemat teed

keset küpseimat suve võttis
ühtäkki maad
Kõikide Asjade Väsimine
juulikuu punapalgete alt
kohas palavikku
õhtuti vajus päikene
roidunult silmapiiri taha
nii nagu sina, armas
langetad vahel rinnale pea
aga ta lahkuvas valguses nägin
kogu maailma andestust
voolamas kokku su sülle

tulin mööda pikimat teed,
armas, sinu käest seda õppima

enne väravast väljumist
vajusid kulusse maha
andsid veel minule käe

*see on su armastus, kullake,
mis sind õpetab*

Kurbuse kaduvast võimust

suruaed sisehoovis sa
lased oma päikesest
piinatud pilgul käia
üle kiiskavvalgete hauakivide
kindlus kindlam kui surm

ahta õue hämaruses ei aimagi
Angelokastro kuninglikkust
süngumas kaljutipul
tulge kui julgete
minu värav jääb ikka suletuks
leinalukk lõhkumata

tuldigi
kohati vaikust ja eitust nähti
lõppu rippumas alguse kohal
kuuldi olnute koori

*kõik, mis on kurvastus,
hoia mind müüride sees*

Angelokastro
ei langenud kunagi ta
hüljati

ASJADE TAGUMINE KÜLG

Intervjuu Mariliin Vasseniniga

Mariliin Vassenini esimene luulekogu „Horror vacui” ilmus 2013. aasta suvel. Selle hallide kaante ja klassikalise kujundusega väikese pehmekõitelise raamatu leidsin täiesti juhuslikult raamatupoe luuleriivulilt, kui otsisin materjali raadiosaate „Luuleroom” jaoks. Olin kaua otsinud tekste noorest eesti luulest, mis mõjuks ja kõnetaks, tõstataks küsimusi ja tekitaks tahtnendega pikemalt tegeleda (nii spetsiifiliselt sõnastatud otsingud ei kanna tihti vilja) – ning avades suvalisest kohast „Horror vacui”, teadsin, et olin selle leidnud. Juhuslikult tutvusin selsamal päeval Vene tänaval Mariliini endaga. Mõni kuu hiljem tegime raadiosaate.

Maria Lee Liivak

Nüüd on umbes aasta „Horror vacui” ilmumisest. Oled möödaminnes öelnud, et see on nii raske ja sünge kogu ja et võib-olla oleks parem, kui seda poleks üldse ilmunud. (Ma ei ole sellega nõus, sest minu jaoks oli see viimaste aastate üks väheseid olulisi luulekogusid.) Mis sellise tunde on tekitanud – retseptsioon või enda isiklik tunne?

See on ikka enda tunne. Eks see raamat sisaldab asju, mida tahaks unustada. Samas mina ise ei pea seda raamatut kuigi süngeks, seal on ikka rohkem selginemist ja mahedat nostalgiat, aga mind on üllatanud mõned reaktsioonid. See sunnib ütleva, et võib-olla oleks parem, kui igäüks seda ei loekski.

Mida oled teinud, kirjutanud pärast „Horror vacuid”? Kas on selginenud edasised plaanid, mingi ettekujutus uuest raamatust? Milline see olla võiks, mis suunda tahaksid liikuda?

Otseselt mitte. Luuletamisega on mul kahjuks nii, et seda ei saa planeerida. Vahel koguneb hulk mõttmaterjali ja siis sünnivad tekstid nagu iseene-sest, teinekord möödub pikka aega ilma ühegi tervikliku tekstita. Mõned ideed küll on, näiteks need tekstid, mida olen endamisi hakanud nime-tama elegiateks, ja loodan neist ka kunagi raamatu kokku saada.

Vahepeal olen rohkem tõlkinud. Valisin ja tõlkisin tekste Šveitsi luuletaja Jacques de Tornay valikkogu jaoks, mis on toimetamisel. Praegu tõlgin keskaja kirjanduse antoloogia teise osa jaoks juppi Gonzalo de Berceo poeemist „Neitsi lein”. Olen tõlkinud ka Ladina-Ameerika nüüdisaegsetelt autoritelt mõned tekstid, aga pole neid veel avaldamiseks kuhugi pakkunud.

Mille järgi otsid, leiad või valid seda, mida peaks tõlkima?

Saadab sind tõlkijana missioonitunne või isiklik eelistus?

Ikka pigem isiklik eelistus. Asju, mida olen omal initsiatiivil tõlkinud – eelkõige luulet – on tegelikult avaldatud vähe. Tõlkides kummitab ikka see tunne, et mis nüüd mina. Ja nii kipungi vastu võtma eelkõige töid, mida pakutakse, ja mis natukenegi maitse ja maailmavaatega haakuvad. Siiski, on ka erandeid – üks minu tõlkijakarjääri sügavamaid ja ergastavamaid kogemusi on hispaanlase Julio Llamazarese lühiromaan „Kollane vihm” ja see oli nimelt tellimustöö.

Kuidas, mis aja jooksul ja mis püstitatud ülesandega sa eeleegiaid kirjutasid?

Eleegiad tekkisid melanhoolia-uuringute käigus, kuigi tekstid ise võtsid lõpliku kuju pärast „Horror vacuid”. Ma arvan, et üheks tõukejõuks oli Lars von Trieri „Melanhoolia”, mis sattus kuidagi väga õigele ajale ja jättis sügava mulje. Olin oma lugemistega jõudnud meelehäirete ajaloo ja käsituste juurest konkreetsemalt melanhooliani ja avastasin parasjagu ka W. G. Sebaldi loomingut. Kõik see kokku suunaski eeleegilistele radadele. Ei saaks öelda, et neil tekstidel oleks otseselt mingi ülesanne. Nad on lihtsalt ühe mulle omase ja põneva meeleseisundi väljendus.

Eleegia on traditsiooniliselt igatsuse, lahkumise ja leina žanr. See on ka minu eeleegiate algimpulss, aga märkasin, et selle tsükli paljud tekstid räägivad tegelikult edasiminekest ja muutustest. Sellest hetkest, kui vana enam pole, aga uut ka veel mitte. Näiteks 11. eleegia, „Kurbuse kaduvast võimust”. Tekstis mainitud Angelokastro on üks Korfu saare vägevamaid kaitserajatisi, mis tänu oma asukohale ja võimsusele pidas vastu kõigile vallutuskatsetele ega langenudki kunagi. Ajapikku kindlust enam ei kasutatud ja see jäi niisama lagunema. See ajalookilluke pani mõtlema inimestele, kes ehitavad enda ja maailma vahele müüre, enamasti selleks, et end kaitsta. Aga varem või hiljem tuleb aeg, kus need müürid enam ei kaitse, vaid hoiavad oma ehitajat hoopis vangis. Siis ongi lahendus see, kui need kaitserajatised endas maha jätta, sest need on saanud elamisele takistuseks.

*Aga varem või hiljem tuleb aeg,
kus need müürid enam ei kaitse,
vaid hoiavad oma ehitajat hoopis
vangis. Siis ongi lahendus see,
kui need kaitserajatised endas
maha jätta, sest need on saanud
elamisele takistuseks.*

Mismoodi üldse
töötab kirjanik
sinus: kas kirju-
tad alati samas
paigas, näiteks

kirjutuslaua taga, kõrval kohvitass või veiniklaas, või märgid
tekste üles jooksu pealt telefoni või märkmikusse; või kirjutad
öösel, une ja ärkveloleku piiril?

Vanasti kirjutasin tekste ja tekstijuppe arvutisse, aga juba pikemat aega
üritan arvuti taga istumist vältida nii palju kui võimalik ja kirjutan märk-
mikusse. See on kasulik eelkõige mõttekatkete kinnipüüdmiseks, sest on
selliseid ideid, mis ujuvad pinnale ainult korraaks. Kui neid siis kinni ei
nabi, võib minna aastaid, enne kui samale mõtterajale tagasi satud, või ei
satugi kunagi. Märkmikusse kirjutamine õpetab ka enese mõtteid väär-
tustama. Paljudel tagasihoidlikel inimestel on sellega probleeme. Kes oma
mõtteid millekski ei pea, võtab juba eos võimaluse lasta neil vormuda,
karastuda, areneda. Siis ei saagi midagi sündida.

Kui märkmik on mõttekatkeid täis, siis kuidas neid vormis-
tad? Kas võtad eraldi aja töötegemiseks või on tekstide valmi-
mine kuidagi juhuslikum?

Ei, nii proff ma pole, et eraldi aeg võtta. See on mu meelest just professio-
naalsuse tunnus. Mul on see siiani ikka juhuslikult käinud.

On sul enese jaoks mingisugused parameetrid või kriteeriu-
mid, mille järgi hinnata, kas mõni idee või mõte on väärtuslik
või mitte? Kindlasti on palju suuri kirjanikke sündimata jää-
nud tagasihoidlikkusest, teisalt on ilmunud ka palju tekste ja
mõttekatkeid, mida ehk poleks kunagi pidanud avaldatama.
Kuidas sina oma sisemise kriitikuga arveid klaarid?

Noh, eks see olegi üks riskantne värk. Mina ei oska oma kirjutatud asjades kunagi midagi kindlat arvata, aga mind on ka alati saatnud kerge identiteedisegadus „olla või mitte olla”, millega olen nüüdseks leppinud. Aeg-ajalt katsetan inimeste peal, kelle kogemust ja maitset ma usaldan, kas tekst töötab. Suurt osa „Horror vacuist” sai ka enne ilmumist lähedaste peal katsetatud. Olen neile selle eest väga tänulik.

Aga sisemise kriitikuga saab arveid klaarida kõvasti töötades. Seda ta ju tegelikult nõuab – maksimumi. Ja alati annab rohkem pingutada.

Mismoodi kirjutamine teemasid lahendab, lõpetab; millised teemad „Horror vacui” aegadest (2006–2012) on endiselt päevakorras, otsivad endale uusi sõnu?

Teoorias võiks ju kirjutamine, eriti valusatest ja ebamugavatest asjadest kirjutamine, aidata neid integreerida. Integreerida selles mõttes, et valusate asjade läbivalgustamine – olgu lein, üksindus, hirm või kadedus, hävitamistung, viha – toob nad teadvusse, kus nendega saab suhestuda. Ainult siis, kui kõigest enda sees toimuvast on (peaaegu) selge pilt, saab küsida, kas ma tahangi niisugune olla või niimoodi jätkata.

Teisalt on lahendamine ainult üks pool kirjutamisest. Vähemalt minu puhul on kirjutamine alati ka lihtsalt puhas uudishimu kõige vastu, mis on inimlik.

„Horror vacuis” olid muidugi melanhoolia-sugemed juba sees. Endiselt kisub mind kõik, mis seostub olemata jäämise, lahkimise, üksinduse, äkilise vaikimise või haihtumisega. Samuti küsimus, miks mõni inimene ei suuda elu vastu võtta. Nagu Justine von Trieri „Melanhoolias” – kas tema melanhoolia on meeelseisund, see vana tuttav stigmatiseeritud depressioon, või miski, mis väljendab tänapäeva meelsust kuidagi eriti tabavalt.

Siinkohal muidugi ei saa siiski mööda nendest „morbiidsetest” teemadest. Mis on sinu jaoks melanhoolia, üksinduse, kadumise, tühjuse jms juures eelkõige paeluvat?

Ma ei oskagi nii otseselt öelda. See on minu jaoks loomulik, asjade tagumine külg. Kuidas ma tean, mis miski on, kui ma pole teda tagantpoolt vaadanud?

Mis sa arvad, millest tuleneb see väga sage häbisegune tunne, kui kirjutatakse, lavastatakse, luuakse midagi „morbiidset”? Ja teiseks: kas sa kirjutades tunned uudishimu ka n-ö positiivsete inimlikkuse väljenduste vastu? Oskad sa öelda, kas mõnd su luuletustest kannab ka näiteks õnn, eufooria vms? Leian küll hetki või üksikuid lauseid, aga kohe järgmised näivad võimaliku lootuse tühistavat. Kas tajud sellisena elu paratamatust?

Kui tekib selline häbitunne, võib publik olla vale. Häbi ja üksindust tuntakse ju siis, kui kogetakse tõrjumist, kui ei leita mõistmist. Mulle väga meeldib, kuidas C. G. Jung on üksindust mõtestanud. Ta ütles, et üksindus ei tule sellest, kui su ümber pole inimesi, vaid sellest, kui sa ei saa nendega jagada asju, mis on sulle tähtsad, või kui su vaated on teistele vastuvõetamatud.

Teisalt, kui kirjutada asjadest, millest inimesed parema meelega midagi teada ei tahaks, võib juba ette kindel olla, et jääd suhtelisse isolatsiooni.

Aga õnn, rõõm, eufooria – arvan, et need pole kirjutamiseks, vaid tundmiseks. Neis ei vaja miski mõtestamist, see pigem rikub. Nad ise ongi see, mille poole igasugune muu tegevus püüdleb. Aga kui nüüd lähemalt vaadelda kasvõi maailmaluulet, siis on ju suur osa luulest kantud õnnetundest – pean silmas just armastusluulet. Ka „Horror vacuis” on sellest tundest kantud tekste, aga ma vältisin meelega sõna „armastus”, sest tahtsin edasi anda eelkõige oma kogemust. Kui öelda „armastus”, hakkab lugeja peas tööle tema isiklik armastusekontseptsioon ja osa tekstist võib kaduma minna.

Kas „Horror vacui” sündis sellepärast, et sa kardad tühjust? Kuidas sellise hirmuga tegeletakse? Mis osa on tühjusel sinu elus praegu?

Ma arvan, et kardan tühjust sama palju nagu iga teinegi, aga oma introvertse loomuse tõttu kohtun sellega võib-olla sagedamini. Suured tühjuse õppetunnid on muidugi olnud oluliste inimeste surm. Ja võib-olla ka mingi morbiidne uudishimu, missugune nende elukogemus võis olla.

Oskad sa öelda, mis õieti on tühjusehirm? Või tühjusevajadus? Kuidas suhestub tühjus argipäevaga? Pigem esindab meie kultuur ehk tühjuse vastandit, ehk lausa karikatuursel moel – olles seeläbi veel õige tühi. Või ongi see üksnes tõlgendamise küsimus?

Jah, ka mina tajun seda nii ja just seda mõtet tahtsingi „Horror vacui” pealkirjaga väljendada. Seepärast jäi pealkiri ka ladinakeelseks – *horror vacui* ehk tühjuse hirm või õudus – tühjaõõvastus – on kunstitermin, mis viitab üleni kaetud pindadele (näiteks autsaider kunsti puhul), millel ei leidu ühtegi tühja lapikest. Siin maailmas, kus ma praegu elan ja tegutsen, on seda tühjaõõvastust palju. Masin käib, kogu aeg peab tootma, uut sisu juurde looma. Kogu aeg peab tarbima ja kogema midagi uut, püüd- lema täiuse poole igas elusfääris. Tühjusel ei tohi lasta tekkida. Pikapeale ei saagi seda enam tekkida, võib-olla seepärast, et tühjuses, kui pole parasjagu ühtki positiivset või grandioosset programmi, võib kohtuda iseendaga. Mõnikord aga elu siiski sunnib meid sinna tühjusse, endasse vaatama. Ja see on hirmus.

Pole siis ime, et von Trieri nägemuses lõpeb see kõik planeet Melanhoolia tulekuga. Sest kui vaadelda filmi ruumi Justine'i siseilmana (ja tegelasi tema aspektidena), pole Melanhoolia midagi muud kui kõik need segaste väärtuste nimel sevides ripakile ja lahendamata jäänud tunded, mõtted ja kogemused, mis nõuavad, et nendega tegeletaks. Ja kuna neid on järjekind- lalt ignoreeritud, on neisse kogunenud nii palju destruktiivset jõudu, et nad purustavad kogu maailma, sest tasakaalu saavuta-

mine pole enam võimalik. Kui asja nii vaadata, on von Trieri sõnum hoiatav, koguni positiivne.

*Õnn, rõõm, eufooria –
arvan, et need pole
kirjutamiseks, vaid
tundmiseks. Neis ei
vaja miski mõtesta-
mist, see pigem rikub.
Nad ise ongi see, mille
poole igasugune muu
tegevus püüdleb.*

Kas sa oskad öelda, miks on iseendaga kohtumine hirmus – või mis on hirmsat iseeneses? Millal üldse tead, et oled kohtunud iseendaga, mitte üksnes kujutlusega endast? Ja kas sa tunned, et sinu luuletused, näiteks just „Horror vacuis”, on sulle näidanud sind ennast, andnud sulle tagasisidet enda kohta?

Mõtlesin siin säärast kohtumist iseendaga, kus tuleb nähtavale sisemine tõelisus, millega tuleb leppida. Kõigil on asju, mida endale tunnistada ei taha. Aga „Horror vacui” on küll peegliks olnud. Ma arvan ka, et see peeglisle vaatamise protsess pole veel läbi.

Kas, kui üldse, on sul usku sõnade maagilisse toimesse? Mis funktsiooni sellisel juhul täidavad su luuletused? Ma olen alati mõelnud, et kirjutamine on kõige otsesem lihtmaagia võimalus elus – lihtsalt kirjutad ja mõne aja pärast juhtubki. Ma ei tea, kas see nii on, aga tundub, et kirjanikel lasub seeläbi veel eriti karm vastutus – kõik, millest kirjutad, saab omaks. Kuidas sa seda tajud?

Mul täpselt nii ongi. Et kirjutad ja siis juhtub. Aga arvan, et see tuleb sellest, et teame hoopis rohkem, kui meie teadvuses parasjagu sisaldub. Seega on sellised ennustavad tekstid lihtsalt sisesituatsioonile kuju andmine. Arvan, et me ei võta infot kosmosest, vaid enda seest.

Kas sa kirjutades tunned end ka mingil moel rohkem seotuna kosmose ja teiste inimestega? On sul mõnikord tunne, et lakkad olemast sina ning muutud justkui mingit laadi informatsioonikanaliks, või on see sulle võõras?

Saan aru, mida sa silmas pead, kuid ei julgeks päris nii väljendada. Mulle meenub sel kevadel festivalil HeadRead osalenud Ben Okri mõte, et kui mingisse tegevusse nii sisse elad, et haihtud, siis see ongi su tee, see, mida sa elus tegema peaksid. Kui sina muutud nähtamatuks ja jääb ainult tee. Võib-olla on tal õigus.

MARILYN MÄGI

*

värske värvina pingil
määrin sind mündirohelusega
ja keerutan end tuulega
möödakäijate ninasõõrmetesse
võrgutan hүүdega kalavõrke
seljatagusel kaldaäärel
mattun kivipragudesse võilillede vahele
sumbun põhjavette
ja olen kaev
tilk rauamaigulist värskendust emailitud kruusis
koos viimase õhtusöömaajaga
avastan su seedekulglat
otsides vaheldust hinge öiseimatest soppidest
vaskussina väljapääsu uuristan
sõrmeotstest täppidega sokkideni
kust voolan üles
ja kuivan koordinaatteljestikuks
kesk hermeetilist taeva laotust

*

räpasesse kraanikaussi
sülitasid kõik oma unistused
ahmisid enne vee kinnikeeramist
veel viimased sõõmud armastust
ja ootasid kuni sind sealsamas serval
otse südamesse pandi
huulepulgajälgedega bulldog
pealt vaatamas

homme tuleb ilusam

*

täna hommikul
kukkusin ma aknast välja
õhk mõtles
ja läks sisse
karikakrad ei osanud kommenteerida
sest nad kellegi armastusega hõivatud

võtsin pärastlõunase kuumaõhupalli koju
aitas kah

*

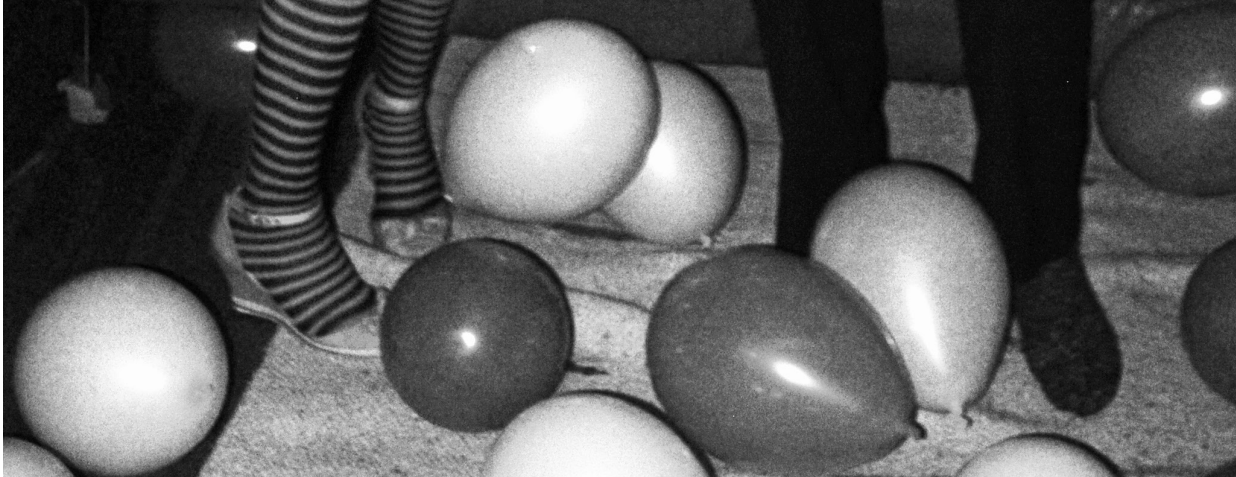
stseen
mees ja naine
esimene mõtleb Schrödingeri võrrandile
teine nädala menüüd ette
see vist ongi
armastus

identiteedikriis

ma pole kunagi mõistnud
paremäärmuslasi
samas mitte ka vasakäärmuslasi
sest ääre peal käimine on ohtlik
võib sisse kukkuda
aga kodanlane on igav olla
ei teagi nüüd

*

mis tunne on olla
kui footonid su aatomeid pommitavad
ja sa tead
et see ongi ainus võimalik viis
aga ei oska seda kirjeldada
polegi vaja
tegelikult ei ole seal midagi huvitavat
dualismiprintsiip algosakeste standardmudel
lisandiks pool spinni muinasjutulisust
koos komplementaarsete vahemaadega
asukoha ja impulsi vahel
ja kui sa ikka arvad
et see keeruline on
loe müstikuid
kes on kõik niikuinii surnud

KRISTEL ALGVERE AVAR DEKOLTEE

Juba olidki nad hiljaks jäämas, Anne sünnipäevapidu algas kell seitse, kuid kuna nad olid otsustanud end seks puhuks üles lüüa ja ka peo teemale – kuldseid 80ndad – omalt poolt vunki juurde anda, siis oli kell juba kaheksa läbi, kui Jane alles riidekapist oma avara dekolteega helesinise pluusi välja koukis ja selle Marile ulatas.

„See peaks sulle sobima, proovi selga!” ütles Jane.

„Ei tea, mul selja peal vistrikud, see on tagant ka nii lahti ...” kahtles Mari. „Aga muidu on see ju kena küll. Arvad, et ma võin selle täna võtta? Näen välja, nagu otsiksin meeleheitlikult endale meest ...”

„Kui naised ennast üles löövad, siis ega see ei tähenda, et nad kohe tahaksid meest leida,” sekkus Iris, kes tuli teisest toast, näpus puudritooos ja must kohev pintsel.

„Pööra selg, kohe teen puudriga 1-2-3 ja need on läinud, vaata, minu omi pole enam peaaegu üldse näha!” Iris pööras selja ja näitas oma valget selga, mis sädeles magamistoa kergelt tuhmis valguses.

Jane tuhlas ikka veel riidekapis, terve voodi ja põrand oli riideid täis. „Ma ei leia seda seelikut üles, mille Katja mulle kinkis, kas te ei ole näinud seda punast seelikut, millel on kuldne vöö ka, seda ma kandsin vahepeal eraldi, ja see seelik on nüüd täiesti kadunud ... Ah! Leidsin!” Jane viskas seeliku võidurõõmsalt teisele poole voodit ja hüppas siis ise sellele järele, peaga kergelt laelampi koksates.

„Kas keegi joonistaks mulle ka laineriga laugudele jooned? Kuulge, kas keegi viitsib?” küsis Mari ahastusega, sest ta oli riides, kuid nägu ja juuksed polnud veel üldse pidulikud ega 80ndad. Ta oli pannud selga Jane helesinise avara dekolteega pluusi ja teksad ning jalga Jane pruunid väikse kontsaga kingad. Tema oma riided jäid suurde tuppa diivanile, ka teksad ja pluus, mis polnud nii pilkupüüdvad ja liibuvad kui Jane omad.

„Okei, tule siia, ma teen need lainerijooned ära. Pane silmad kinni! Ei, siin ei näe mitte midagi, lähme vetsu, seal on parem valgus,” asjatas Jane.

„Ei saa siia tulla, ma värvin huuli praegu! Sellega on nii palju jamamist, see ei ole sul mingi hea huulepulk üldse, tead seda ikka?” ütles Iiris vinguga häälega.

„Ma arvan, et asi on pigem sinus,” vastas selle peale Mari, kes oli selle tumepunase huulepulga ülikooli esimesel talvel Kaubamaja naisteosakonnast ostnud.

Mari ei olnud väga naiselik, ülikooli alguses see häiris teda. Süütus kuubis, ütlesid kursaõed. Ei ropenda, ei talu kangeid jooke, solvub kogu aeg kõige peale, ühesõnaga – nõrguke. Ta tahtis seda pilti muuta. Ostis talvesaapad, tumepruunist kunstnahast ja tugevate kontsadega, mis olid vähemalt seitse sentimeetrit kõrged. Nendega oli raske kõndida, aga Mari teadis, et naised saavad sellega hakkama ja nii saab ka tema. Ja suu värvis tumepunaseks. Tema loogika järgi pidi väline naiselikkus ühel hetkel järele aitama ka sisemise naiselikkuse.

Aastad olid möödunud, ülikooli esimesest kursusest oli alles vaid moondunud mälestus. Nüüd seisis Mari peegli ees ja lasi juustesse haisvat odavat juukselakki, mida Jane oma sõejoonistuste fikseerimiseks kasutas. Nad kõik õppisid kunsti, ehkki igaüks erinevat ala. Iiris oli ainus, kel oli matemaatilist nutti ja temast pidi saama maailmakuulus arhitekt. Mari õppis nahka ja Jane graafikat, ja kuigi koolis väga palju joonistamist enam ei õpetatud, meeldis talle siiski vahel teha suuri sõejoonistusi, võttes motiiviks ükskõik mida.

„Davai, naised, me peaks juba ammu uksest väljas olema!” kamandas Mari, ühe käega ikka veel juukseid kohevamaks ajades. Haisev lakipilv heljus õhus. Ta oli oma tööga rahul.

„Kohe-kohe, džiiisas, mida sa pablad kogu aeg!” hüüdis Jane teise peegli eest, kus ta seeliku juurde erinevaid pluuse proovis, kuid mitte ükski ei paistnud sobivat.

Muidugi oli avatud pudel veini, mis värvis huuli, ja pidu olekski justkui olnud juba täiuslik – sättimine ja sätendamine, vabalt voolav rumal

lora, mis vabastas kolme vana sõpra omal kodusel moel. Kursaõed ja korterinaabrid olid aastatega üksteist vorminud ja mõjutanud, kasvatanud ja võib-olla isegi täiskasvatanud. Nurki maha hõõrunud igal juhul. Mari oli õppinud neid armastama nagu oma õdesid – tal ei olnud kunagi olnud ühtegi õde – ja neilt kolmelt oli palju õppida. Tegelikult kuulus punti ka neljas kursaõde, Nele, kes õppis samuti arhitektuuri, aga ta elas koos oma peikaga ja ilmselt olid nad juba kella seitsmeks sünnipäevapeole läinud. Mari jaoks tähendasid need kolm tüdrukut uut perekonda – nad olid ta ülikooli esimesel ja kõige masendavamal aastal sõbraks võtnud ja ta tundis nende vastu lõputut tänutunnet, mis segunes usalduse ja austusega.

Ülemeelikud said lõpuks uksest välja ja õue, kus külm kevadtuul nende mantlihõlmade vahele puhus ja ainult kiiresti kõndides suutsid nad sooja ihu ligi hoida.

„Ei tea, mis muusikat lastakse, kas tantsida ka saab või istutakse niisama ja tehakse tarka nägu?” mõtiskles Mari.

„Jälle sa mõtled üle, lähme kohale, siis näeme! Anne on nagunii nii igav inimene, et meie peame ise peo käima tõmbama. Kindlasti lähme tantsima ka, eks, tulete minuga koos?! Ega keegi teine nagunii ei tantsi – vastuseks su küsimusele,” vuristas Iris.

„No suva pole, meil on hea tuju ja mul läks täna see hindamine ka hästi, nii et mina olen küll tähistamise tujus!” lisas omalt poolt Jane.

Kolmekesti käevangus läbi külma linna. Mingi lõbus kergus valgus Mari südamesse, kui ta neid enda kõrval vaatas. Tõesti, aastad on möödunud ja koos on mitu puuda soola ära söödud. „Aga ikka oleme sõbrad, hoolimata erinevustest,” mõtles Mari. Välja öelda ta seda ei tahtnud, seda polnud vaja, pealegi pidasid teised teda nagunii veidi sentimentaalseks unistajaks, kes ühel päeval räägib üht ja teisel teist. „Ei ole vaja niisama sõnu loopida, parem neist lihtsalt mõelda, mingi väärtus on ka sellel.”

Juba eemalt nägid tüdrukud publi ees tuttavaid kujusid suitsetamas, ka sünnipäevalaps Anne *the* kunstiteadlane oli seal, kuraator Karin ja teisedki. Koos mindi üles, ja tõesti, Nele ja mõned teised korraarmastajad vaatasid neid veidi põlglikult, sest kuidas on võimalik sünnipäevapeole mitu tundi hiljaks jääda? Kutsel oli ju kirjas, et kohale võiks tulla kuue ja seitsme vahel. Nojah, aga Janel, Maril ja Iirisel oli sellest üpris ükskõik – nad olid peoks vägagi eeskujulikult valmistunud. Seetõttu püüdsid nad ka väheste meeskülastuste pilke ning ei olnud vist kõige arukam neil istuda oma avarate 80ndate dekolteedega kohe Nele ja tema kuti kõrvale, sest

pärast tuleb sellest nagunii ainult jama. Isegi üks pilk võib olla liiga palju – Nele meelest.

Pikk laud, seened ja kartulisalad. Ja muidugi – haljas viin. See oli tõesti Annel stiilitruult välja mõeldud ja kinni makstud pidu. Siiski tundus koht kahtlase urkana. Inimesi ei olnud väga palju, suurem osa neist paistsid olevat tõeliselt igavad. Aga võib-olla ootavad kunstitudengid peolt midagi muud. Ikka peaks olema midagi enam kui ainult kunstiteoreetiline möga ja kunstiteadlaste mõttetud sõrmeviibutused, arvustamine, arvustamine ja veel kord arvustamine. Tehke ise ka midagi, mökud.

Paar tundi salatijääke ja seeni vitsutanud ning viina kaaninud peolised otsustasid edasi minna. „Muidugi, edasi! Kuhu meil siis mujale minna on kui edasi!” Viin lõppes laual otsa, aga Jane ja Mari võtsid kahe peale ühe suuremat sorti viinakokteili, millel oli patriootlik nimi – Kalevipoeg. See oli üks mehine jook ja kleenukesed kunstitudengid pidid päris palju vaeva nägema, et pärast trepist alla saada. Aga tuju oli elev ja bravuur oli kohal. „Millal siis veel kui mitte edasi!” möirgas Mari.

Mingil hetkel lahkus Iiris pubist, pärast seda, kui ta oli üksi 80ndate hittide järgi laval tantsinud, keegi temaga ju liituda ei viitsinud. Ei Mari, ei Jane. Nüüd, kui kogu seltskond otsustas edasi liikuda, nägid nad Iirist ja tema endist kutti parasjagu tänaval üksteise peale karjumas. Jane võttis ruttu Maril käevangust kinni ja suunas ta ohutsoonist mööda, sest Maril oli purjus peaga komme teiste probleeme lahendama kukkuda. Seltskond pudenes laiali, Nele läks muidugi koju, aga mõned läksid edasi ka. Anne näiteks, ja Karin. Marigi tahtis väga edasi pidutsema minna, aga mitte ainult koos igava Annega. Iirisel oli tegemist, üle jäi veel Jane.

„Kuhu me siis õigupoolest nüüd lähemegi?” küsis ülekaiguraja ees Mari, kellel oleks hädasti olnud vaja oma huulepulka värskendada või siis seda, mis näkku oli alles jäänud, ära pühkida.

„Mina igatahes lähen koju,” ütles Jane tõsiselt.

„Tõesti?! Ära mine! Kuule, lähme ikka edasi! Me võime ju ainult vett ka juua, ei pea ju enam midagi kanget võtma – ise ütlesid, et sul on tähistamise tuju!” püüdis Mari Jane meelt muuta.

„Ei, ma lähen koju, tõsiselt!” vastas Jane.

„Mis sa ajad nüüd! See on võib-olla viimane pidu, mida me saame siin koos pidada niimoodi, varsti on hindamised ja siis ei ole enam kellelgi aega pidu panna! Kuule, ole nüüd, me oleme ju sõbrad?! Iiris tuleb ju ka ja ...” oli Mari joobnuahastuses.

„Teie ei ole minu sõbrad! Mul on ainult üks sõber ja ta on praegu vahetusüliõpilasena Hispaanias! Ainult Katja on minu sõber, teie kõik ei saa minust üldse aru, arvate, et mulle meeldib kunsti õppida ja saada mingiks suureks kunstnikuks, ei, te ei saa aru, mida mina tahan! Sa ei ole minu sõber, saad aru! Mine üksi, kuhu tahad, mina lähen koju!” karjus Jane, pööras selja ja läks.

Vihmapiisku keerles tänavalaterna kiirtes. Mari jäi tänavale seisma. Anne ja mõned teised purupurjus kamraadid läksid teisele poole tänavat, kiirustasid veel Okastega Kala pubisse – see oli koht, kuhu õhtu lõpuks kõik välja jõudsid. Baari ees oli palju suitsetajaid, mõni pudelikorjaja. Mõni kaine ka, observeerimas.

Ja läks ka Mari, pettunult. Aga Okastega Kalasse ta ei astunudki, enne tuli Anne välja ja ütles, et kõik on täis ja tal on õhtust juba kopp ees ja et ta läheb samuti koju. Kuna Mari ja Anne elasid samas kandis ja nii Iris kui ka Jane olid suutnud hoolikalt ettevalmistatud õhtust mingi draama teha, ei jäänud ka Maril midagi muud üle kui koju minna.

Aga Anne maja ees viimast suitsu tõmmates kohtusid kaks seltskonda: 80ndate sünnipäevalised ja korporandid. Kaks nooblit noormeest ja üks kriiskava häälega blond tüdruk kutsusid kaht purjus tüdrukut endaga kaasa.

„Kust te siis tulete ka? Lähme nüüd edasi!” ütles üks korporant.

„Millal siis veel, kui mitte edasi!” hüüdis Mari õnnelikult. Aga Anne tahtis koju magama minna.

„Kuule, tule ikka ka kaasa, Anne, mis sa jamad nüüd!” pinnis Mari ja sõnas teistele: „Muide, Annel on täna sünnipäev, võite talle õnne soovida!”

„Oo, palju õnne sünnipäevaks! Kas kallistada võib ka?” küsis üks poistest.

„No ma ei tea, võib ju ka,” vastas Anne tüdinult. Siis tahtsid juba kõik üksteist kallistada.

„Mina igatahes tulen teiega, kas teil suitsu on?” päris Mari õhinaga. „Sa tuled ju ka, Anne, eks?”

„Mina küll ei tule, ma lähen koju magama, homme vaja vara ärgata ka,” ütles Anne ning pööras selja ja läks koduukse poole.

Tänavale jäid kaks korporanti, üks blond tibi ja Mari, kes oli õhtust rohkem oodanud. Aga õnneks tuli abivägi just õigel ajal, juba oligi uus tee jalge all – minek kuskile poole, kellegagi koos, millegi pärast.

Peatuti ühe eramaja ees, akendest voogas sooja kollast valgust, muusika nii väga vali ei olnud, ehkki akendest paistis, et sees tantsitakse. Blond läks

ühe korporandiga sisse, Mari jäi välja suitsetama ja tutvus veel neljaga. Suruti kätt, räägiti midagi millestki millegipärast. Ja siis mindi sisse. Maja ees oli kuuseallee, väga selgelt paistis korraga kuu, ja Mari tundis, kuidas tema mantlinööbid on külmad ja metalsed, surumas tema rindadele ja kõhule, neid oli justkui terve trobikond, terve armee. Kui ta kõndis, jäi temast maha nööbirada, mis Mari pilku kohates endast teadlikuks sai, kuu ja tähtede juurde rändas, et kord nööbisajuna maha sadada. Ta läks uksest sisse.

Sees aitas üks turskem heleda peaga poiss tal mantli seljast ja pani selle naggisse rippuma. Kingad lendasid kuskile nurka, jalas olid viimased puhatud sokid, mis ta kodust leidis, roosa ja valgega. Maril polnud ju sugugi plaanis Jane kingi jalast võtta. Turske poiss, kelle Mari kohe Tursaks ristas, võttis Mari eest hoolitsemise enda ülesandeks.

„Mida võiks preilile pakkuda?” küsis ta.

„Vett, võib-olla. Ma tulen just ühelt sünnipäevalt, kus sai vist mõni pits viina liiga palju võetud, tavaline kraanivesi oleks suurepärase,” ütles Mari.

Aga juba oli Tursk sujuvalt oma käe ümber Mari õlgade pannud ja ta kindlalt oma haardesse kahmanud, sõbralikult ja hellalt muidugi. Maril polnud selle vastu õigupoolest midagi. Istuti köögilaua äärde ja hakati vestlema. Kuigi mida need purjus tüdrukud ikka tarka räägivad.

„Tead, et sõda tuleb kohe. Ma olen seda unes näinud. Venemaa tungib Eestile kallale ja me kõik sureme! Hukkume, saame surma, ma ütlen!” võttis tüdruk tuure üles.

„Jah, ma ei tahaks üldse, et see juhtub. Aga eks mina ka kardan. Ma just tulin sõjaväest ja mina olen esimene, kes peab sõtta minema – meie oleme kahuriliha, viimased on esimesed,” vastas selle peale Tursk kurvalt.

Nüüd võttis tüdruk telefoni välja ja juba oli Facebook lahti, ta keris ette Postimehe päevapildi, mille üks sõjaväeliste hobidega sõber oli paar päeva tagasi postitanud. See oli suurest Vene karust, kes istus Krimmi poolsaare serval ja kallutas seda Ukraina värvidest Vene värvidesse. Üks kala vaatas seda Mustast merest hämmastunud näoga pealt.

„Vaata, Urmas Nemvalts on ka unes näinud, et sõda tuleb!” ütles Mari.

„See oleks ikka väga kohutav, Eesti on alles nii vähe aega vaba olnud – meie eluaja, kas peab siis tõesti jälle ... ei, ma ei usu seda! Nii ei saa ikka minna ... Ma kohe tunnen sellist viha ja hirmu, et teeksin mida iganes, et sõda ei tuleks!” ütles Tursk Marile, nihkudes ise aina lähemale.

Endiselt istuti köögis, vahepeal käisid sealt läbi teised, sest pidu oli ju täies hoos ja majas oli üsna palju rahvast. Siis palus Tursk ühte endast

nooremat poissi, et too võtaks sügavkülmast välja viinapudeli ja ulataks ka kaks pitsi. Marile pani Tursk suurema pitsi, aga tüdruk märkas seda ja vahetas pitsid ära.

„Kaval!” ütles poiss.

Ja nad jõid veel mitu pitsi viina, et loputada alla surmahirm ja tunda soontes üksteise vere tukslemist, sest kõik muu maailmas tundus täiesti tühisena. Mari tundis end tugeva ja sooja mehe kõrval istudes turvaliselt ja kaitstult ja seda oligi ta väga igatsenud – olla kaitstud. Kui sõnad lõppesid ja jäi ainult teise lähedus, siis polnud kaugel ka lause „lähme siit minema”, mille Tursk Marile õrnalt kõrva sosistas. Tüdruk noogutas ja nad tõusid lauast.

Kuidagi leidis Mari üles oma kingad ja poiss aitas talle taas mantli selga. Nad jooksid käsikäes majast eemale ja iga sammuga pudenes veel mõni nööp kuuseallele. Mari ja Tursk olid teineteist leidnud ja jutustasid suudlemise vahepeal teineteisele endast.

„Ma olen muide keemik, aga olin sõjaväes ja pean vist uuesti ülikooli astuma,” rääkis Tursk.

„Ahah, keemik! Mina olen kunstnik, või noh, õpin nahka, teen nahast asju, rahakotte ja nii,” vuristas tüdruk.

„Vastandid tõmbuvad!” ütles poiss rõõmsalt.

Tursk tõstis Mari mitu korda õhku ja keerutas ringi. Tüdruk, kes oli end keskmisest paksemaks pidanud, tundis end nüüd nii kergena. Ja iga suudlusega süttisid mõlemad aina enam. Et sõja- ja surmahirm oli kadunud ja võidetud, võis näha nende sammudest, millest tärkasid valged lilled. Nad naersid nii, et majad kajasid ja kassid põgenesid nende teelt.

„Sa oled nii ilus,” ütles Tursk ja nad vaatasid üksteisele sügavalt silma, ehkki toas oli hämar. „Ärme sure veel ära, elame,” lisas ta ja võttis tüdruku tugevamini oma kaissu.

KAREL KÄÄRMANN

*

usaldan inimesi nii palju
et
julgen paljajalu ringi vantsida
mööda tänavaid ja parke
usaldan inimesi
et ehk pole nad ikka oma pudeleid
puruks peksnud
kõnniteele
usaldan inimesi
et ehk tänavakoristajad
teevad oma tööd ja pühivad killud
junnid laibad väljajooksnud silmad
noad süstlad tulised hülsid
roiskuvad kunagi hulkunud koerte kasside
korjused kodutud memmed taadid tudengid
töötud humanitaarid mormoonid
seanägudega ossid noored rullnokad
valetavad ja mitte veel valedega
vahele jäänud poliitikud moodsa kunsti
soperdisi meenutava meigiga beibed
ja ka teised alla neljateistaastased
kõik ilusti ühte auku kokku

*

isa õpetas:
käsi tuleb pesta
peale peldikut
eriti peale
naist
peale presidendi käepigistust
enne
pühapäevast kirikusse minekut
valimispäeval
enne tööle minekut
ja pärast töölt tulekut
nii pidin aru saama
mis on räpane nii
kui nii ja mis
ajapikku veel räpasemaks
läheb
isa õpetas:

loll on see kes kaine
peaga viina jooma
hakkab
gorbatšovi
sünnimärk on
tegelikult eesti kaart
vene auto rooli ei minda
kunagi kaine peaga
ning et
ülejäánust saad juba
ise aru

*

katsu ennast
laineharjale viia
liugle seal punase
ääretu üüratu
põhjatü kanjoni
värvi tumma telliskivina
mis elumaja aknast ülehelikiirusel
parajasti läbi lendab

*

ehk kunagi saan minagi
kirjeldada mis tunne
on olla kellegi jaoks jäätis
palaval päeval
oaas keset kõrbe
kõige suurema ja siledama ekraaniga
nutitelefon lakkumiseks
enam ei taha olla
õgimisjärgne rõhatus
liigse siidrikulistamise
paratamatu kusehädä
ega punase nexti koni

JĀNIS JONĒVS

KATKEND ROMAANIST „JELGAVA 94”

Lāti keelest Mikk Grīns

1.

Tee Jelgavast Riiga pole kuigi huvitav. Ei mägesid ega orgusid. Jääb üle vaid fantaseerida. Tundub, nagu oleks kogu piirkond just selleks nii hoolsasti korda seatud, et kujutlusvõime tööle panna. Ning kui sind on rongist välja visatud ja vaatad korra ringi, paistab kõik just selline, et tekib tahtmine seda sõpradega jagada; aga milleks neile sinu äkiline poeetilisus, nad juba teavad seda kõike ja võibolla mõtisklevad ka ise just praegu selle üle, nii sinagi.

Näe – Zemgale tasandik, lame, õudne. Kusagil pole peidupaika ega pääsu. Päike paneb harvad metsatukad lõõmama, kisub välja varjatud surnuaiad. Seal kaugel, selles suunas, on Leedu. Täpselt enne seda saladuslikku maad asub Meitene rongijaam. Kui väga tahaks sinna jõuda. Meile natuke lähemal on Eleja, võluri residents¹. Siis tuleb Jelgava, mille puhul kommentaarid on liigsed. Ja siis Olaine, kõige lõpp, elav õudus, Läti anarhia pealinn ja Talibani kontrolli all olev territoorium.

Meie asume just täpselt seal.

Oleme justkui anarhia poolt, vähemasti olime seda hetk tagasi, kui joonistasime ringiga ümbritsetud A-tähti. Aga Olaine anarhia oli ehtsam, see kätkes tumedaid ja järeleandmatuid seadusi. Vonnegut küsis oma „Tšempionide eines”, kus asub kõiksuse perseauk – Midland City’s või võibolla Libertyville’is Georgia osariigis. Tegelikult asub see Olaines. Siin said väljaõppe kõik Jelgava narkomaanid ja siit neid ka varustati. MDA-tablette toodeti siin tööstuslikult, konveieritel. Politsei konfiskeeris neid tsentnerite kaupa ja väidetavalt põletati need ära. Ükskord sõitis Kārlis oma kossameeskonnaga Olainesse sõprusmängule. Nende buss loobiti kividega sodiks. Vahel visati kividega ka ronge. Ma istusin ise ka ükskord sellises rongis. Kohe, kui olime Olainest välja sõitnud, hakkas meie suunas kive lendama. Üks lõi rongi teises otsas akna puruks, teine oleks peaaegu mu aknasse lennanud. Mul on alati natuke vedanud.

Aga nüüd oleme selles linnas palju parem märklaud. Me polnud loomulikult rongist suuremad, aga me polnud ka metallist. Metall oli vaid meie südames.

See koht siin pole tõesti kõige sobilikum noortele poistele, kelle juuksed on tavalisest pikemad. Mul on juba õlgadeni, peaaegu õlgadeni. Gatisel, keda harva enam niimoodi hüütakse, seda teevad ainult tema ema ja õpetajad, ulatuvad juuksed tõesti õlgadeni. Ta on neid kauem kasvatanud kui mina, aga eriti palju pikemaks need ei lähe, pigem kohevamaks. Ta võtab

¹ Elejas elab Lätis tuntud ravitseja Eleja Veronika.

seda suursuguse rahuga ja ütleb: „Pole hullu, Tonijs näeb veelgi rohkem puudli moodi välja.” Edgarsi juuste täpset pikkust on raske hinnata, need aina lehvivad tuule käes, aga päris kindlasti on need tavalisest pikemad.

Meie teksad on veelgi kitsamaks läinud ja põlved on neil lõhki. Kõigil on jalas sporditossud, keeled püsti tõmmatud. Kõigil mustad särgid. Gatisel on särk, mille peal on kirjas Obituary. See on meie uus lemmikbänd. Ei, bänd ise on vana, tegutseb juba kaheksakümnendatest saati. Nad on pärit Miami, üks esimesi *death metal*’i bände. Me oleme metallistid. Gatischele meeldib eriti *death metal*, mistõttu omad kutsuvad teda Surmaks.

Uskumatu lugu – ta leidis selle särgi kaltsukast. See oli ime. Pärast seda tormasime kõik kaltsukate hunnikuid läbi otsima. Kirjutasin emale isegi nimekirja särkidest, mis ta pidi kohe ära ostma, kui näeb: Death, Cannibal Corpse, Anal Count, Brutal Truth, Carcass, Hypocrisy. Ühtegi sellist ta ei leidnud, vaid tõi mulle hoopis särgi, mille peal oli kiri Michael Learns To Rock ja kolm Zack Morris moodi naeratavat poissi. Hoolimata mu mäsulisest nihilismist läks mu süda armastusest peaaegu lõhki. Kuid ma ei saanud ju hakata seda särki kandma.

Agasurm leidis Obituary särgi kaltsukast viiekümne santiimi eest. Ja ikka ei olnud ta rahul. Ta oli kergelt ebausklik ja arvas, et see särk toob ebaõnne (mis muidugi ei takistanud tal seda tihti selga tõmmata). Sama juttu rääkis ta ka nüüd:

– Ma ütlesin! Ma ütlesin! Alati läheb midagi viltu, kui mul on see särk seljas!

Meid oli just Jelgava-Riia rongist välja visatud. Tühiasja pärast. Meil polnud pileteid. Konduktorite brigaad arvustas meie soenguid ja tõstis meid siis rongist maha, väljas hakkasid juuksed kohe lehvima. Rong sõitis edasi, aga meie seisime siin, Olaines.

– Mis me teeme, härrased?

Surm vaatas rongile järele, see oli juba kadunud. Edgarsil oli igas olukorras hea nõu varuks:

– Me võiksime paar koera maha lüüa ja nahad maha müüa!

Ilmselgelt oli ta peast segi. Ta elas Surma naabermajas. Kuna ta oli pöörane ja armastas väga õudusfilme, kutsuti teda Zombiks.

– Varsti kauplevad kohalikud meie nahkadega.

Uurisime kotkapilgul linna, mis laius meie ees, tihedaid põõsaid täis kasvanud. Omasid ei märganud me kusagil. Aga põõsad nägid kahtlased välja.

– Tõmbame minema.

Ja me läksime maanteele.

Siin oli Zemgale tasandik veelgi paremini näha. Silmapiir paistis Jelgava pool armsamana, armsamgi veel kui igatsetud Riia pool. Riia meid ei huvitanud, aga sealt läbi sõites võis jõuda Börsile. See oli üks maailma põhikohti. Vahel nimetati seda ka Punkarite börsiks. Ema rääkis, et hipid vahetasid seal plaate juba seitsmekümnendatel. Biķernieki metsas, kuhu pääses number kaheksateist trolliga või äkki trammiga. Inimesed tulid metsas kokku – heidikud, need, kes olid väljaspool seadust, kes mujale ei tahtnudki, kogunesid metsas ja tegid seal oma asju, millest polnud aimu ei linnal ega ülejäänud maailmal.

Millega seal tegeleti? Tol hetkel teadsime vaid seda, et vahetati kassette. Sellest piisas. Kassette oli meil tarvis. Enam ei piisanud Nirvanast ja Pearl Jamist.

Mõnikord ma kuulasin vargsi veel Nirvanat. Kuid rohkem juba uusi kassette. Mul oli Tiamati album „Wildhoney”. Olin seda raadiost kuulnud, „Rokkaadi” saates. See oli hea nagu muinasjutt, ei, tume nagu muinasjutt, nukker nagu muinasjutt. See kutt mõirgas nagu karu, ja kui naishääled juurde tulid, kujutlesin, et nad laulavad alasti. Surm hankis selle kasseti mulle oma kanaleid pidi. Kärllisel oli omakorda Napalm Deathi „Harmony Corruption”, hoopis teine ooper, seal anti kütet kujuteldamatu jõu ja kiirusega. Surmal oli Entombedi „Wolverine”, Cannibal Corpse’i „Eaten Back to Life” ja Morbid Angeli „Altars of Madness” ja veel miski, ei mäleta. Täiesti kindlalt oli tal Asphyxi „The Rack”, seda armastas ta lõputult ning ihaldas ka Asphyxi järgmist albumit „Last One on Earth”, siis ei vajavat ta selles elus rohkem enam midagi.

Sellist muusikat polnud ma kunagi varem kuulnud. Ma poleks seda uneski näinud. See oli tõesti teine maailm. Hea oli istuda siin asfaldil, koos Surma ja Zombiga, keset teed teise maailma.

– Jobukakk! Sitavikat! Världjas!

Zombi vandus puhtas üheksakümnendate stiilis. Taas mühises auto meist sujuvalt mööda. Kuigi Zombi lehvitas köitvalt ja võttis sisse teatraalseid poose, hääletamine ei edenenu. Ja niimoodi juba veerand tundi, päikese järgi vaadates (kellelgi meist polnud kella). Surm ennustas süngelt:

– Niimoodi me Börsile küll ei jõua. Kell kümme algab.

– Siis jätkke see asfaldil kottide soojendamine, tulge ja tehke midagi! Mul hakkab käsi juba ära surema.

Ma küll ei usu, et Zombi oleks kunagi ära väsinud. Nüüd korjas ta tee äärest pikemaid nõgeseid, et nendega nähtamatutele vaenlastele lajutada.

Hääletama hakkasin mina. Tuli marsa ja ma tõmbasin käe tagasi, selja taha, ja astusin tee pealt kõrvale. Raha meil ju polnud. Siis tuli teine Žigull, juht hoidis käsi kindlalt roolil ja jälgis ainiti teed, naine naeratas ja raputas eitavalt pead. Aga tagaiste oli ju tühi. Nad paistsid olevat samast aastakäigust kui mu vanemad, kes võtsid alati hääletajaid peale. Siis tuli läbinisti ükskõikne Audi või miski sellesarnane (ma ei tee automarkidel vahet, tunnen ainult isa Žigulli). Veel mingi välismaine rämpsauto, kus istus keegi viisakas inimene, ta näitas pöidlaga paremale, et kohe pöörab ära, muidu võtaks. Lühike, inimlik kontakt. Järgmise auto juht viipas lausa mõistatuslikult mulle käega. Mida see tähendas? Kasva meheks, poisike, kobi koju seniks, kui endal Ford olemas?

Nii ma suhtlesin autojuhtidega, minu jaoks oli suhtlusel kestus ja areng, aga neile – kõigest silmapilk. Ma suhtlesin tuhandepäise teekonna endaga, ise paigal seistes – vaata, auto vilgutab tulesid ja hakkab pidurdama, Surm pöörab juba vaatama, kui kaugele Zombi ennast aasal on võidelnud, aga auto on täis meist napilt vanemaid debiilikuid, raudselt Olainest, nad irvitavad ja lisavad gaasi, tahtsid meid vaid ninapidi vedada, ja ongi läinud, isegi nemad, kes meist vähemalt välja tegid, on juba kahe minuti pärast, kolm kilomeetrit eemal meid ära unustanud.

– Mulle piisab. Ei näkka. Proovi sina.

Tuli Surm, kurb terve maailma peale, nuuskas nina tühjaks ja surus pöidla tee kohal püsti. Ta luges mantrat:

– No peatu, idikas!

Auto oli pikk nagu kosmoselaev ja selle sätendaval, möödalibiseval küljel ei näinud olevat lõppu. Sõiduk peatus. See oli nähtavasti kallis masin, kiiskav. *Monsieur* pistis pea välja ja päris:

– Kuhu poistel siis vaja sõita?

Millegipärast sähvatas pähe mõte norivalt öelda, et Plakanciemi, aga Surm vastas asjalikult:

– Börsile.

– Haahaa. Biržai² on teises suunas, poisid. Leedus.

– Riiga.

– No kuhu siis?

– Riiga!

Ta naeris jälle.

– Noh, viime ära. Ikka võib viia.

2 Börs on läti keeles *birža*, mis kõlab sarnaselt Leedu linna Biržai Läti vastega Birži.

Zombi jooksis aasalt auto juurde, üleni rohukõrsi täis nagu aru kaotanud Lear, ja enne sisse istumist öeldi talle:

– Klopi ennast puhtaks.

Auto sõitis vaikselt kui Žigull ja üle teise esiistme seljatoe voogas imepäraste juuste tulv, nende heledus löikas silmadesse, kui päike neid tabas, aga varjus omandasid nad hoopis verevärvi romantika – omaniku kõrval istus metallist! Ei, ma heitsin pilgu tahavaatepeeglist, sealt vaatasid vastu tüdruku silmad. Tema isa lisas gaasi, ja ma surusin nina vastu akent, et jätkata vestlust teega. Seal sõidab debiilikute auto, nad istuvad vaikselt, igaüks vaatab eri suunas, neil pole ilma meieta midagi teha, näe, ma lasen neist mööda ja näitan neile salaja fakki. Siis möödume salapärasest viipajast, kes on tõsine nagu ennegi. Siis viisakas ärapäraja-härra, miks ta pole kõrvalteele keeranud? Näe, ka Žigull eakama paariga, naine pöörab pead ja märkab mind, ning raputab jälle naeratades pead, ei, ei.

– Mis te, poisid, siis Riias teete?

Seda küsis muidugi meie lahke küüdpakkuja. Me kõik vaikisime, ootuses, et vastab keegi teine.

– Mida siis?

Ta küsis veel kord. Surm ja Zombi vastasid ühe korraga, Surm ütles:

– Läheme poodi.

Ja Zombi:

– Loeme pensionäre kokku.

Keegi ei tahtnud enam mainida Börsi, see tundus millegipärast selles Wunderbaumi ja naha järele lõhnavas autos kuidagi kohatu.

– Hahaa. Imelikud poisid olete.

Üldiselt on ju selline komme, et hääletajad peavad abivalmi autojuhiga juttu puhuma. Et tehing oleks mõlemale poolele tulus. Ma juba valmistasin ütlemat, et ilus ilm või midagi säärast, aga juht ei jätnud meid rahule:

– Kes te sellised olete?

Eksistentsiaalne küsimus. Tõepoolest, kes me oleme? Zombi vastas aeglaselt:

– Poi-sid.

Häälega, mis andis mõista, et kole irnumine tuleb peale.

– Noh, ma mõtlen, et kes te olete, noh, kõigil sellised juuksed, te olete mingisugusest üksusest või?

Me kehtasime õlgu – mis siis meie, me ju niisama.

– Te ju ei ole need hullud metallistid?

Prm, noh, kuidas öelda ... Oleme küll, või kuidas? Kutid, öelge midagi?!

– Mis muusikat te kuulate?

Surm ei tahtnud enam põigelda.

– Cannibal Corpse'i.

– Mis, mis?

Omanik keeras isegi muusika vaiksemaks, see oli kõige klassikalisem klassikaline muusika, sealjuures õudseks kompotiks kokku miksitud. Ta keeras vaiksemaks ja pöördus meie poole: Mida?

– Cannibal Corpse'i.

– Mida see tähendab?

– Inglise keelest tõlgituna – inimsööja laip.

– Kuule, kas sa arvad, et ma ei oska inglise keelt?

Ja keeras tümpsürütmiga äranarritud Beethoveni valjemaks. Minut hiljem küsis ta jälle:

– Sa vist arvad, et ma ei oska inglise keelt?

– Ei arva.

– Miks sa seda siis ütlesid?

– Ei öelnud.

– Kuidas ei öelnud? Need olid sinu sõnad!

– Vabandust.

Ta juhtis autot rahulikult edasi, niipalju kui seda Jelgava maanteel üldse juhtima peab.

– Mulle, näiteks, meeldib hea muusika. Teate, mis on hea muusika? Teate üldse, mis praegu mängib?

Beethoveni viies oli uskumatul kombel kokku segatud Brahmsi „Ungari tantsudega”. Aga ma ei öelnud midagi.

– Ei tea!

Huvitav, kas tüdruk ta kõrval, tõenäoliselt ta tütar, ikka veel vaatas peeglisse oma tüdrukusilmadega? Ma ei hakanud järele uurima.

– Ja miks teile hea muusika ei meeldi?

Surmal polnud enam kavas midagi öelda, isegi pilgu lülitas välja, ta valdas seda täiuslikult. Zombi püüdis kuidagimoodi:

– Midagi huvitavat on vaja.

Juht lisas aina gaasi, tahtsin visata pilgu spidomeetrile, et ma ei magaks kogemust maha ja saaksin pärast rääkida, mitu kilti tunnis me selle hul-luga panime, aga ei julgenud, sest seda tehes vaataksin kindlalt peeglisse,

ja seal oleksid võibolla tüdruku silmad. Pöörasin jälle pilgu teele. Seal lebas alla aetud rebane.

– Ja miks te ei näe normaalsed välja? Teate miks? Ma ütlen teile miks!

Komandör oli end üles kütnud:

– Te ei tahagi olla normaalsed. See on teie meelest mõttetu. Te arvate, et olete kõikidest teistest targemad.

Teda polnud enam võimalik talitseda. Ja me polnud Riiale kuigi palju lähemal.

– Nüüd te istute minu autos, näete – hea auto. Aga kas ma olen sellega ära teeninud teie austuse? Ei!

Nüüd hakkas mul päriselt kõhe. Sest ta ütles välja täpselt seda, mida parasjagu mõtlesin.

– Teil on ükskõik, et inimene on midagi saavutanud. Te mõtlete – mis siis, küllap on ta varas või end maha müünud, ei, te ei mõtlegi sellest. Teil on jumalasta ükskõik.

Monoloog muutus mulle väga ebamugavaks.

– See maailm pole teie jaoks piisavalt hea. Teie olete need erilised. Normaalselt elada, kuhugi püüelda – see on teie meelest lollakas! Las need lohhid võtavad peale, las tellivad õlled! Aga meil on vaja inimsööjaid uurida.

Ta sõitis ettevaatlikult paremale sõidurajale ning peatus siis tee ääres.

– Oleme kohal.

Vaatasime välja. See polnud kindlasti mitte Riia. Tavaline maanteeäär. Kõige olulisem vaatamisväärsus siin kandis olid põõsad. Ilmselt jäime venitama:

– Millest te nüüd aru ei saanud?

Astusime välja. Kas Surm ei öelnud aitäh? See oleks tema moodi. Auto sõitis minema. Zombi naeris magusalt, justkui oleks juhtunud midagi eriti toredat. Aga Surm resümeeris:

– Ma ütlesin teile – särk! Börsile me küll enam ei jõua.

Mu pilk langes taas teele, mis mul muud üle jäi. Möödusid Žigull, Audi ja Ford, mille juht viipas jälle salapäraselt, võibolla juba nagu tuttavatele, aga võibolla olime tal meelest läinud, sest viibe oli täpselt samasugune. Aga viisakat inimest, kes lubas ära pöörata, polnud enam näha. Ta oli tõesti kõrvale keeranud. Tol ajal olid inimesed ausad ja pidasid lubadusi meeles. Ka debiilikutel, kes olid kohe meieni jõudmas, polnud kindlasti meelest läinud, kuidas ma neile fakki näitasin.

INTERVJUU JĀNIS JOŅEVSIGA

Mikk Grīns

Jānis Joņevs (34) on lāti autor, kelle debüütromaan „Jelgava 94” ilmus möödunud aastal. Raamat kirjeldab Jelgava teismeliste elu 1990ndate keskpaigas ning sai kohe sooja vastuvõtu nii kriitikute kui ka lugejate seas. 2013. aastal pälvis Joņevs Lāti kirjanduse aastaauhinna parima debüüdi kategoorias ning tänavu oktoobris ka Euroopa Liidu kirjandusauhinna. Vestlesime Joņevsiga veidi kirjandusest ja elust.

Kuigi pälvisid äsja Euroopa Liidu kirjandusauhinna, on sinu nimi enamikule eestlastele ilmselt täiesti võõras. Räägi paari sõnaga endast.

Olen 34aastane, elan Riias, ei ole abielus, toetan jalgpalliklubi Tottenham Hotspur. Tundub, et midagi väga erilist rääkida ei ole. Vägagi tavaline elu. Nende tavaliste seast, mis pole liiga hästi korrastatud. Ah, mulle ei meeldi endast rääkida (kuigi raamatu põhjal võiks teisiti arvata).

Oled sündinud ja kasvanud Jelgavas, aga nüüd elad Riias. Kas läksid sinna õppima?

Nojah. Nagu paljud teisedki noored, kes pole Riias pärit. Ehk oli osalt põhjuseks soov elada perest eemal. Noh, tegelikult see oligi vist peamine põhjus. Kolima ajendas ka tunne, et pealinnas toimub rohkem sündmusi. Pärast Riiga kolimist räägin aga ainult Jelgavast. Ja Riia suhtes olen alati kergelt skeptiline.

Millised raamatud on kõige enam mõjutanud sind ja su arusaama kirjandusest?

Lapsepõlves oli mulle väga tähtis kümneköiteline Läti Nõukogude Entsüklopeedia, mis oli justkui nõukogude laste Vikipeedia. Seda lehitse- des võis pidevalt komistada saladuslike asjade otsa. Nii sain minagi reisida. Hiljem tulid seiklusromaanid.

Üleminekuperiood algas Hemingwayga, „Kellele lüüakse hingekella” meeldib mulle tänaseni. Siis tulid Dostojevski suured romaanid. „Šveiki” olen väga palju üle lugenud, ja arvamus raamatust on pärast igat lugemist teistsugune. Pärast seda Prousti „Kadunud aega otsides”, Kafka „Protsess” ja novellid, Bernard-Marie Koltèsi näidendid, Jean Genet „Lillede jumala- ema”. Küllap veel midagi.

Millal ja kuidas sa kirjutama hakkasid?

Kui palju lugeda, tekib endal ka tahtmine kirjutada. Kirjutamisega katse- tasin juba varajases nooruses, aga siis ei tulnud sellest midagi välja. Ilmselt polnud eriti midagi öelda. Aeg-ajalt kirjutasin ikka, aga ei rääkinud sellest peaaegu mitte kellelegi. Samas oli kogu aeg tunne, et kunagi ma midagi kirjutan. Ühekorraga ebausk ja veendumus.

Kuidas tekkis romaani „Jelgava 94” idee?

Sattusin juhuslikult ühele *metal*-kontserdile. Polnud ühelgi sellisel juba mitu aastat käinud. Ja mind haarasid mälestused. Mulle hakkas tunduma, et kui ma kohe praegu neid kirja ei pane, siis läheb kõik meelest. Aga kuk- kus välja natuke teistmoodi, tegu pole mälestusteraamatuga.

Millal sa mõistsid, et see pole mälestusteraamat? Kuidas muutsid kirjeldatavat ruumi, inimesi?

Kirjutamise käigus tekkis tahtmine reaalsust veidike lihvida. Nii, et see vastaks rohkem sellele, kuidas me end tegelikult tundsume. Ma ei püüdnud reaalsust muuta paremaks ja võidukamaks, vaid vastupidi, tõelisemaks. Tihendasin teksti, kohati mõtlesin asju välja. Arvan siiski, et see kõik on puhas tõde. Ainult et minu vaatenurgast.

Missugune oli tee avaldamiseni? Kas on raske praegusel kirjandusmaastikul jõuda raamatu ja tähelepanuni?

Mul läks ülikihtsalt. Mööda kirjastusi käimine, millest olin kunagi unista- nud, jäi ära. Säärane vedamine.

Millest räägib „Jelgava 94”?

Põhilised teemad on ilmselt noorus, üleskasvamine, aeg ja mälestus. Naljakas ja armutu elu kulgemine. Kandev motiiv romaanis on noorte tahtmine tõusta üles maailma vastu. Äratundmisele jõudmine, et pakutud hea ja õige maailm polegi see õige. Raamatu tööpealkiri oli „Parim saatatus on must”. Mulle meeldivad arvustaja Helmuts Caune sõnad: „Võib-olla oli see aeg, mida me kõige rohkem häbeneme, tegelikult meie parim aeg.”

Selline kirjeldus ilmestab hästi su romaani avatust. Inimestel on ilmselt lihtne end ära tunda jutustajas, kes pole nooruk ise, vaid see, kes naaseb minevikku mälestuste kaudu. Aga misugune on olnud vastuvõtt tänapäeva noorte seas?

Üks üllatusi oligi see, et raamat osutus teismeliste seas populaarseks. Tunnistan, et see meeldib mulle. Noori petta pole lihtne. Järelikult ma kas petan hästi või siis tõesti tabasin midagi.

Raamatu alguses on oluliseks sündmuseks Kurt Cobaini surm, hiljem saavad peategelastest metallistid ja nende elu ning arusaamad on tihedalt seotud *metal*-kultuuriga. Kas lugeja peaks kangelaste paremaks mõistmiseks kuulama mõnda raamatus mainitud *metal*-albumit?

Ei pea. See muusika oli väga tähtis mulle isiklikult, aga romaan töötab ka ilma selleta. Suurem osa lugejaid ei tunne kindlasti seda üpris marginaalset muusikat. Üks tüdruk ütles mulle: „Jah, meil oli samamoodi, aga hoopis Tooli ja Clawfingersiga” ja ma mõtlesin, jeerum, need bändid tundusid meile mingisugune modernne rämps. Aga näe, inimesed elavad läbi samu asju.

„Jelgava 94” ilmumisest on nüüd möödas poolteist aastat, aga näib, et raamat elab oma elu edasi – pälvib auhindu, ilmumas on neljas trükk, tõlked. Mida oled selle aja jooksul õppinud? Mille poolest erineb Jānis, kes metalkontserdil minevikku sukeldus, sellest Jānisest, kes Frankfurdis auhinda vastu võtab?

Loodan, et erinevad väga vähe. Ega kumbki meist auhindade pärast kirjuta. Hea küll, nüüd on mul siiski tekkinud mingisugune veendumus, et kogu sellest kirjutamise asjast võib midagi välja tulla.

Mainisid enne Koltèsi, keda oled kunagi tõlkinud noorte kirjandusajakirjale Luna. Luna lõpetas tegevuse juba 2004. aastal, paar aastat hiljem pandi kinni veel mitu väljaannet; siis, kui kultuurirahastus Lätis kokku kukkus. Kuidas tulevad säärases olukorras toime Läti autorid ja lugejad ja mis on viimaste aastatega muutunud? Sel aastal alustas tööd nüüdisaegse kunsti ja filosoofia portaal Punctum. Kas tegu on teatava taaselustumisega?

Ma ei orienteeru kuigi hästi üldises olukorras. Kuidas tulevad toime Läti kirjanikud ... teine töö, stipendiumid. Kuidagi see asi käib. Paistab, et kõigil läheb hästi. Punctum tundub ka hea olevat.

Pärast romaani ilmumist oled avaldanud lühemaid jutte kultuuriportalis Satori. Mille poolest on lühijuttude kirjutamine erinenud romaani kirjutamisest ja kuidas näeb välja loominguiline töö pärast debüütromaani?

Tekkinud on teatav vastutuse tunne. See on päris häiriv, loodetavasti saan sellest lahti. Kui kirjutasin „Jelgava 94”, tundsin end täiesti vabana. Tahaksin sellesse punkti tagasi jõuda.

INGEL UNDUSK

TÄNA MA NÄGIN UNES
ET OLID VILJAPÕLD

mu und saatis ka tunne
et me mõlemad sinuga oleme luuletused
sel hetkel taandus
inimeseks olemise reaalsus
pidevalt muutuvad luuletused
see on juba mitmendat ööd nii

rääkisin sellest sullegi
ei tea kas mäletad
kuid sa naeratasid selle peale
silmi hoidsid siiski kinni

sinuga koos nagu polekski enam ööd
kogu aeg on kirkas valge
kell tiksub hoogsalt
kuid aeg möödub teisiti

hommikul ütlesin sulle et
ma ei ärkaks meelsamini
kellegi ega millegi teise kõrval

see on tõesti tõsi

KAS SA MÄLETAD
KUIDAS TANTSISIME
keset ööpimedust
jõe vulina saatel

kuid siis tuli elu
ja pani oma sõbralikud käed me õlgade ümber
ning ütles
aga nüüd minge magama lapsed
sest teie koht
on mujal

osutas lahkelt
kahe eraldi voodi suunas
toa eri nurkades

SA TÕUKAD MIND NÄGEMA KRAANADE ILU

istusime kahekesi minu köögis
hakkasin jahvatama indiast
sellest kuidas seal ükskord oli
ja kuidas me võiksime sinna järgmisel kevadel
koos minna
sa kuulasid ning olid nõus

kui ma olin juba tükk aega rääkinud
sina aga vaadanud aknast välja
ütlesid et sulle meeldivad kraanad
nad on nii naiselikud su meelest
milline ilus kraana
milline salapärane valgus

see oli ilmutuslik hetk mu jaoks
äkki hakkas mul natuke piinlik oma indiate pärast
enda ja elu ja sinu ees
ja heitsin pilgu
hoopiski kraanale akna taga

sa oled päris isesorti inimene mu elus nüüd
selleks midagi õieti tegemata
tõukad mind nägema
kraanade ilu

RAHEL TOOMIK

uni

kuningatütar jättis ärgates silmad padjale
kaks sinisesisulist sfääri
sinistel siidipüüridel

nüüd näeb ta ainult öösiti
aga kui selgesti ...

kui sa tuled

kui sa tuled mu juurde
siis lükka palun kõik pildid seintel sirgeks
neil on komme võõraste peale viltu vajuda
pühi kingad lävel argipäeva tolmust puhtaks
ja igaks juhuks proovi mitte põrandalaudu nagistada
köögihaldjad on kerge unega
kui sa tuled, siis ole hea
pane mahakukkunud apelsinid lauale tagasi
ja ütle tere neile
kes salamisi riulitel jalgu kõlgutavad
aga mis peamine, ole hea
tule mu tuppa ja suudle
mind otse südamesse

*

pilvede peal on pagariäri:

süseräänipirukas hõrgutisega
tuhksuhkrused taevased pirukad
astelkoosiveiniga tembitud
mandlijahu ja turteltuvimunad
muretute murelitega lootsikud
tuulisel päeval küpsetatakse tuuletaskuid
sulailmaga keedetakse lumepallisuppi

*

ma tahan kirjutada
hommikulauludest
sellest kuidas granaatõunad lahti raksatavad
joonistatud lindudest
ohetest ja naeratuse häälest
päikesepõimiku paitamisest
kirjutada kirikuseintest ja pihlakatest
sellest kuidas pillikeeled tasakesi vaikuses võnguvad
esimesest lumega hommikust
kirjutud, kergele paberilehtede sahinast
ööbikuorust ja öhe astumisest
varahommikul varvastega teki kortsutamisest
sellest kuidas teetassiaur tõuseb taeva poole
ja kuidas udu hajutab kõik tasaseks
sosinaist ja klaasikuulikulinast
ma tahan kirjutada asjadest
mis on
 vaevu
 olem
 a
 s

MAARJA PÄRTNA

PÄEVIK

Märkmeid ja tõlkeid luulekogu „Saamises” kõrvalt

Esimene

Jan Kausi „Tallinna kaart” – radade, sündmuste ja mälestuste võrgustik. Minul, lugejal, on salasilm ja salakõrv ühe inimelu, ühe oma elu elava inimese mõtete, aistingute ja trajektooride tundmiseks. Näha seda linna läbi võõraste silmade, tema silmade ja nende silmade; seda linna, mis avaneb, muutub ning mängib end aina ümber. Tallinn, ilus linn. Sisemise peegeldus välises ruumis, tundeelu topograafia.

Aga siis saab rada otsa, pilt hajub ja mulle näidatakse veel ainult märgi pindmist poolt, rännust Tallinna maju ja tänavaid pidi saab klassiekskursioon – ju seetõttu, et see koht pole mind (veel) puudutanud ja ega ma teda õigupoolest igatsegi. Sest mul on mu enese oma(d), ma juba olen ühe teise paiga fenomen ja mis parata, ta hoiab mind kiivalt endale.

Teine

Mitmed pettekujutelmad õonestavad kirjaniku võimet üleliigsest loobuda. Kui ta on neid lehekülgi juba liiga tihti lugenud, hakkavad need kõlama vajalike ja möödapääsmatutena; nad vastavad täpselt omaenda tuttavatele rütmidele, just nagu pähe õpitud luuletused. Ta hoiab need leheküljed alles. Võib-olla ka seetõttu, et üksiti võttes ongi nad tugevad, olgugi, et neil puudub see põhiline voorus – olla vajalikud ja kooskõlas teose kui tervikuga. Mõnikord jätab kirjanik oma kõige esimesed peatükid paika tänutundest; ta ei suuda nende üle järele mõelda ega neid lugeda ilma, et ta ei elaks taas läbi seda õndsat leevendust, mis tekkis siis, kui ta esimesed sõnad paberile pandud sai – kergendus, mis saabus peale seda, kui ta üldse midagi kirjutama hakkas.

Sellest punktist sai alguse tee, tänu millele ta üldse jõudis sinna, kus ta praegu on; järelikult võib seda tõukepunkti vaja minna ka lugejail. Aga ei.

Igal aastal tõi noor fotograaf valiku oma parematest töödest vana austatud kunstniku kätte, et too neile oma hinnangu annaks. Igal aastal uuris vana-mehe pilte ning jagas need kaheks, headeks ja halbadeks. Ning iga kord asetaski ta ühe teatud maastikufoto halbade piltide virna. Viimaks küsis ta noormehele: „Sa esitad selle töö iga aastal, ning iga aastal panen ma selle halbade fotode juurde. Miks see pilt sulle nii väga meeldib?” Noormees ütles: „Sest selle saamiseks tuli mul üles mäetippu ronida.”

Kui paljude raamatute küljest, mida sa lugenud oled, on kirjanik jätnud nabanööri ära lõikamata, sest tal puudus selleks julgus? Mitut kingitust avades ilmneb, et hinnasilt on jäetud eemaldamata? On see vajalik – või hooliv – teha lugejale nähtavaks see, millise isikliku hinnaga see teos autorile kätte on tulnud?

Annie Dillard

Kolmas

Tigu sul on aeg
hakka juba ronima
Fuji-mäe tippu

Kobayashi Issa, tlk Rein Raud

Neljas

Nagu K. ütles: sea enda elu aegsasti nii, et kirjutamine saaks olla esikohal.

Ühel hetkel tuleb otsustada: kas jääda alati kirjutama peale seda, kui kõik muu on ära tehtud, või hakata nüüd viimaks kirjutama ennekõike. Ja kui tahan seda viimast, tahan ühtlasi kirjutada ka nii, nagu oleks iga raamat viimane. Miks hoida end tagasi, kui homme võib tuul puhuda hoopis teisest suunast? Keegi teine ei saa minu eest kirjutada neid asju, mis peavad kirjutatud saama.

Harjutada end tuleviku ebakindlusele silma vaatama ja mitte pilku maha lööma. Minna otse edasi, mäest üles, ka siis, kui õhk seal üleval üpris hõredaks muutub.

Viies

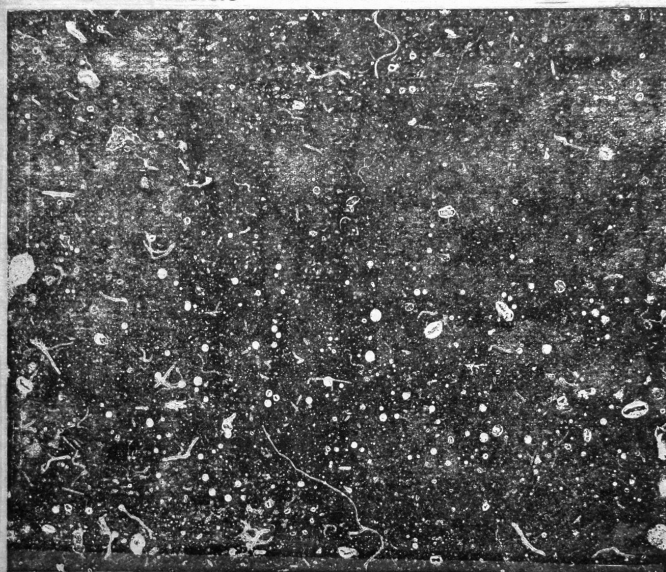
Jimi sinine raamat. Sealsed inimesed, kes üksteist kaugusest seiravad – üle uduste orgude, üle steriilsete valgete külmade orgude, peakohal öömüst kosmos ja ümber igikestev sügis. Lugesin seda täna uuesti, neljandat korda vist, köögis, varahommikul. Lühike raamat, kestab vähe. Kui ma oleksin üks selle loo tegelastest, siis kes neist? Ja mida see tähendab, kui ma tunnen, et selle raamatu aeg on ümber saanud? Kolmekümnendate eluaastate lähenemine? Haigus läbi põetud?

Ei saa kuidagi üle aja möödumise tundest. Ma olen aja mööda minemise tunne. See on vist midagi muud, kui olla olemas olemise tunne? Aeg möödub – aga aega on. Sa oled tulnud, ärganud, sulle on antud see elu, mida sa küll ei küsinud, aga mida nüüd ka keegi teine sinu eest elada ei saa. Ja ka surm on antud, see uks, millest pead läbi minema üksinda. Oma suremisega tuleb igaühel ise toime tulla, aga elu enne seda on midagi muud – mäeahelik, võib-olla, mille ühenduskohti ja ühiseid juuri mõnikord ei usu ega aimagi, kui ainult uduseid tippe uskuda. Kuidas õhk seal all orus on, kui laskud, ja kõnnid, ja leiad, ja tunned ära?

Kuues

Ärkamine. Hommikusöök. Töö kuni keskpäevani, töömeilid, isiklikud kirjad, toimetamine. Siis mäest alla linna jalutama, turule, raamatukogusse. Lõuna väljas. Kodus mängime Rihoga koos, Riho tööle, mina tagasi laua taha, tekstid masinast välja, arvuti kinni, aeda. Ploomid on üleküpsenud, magusad. Korjan neid, joon teed (tükike möödunud reisist). Tagasi tuppa, puhtandid arvutisse. Riho koju, valmistame õhtusööki, üks päev, üks õhtu, üks öö. Ühe jäämäe veepealne tipp.

lõinud on samblasse tallatud rajad langenud nõeltest vaikust ennastki

ehitad üles oma elu metsa alt kokku kantud kuuseokastest

vorjendit. kui seda metsa ees ei oleks ei varjaks sind enam miski.

summutav vaip. siis oled paljas ja tuultele puhuda.
tead, kuidas välja näeb taevas kui kõle ta on ilma oksteta
näota, kehata, kujuta – lihtsalt üks võõras. lihtsalt üks pind
mis ei tähenda midagi.

Seitsmes

Sulle mõeldes muutub teadmine, et see elu on elamiseks esimest ja ainsat korda, kergemaks. Ei ole restart-nuppu, et otsast alustada – aga mis siis? Oledki tulnud ju eelkõige õppima? Ja kui mõnikord antakse silmata seda tervikut, millest üks elatud elu ühtekokku moodustub – see teeb rahulikuks. Kui veab, näed mõnikord sedagi, kuhu see elu ise oma antuses kuulub – silmad seda, mis püsib muidu uduste mägede taga varjul, aga mille olemasolu on südamel siiski tunda, sest sisekõrv tabab intuiitiivselt ikka ja jälle ta kauget hämarat häält. Oleme mõlemad lõimed selle keele kangas, kuhu kumbki meist on jätnud oma jälje. Jätame maha jälgi, mis tihenevad mõnikord luuletusteks, ning need luuletused jäävad tähistama ühe tunnetusliku raja kulgemist.

On luuletusi nagu teemärke, mis aitavad leida teed koju.

Kirjast L-ile

Kaheksas

läbi sooja hämara öö mäest alla linna – peole. käsikäes, noorelt ja uljalt, joobnud teineteisest ja öö õrnast rutakast soojusest. suve lõpp, aasta haripunkt, elu haripunkt, armastus.

koduklubis mängib linna parim *dj* voogavaid lopsakaid maastikke – kuldsete randade palavust ja heledat sinavat vett, ja savannide rütmikat avarust ning kõrgete külmade mäetippude ülevat ilu, ja paljaste pruunide jalgade lõbusat muretu liikumist mullal, ja armastust, hinge, ja vabadust.

armastust, hinge ja vabadust.

Üheksas

Mida see tähendab – olla kirjanik? Veeta oma päevi kirja-tööd tehes? Aina künda palehigis kirjanduspõldu?

Mida kirjandus sinu jaoks üldse tähendab? Miks sa seda teed? Kas sa tõesti usud, et tekst on tee teiste teadvusteni – ja et keelelise väljenduse vahendid on sel puhul kuidagi paremad kui see, mida pakuvad muusika või teater või kunst; et see tunnetuslik teekond, mida on võimalik käia keele kaudu, annab sulle võimaluse, mis mujal puudub?

Kirjandus kui teadvuste võrgustik, teadvuste juurestik, risoom; tunnetuse labürint ja pilkasesse päikesesse vaatamine. Ma ei tea, kas sellise asjaga tegelemist saab üldse tööks nimetada. Meele harimiseks äkki?

„Luuletamine pole üldse töö, ütlen mina – Johnny B.”

Kümnes

Subjektiivne tähendus: iga raamat on küsimus. Iga küsimusega kaasneb sellest tõukuv kujundikeel. Kui see kujundikeel ammendub, on aeg raamatut kokku panema hakata.

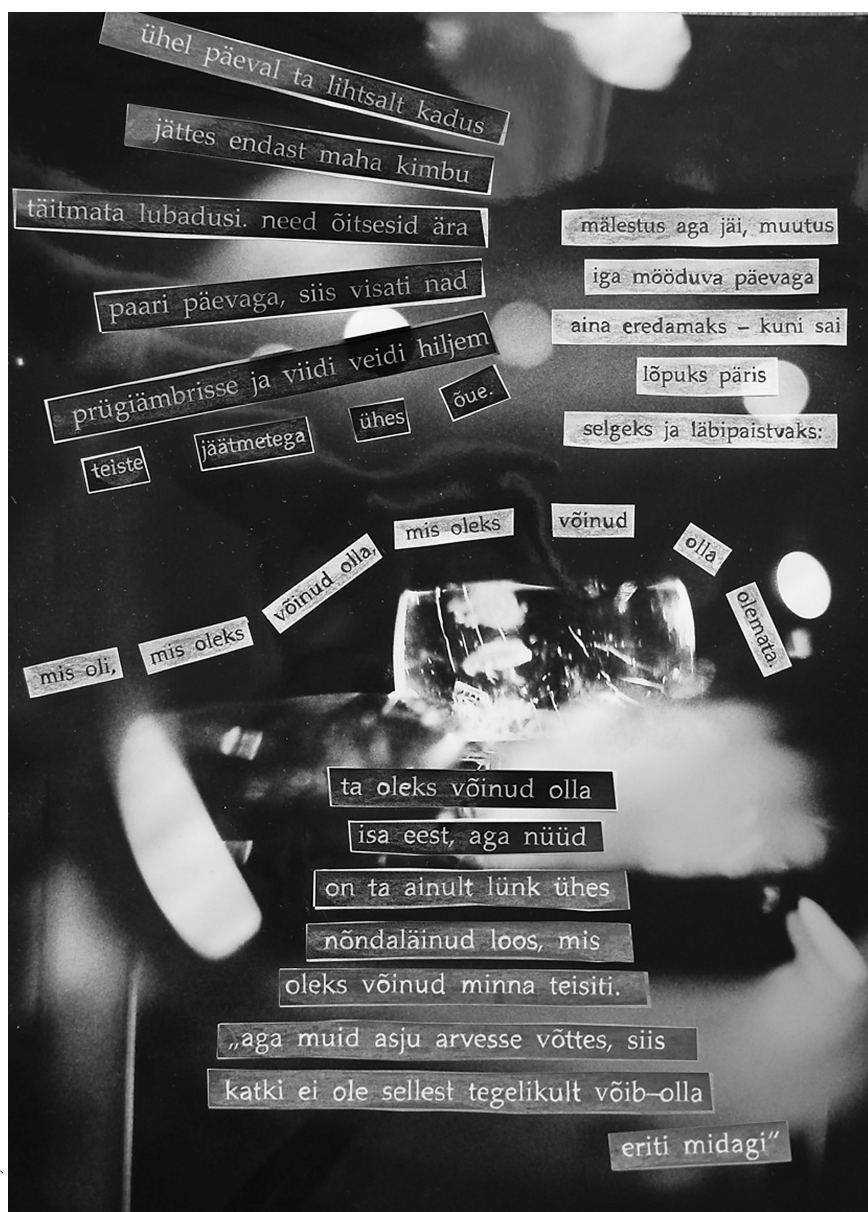
Ma kirjutan tekste mõistusega; luule juured on aga mõistusetaguses. Et tähed särama hakkaksid, on vaja kahe pooluse kooskõla. On vaja eneseteadlikku tegutsemist, mille juured on intuiitiivses äratundmises, ning veel sõnastamata ja teadvustamata sisemist liikumist ning selle kulmineerumist konkreetsetes, selges, vormikas kujundis.

Üheteistkümnes

Mis teeb head? End infovoost välja lülitada. Mitte olla kättesaadav. Mitte end killustada. Ei ole midagi nii olulist, mis ei võiks päev või paar oodata. Teistpidi: ei pea saama kõike, kohe ja korraga. Selle asemel kontsentreerida, tihendada, süvendada – muuta protsess pikemaks, oodata, arvestada alternatiivsete võimalustega ning jätta otsad lahtiseks. Tuletada meelde, mis on kõige tähtsam, pühendada end sellele. Öelda ei või jah sellest lähtuvalt. Olla paar päeva maal ja varuda kannatust. Olla paar päeva linnas teistmoodi ja kulgeda mööda värskeid radu. Keskenduda. Ja siis keskenduda veelgi.

Sa oled see, kuidas sa elad.

Sa oled see, mida sa oma ajaga peale hakata mõistad.

Kaheteistkümnes

ÖÖ-ÕUN

Eile nägin und
sellest keda armastasin
seitse pikka aastat,
nägu ei näinud,
tundsin ainult keha
tuttavat lähedust:
higil nahal silmadel
väljaheidetel uriinil spermal
süljel kõigel üks
lõhn ja surelik maitse.

Paterson, kevad 1950
Allen Ginsberg

Kolmeteistkümnes

Eesti sügis tundub korraga nii vaikne. Igatsesime üks öhtu Tähtvere vahel jalutades tsikaade – nende lainetena liikuvat laulu, ühtaegu salapärast ja meditatiivset. Ja *firefly*’sid (*lightning bugs*, nagu neid veel tihtipeale kutsutakse), kes süütavad puude vahel lennates rütmiliselt oma väikeseid lambikesi. Kui neid öisesse aeda väga palju kokku tuleb, siis on nende kombinatsioon tsikaadide lauluga maru maagiline – umbes nii, et hääled teispoolsusest ning väikesed helendavad vaimukesed soojas lõunaosariikide öös. Tuttav rääkis, kuidas ta lapsena neid isaga aasal vaatamas käis – üks ilusamaid lapsepõlvemälestusi, kui nad koos heleda tähistaeva all kuldsete lambikeste süttimist ja kustumist vaatasid. Muuseas, nii *firefly*’d kui ka tsikaadid sünkroniseerivad oma süttimist-kustumist ja laulu kaaslastega. Kui kumbagi pikemat aega väljas istudes jälgida, siis märkab. Kahju ainult, et ritsikad siinmail oma laulu nii varakult lõpetavad.

August ja september 2014

JUHAN ARU

Tuled ja lähed

I

oled ööle alasti

su unistus
tähed, kuu

su alasti ihu

II

ei saa minna kui tulin
käest lasta, mis oli

on mälestusi
lähene ühte teed

midagi jääb maha

kui lähen
alati naeran

III

läheb külmaks, jalutan kauem
trotsist vist

minna ju kuhugi pole

lähen linnas, mis pole mu kodulinn
lõhun lompe, homme neid pole

varbad soojad, kindas augud
minu venna kindad

sügis astub vettinud lehtedel

IV

muretult nopid õisi
päikeselaps

sa ei tunne teadmise hinda

kuni
silmad väsivad, õied närtsivad

võõras on kodutee

V

oled reisist väsinud

võõras lõhn, jahe tuba
vajad unustust, und

voodil sinu vanad linad
su lapsepõlve padi

Silmad

I

taeva silmad on punased
tänavad tasa

linnuke laulab

inimeste silmad on kinni
kardinate taga

üks suu otsib paluvalt teist

mu hommikurähm
mu karskus
mu eluvärskus

II

kõhnad sõrmed klaveril

vaatad silma
minevik

andante
nutan alati

algab skertso
tantsime

III

kaks vana tassi
ühest savist

tee jahtub laual

kaks savist tassi
ja vaikus

tee jahtub kaua

IV

pole puhast õhku
puhast vett

on aeg
minutid, tunnid

hingad
on laibalõhn, veri

kas suled silmad

V

vihm lööb teradega

vihm asfaldilt
pritsib pükstele

vihm nõrgub laubal

Noor kevad

I

langenud puu oks
kuivab

noor kevad närtsib külmas

läbi metsa tuul kannab laulu

vana puu
langeb su varjule

II

kirsi valged õied
koduaias

vana õunapuu

kulutuli, mälestus
varakevad

leek praksub
üle õue tuleb tahm

on külm, on soe

mutt ajab niisket mulda
murul värске vihm

III

ilus kevad

verinoored lehed
on päikesekandjad

sina oled puudelronija

päike tõuseb
sirutad end

IV

sild väriseb üle Rhône'i
kevadetuul

su punased põsed

kõditan su huuli
kuld katab laineid

V

õhk kerge Rhône'i kaldal
pühade hommik

päikesetera
talvest tuli kevad

pühade hommik
sädelev kaste

säravad unised silmad

MEISTERJAAN EDASI MINEK

Istun koos hea sõbraga tema uues kontoris. Ta on sinna alles äsja kolinud, nii et midagi eriti ilusat seal veel ei ole – 90ndate euroremont ja päevavalguslambid. Vaatan teetassi ega tea, mida samal ajal vaatab mu sõber. Tõstan korraks pea ning hetkeks me pilgud kohtuvad, aga siis vaatan kohe jälle tassi. Jalad on hakanud paigal istumisest külmetama. Oleks vist aeg koju minna. Mu tüdruk on täna ära, nii et jõuaksin enne und veel natuke üksinda arvuti taga istuda, ilma et peaks mõtlema, miks ma oma sõbrale silma ei oska vaadata.

„Mäletad sa, kui tegime kõigepealt poolteist hapet ja siis sõime seeni?” küsib sõber pärast pikemat vaikimist – just hetk enne seda, kui oleksin öelnud, et ma hakkan nüüd minema.

„Jah,” vastan ma jõuetult, samal ajal mingil ebameeldival viisil suunurki kergitades, justkui oleks naeratamine praegu kohustuslik.

Mu sõber vist tahab midagi meeldivat meelde tuletada, aga minus tekitab tollele tripile mõtlemine ebamugavust. Ilmselt seepärast, et tunnen vastuolu oma praeguse seisundi ja toona leitud tõe vahel. Kas olen nüüd oma eluga vales suunas läinud või oli see kõik pelgalt meelete, mida me tol õhtul kogesime? Kumb on tõde? Ilmselt olen lihtsalt liiga eneseteadlik. Tundub, et sõber on ikkagi siiram kui mina, kuigi mulle tihti peale näib just vastupidi.

„Mäletan ikka,” ütlen nüüd juba veidi soojemalt.

*

Mäletan, kuidas peas ja kehas oli raske tunne. Mingi vahutav infojõgi tahtis voolata minu mõistusejärve, aga lüüsisivärvad olid veel suletud, ja kui ma nad oleksin avanud, kas siis kaldad oleksid kadunud? Kuulsime sõbraga kõrkjates ragistamist ja olin kindel, et seal on metssead. Samal ajal avanesid vaikselt lüüsisivärvad, kõik muutus aina mustilisemaks, värviline infojõgi voolas mu järve, aga järv oli muutunud lõuendiks, millel oli kruntvärv veel puudu. Veidike kartsin ka ees seisvat kohtumist metsseaga. Natuke liiga palju oli kõike ja see ajas mind iiveldama. Peagi selgus, et kõrkjates ragistasid hoopis lambad ja meie olime lambakarjamaal, mis millegipärast näis mulle kuidagi ebamugavalt tähenduslik. Lambapabulad olid nii päris, nagu oleksid mõne teise planeedi elanikud nad sinna jätnud. Miski tõmbas mind ühe neeme tippu, eemale lambapabulatest. Läksingi ja istusin suurele kivile. Lained mängisid spetsiaalselt minule mõeldud muusikat ja see oli ilus, aga ehk liigagi ilus ja tegi mind seepärast veidi rahutuks. Justkui oleksid lained otsustanud mulle mingisuguse helilise orgasmi tekitada ja mitte peatuda ka siis, kui see käes oli. Tuul hakkas vist tõusma. Sõber tuli mulle järele ja pakkus, et võiks edasi minna. Pidasin seda suurepäraseks mõtteks ja hakkasimegi mööda rannaäärt minema.

Olime paarsada meetrit edasi läinud ja ühele kivipangale maha istunud, sest mul jälle iiveldas. Mõtlesin, et ei tea, kas kõik otsused mu elus on ikka olnud need kõige õigemad ja kas minu ja mu lähedastega on kõik hästi ja võib-olla on nende elus ikka liiga palju mingeid kasutuid vaimu. Korraga küsis mu sõber, mis ma mõtlen, vastasin midagi üldist, mis aga siiski enam-vähem kirjeldas mu meeleseisundit. Seepeale küsis sõber, kas ma olen proovinud lihtsalt mitte mõelda. Mõtlesin, et seda võiks ju proovida küll, ja see õnnestuski väga kergesti. Ma lihtsalt ei mõelnud enam midagi.

Nüüd ma hoopis teadsin. Teadsin, et olen superäge ja et ka Universum, kellega mul äsja mingi isiklik side oli tekkinud, arvas samuti. Teadsin, et iga mu liigutus on looming. Kastsin hooletu elegantsiga näpuotsad merevette. See oli minu ja Universumi vaheline kirjavahetus. Ma olin geniaalne kunstnik! Kõik oli täpselt nii nagu peab ning minu lähedastega oli tegelikult kõik väga hästi, mõnikord nad lihtsalt kippusid unustama, et nad on kõige ägedamad üldse.

„Läheks äkki edasi,” ütles üks meist, olles teadlik oma öeldu mitmetähenduslikkusest ja ka sellest, et kaaslane öeldust vähemalt sama sügavalt aru sai.

*

Oleme kontoris ja näib, et valetasin enne – ma ikkagi ei mäleta eriti. Miks muidu on nii, et tahan minna koju, et olla üksinda, kuigi mul oleks praegu võimalik hoopiski oma üliandeka sõbraga sügavatel teemadel mõtteid vahetada. Väga tahaks loota, et kõik ei sõltu ainult sellest, kui palju on vereringes parasjagu LSDd ja psilotsübiini. Tundus ju toona, et kõik probleemid olid nüüd igaveseks lahendatud. Kas minu praegune skepsis on millekski vajalik või olen ma suvest saati ainult mandunud?

„Aga mis sa arvad, kuidas siis ikkagi oli,” küsib mu sõber. „Meie tegime selle tormi ju?”

„Ma mõtlen, et äkki on nii, et sellises seisundis oled sa kõigega nii sünkroonis, et polegi vahet, kas torm tekkis meie mõtete tõttu või meie mõtted tormi tõttu,” vastan ma jällegi mingit jõuetust tundes. Mu vastuses ei ole midagi eriti originaalset, loomingulist. Võiksin hoopis vastata, et muidugi, mu kallid sõber, meie selle tormi tegimegi!

*

Mõnisada meetrit mööda mereranda edasi kohtusime kaunite muustritega kaetud kivipankadest koosneva nuki tipus luigeperekonnaga. Olime lõpetanud mõtlemise ja hakanud teadma. Jõudsime lambakarjamaalt luigemaale! Märkasime, et kaugel silmapiiril sähvisid välgud, mis näisid olevat sinna tekkinud just sellepärast, et meie peas olid nii tormised teadmised. Nüüd luigemaal neid värvilisi välgusähvatusi imetledes oli tunne, et enam

paremaks minna ei saa, aga justkui selleks, et meile vastupidist tõestada, tulid välgud aina lähemale, neid oli järjest rohkem ja hakkas kostma madalat mürinat. Vaimustusime sellest üha enam ning jälgisime, kuidas tume pilvefront tuli silmapiirilt otse meie poole.

Läks kiiresti pimedaks ja hakkas vihma sadama, aga kuna välgusähvatused endiselt lähenesid ja muutusid ikka värvilisemaks, ei saanud me mitte ära minna. Mustritele ja välgusähvatustele järgnesid visuaalsed värvilised kujud. Me ei hoidnud oma vaimustushüüdeid tagasi ja tundus, et torm reageeris nendele sõnadele väga otseselt ning kuidagi eriti graatsiliselt ja jõuliselt. Kui jõudsin jälle mõelda, et enam paremaks kindlasti minna ei saa, lõi korraga terve taevast ergastes toonides helendama ja kõik oli valge nagu päeval. Sõber ütles, et loodus on kindlasti kõige ilusam asi üldse ning kohe, ilma mingi kõhkluseta, hakkas äike rakisema ikka ja üha valjemini. Pea käis ringi, nii hea oli olla.

*

Aga praegu mu jalad külmetavad ja päevalguslamp sõbra uues kontoris väsitab silmi. Minu eelnev ideoloogiliselt korrektne, kuid ebaoriginaalne vastus lõpetas vestluse ja enam ei räägi me sellest korrast, kui tegime poolteist marki LSDd ja seeni.

„Eks ma vist hakkan siis minema,” ütlen lõpuks ning see oli üks loomulikumaid asju, mis ma tol õhtul seal kontoris ütlesin.

*

Nüüd aga istun kodus arvuti ees, jalad on soojad, kirjutan seda teksti ja proovin oma elust aru saada. Ja ma mõistan, et tegelikult see lause „eks ma vist hakkan siis minema”, nagu ma seal kontoris oma sõbrale ütlesin, tähendab tegelikult, et ma lähen edasi. Ja seda maksab meele pidada.

ARVUSTUSED

ILMA KEELE HEITLIK MEEL

Kadri Naanu

Tõnis Vilu

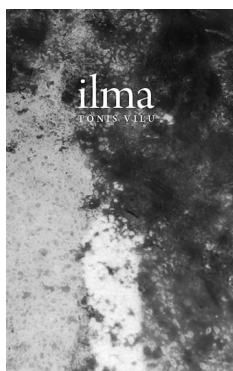
„Ilma”

Tuum, 2014

Tõnis Vilu postapokalüptiline luulekogu „Ilma” (Tuum, 2014) maalib lugeja silme ette pildi inimühiskonna lõppu tunnistanud maailmast ning seal laiuvatest tuha- ja lumekõrbetest, mida mööda uitab üksik lapshingega rändaja. Juhiks jutustajakirjeldused ja binokliks ränduripilk, on lugejal võimalik sellest vahel rängastki teekonnast osa saada. Autor kirjeldab ühest otsa saanud tsivilisatsioonist järele jäänud *konte tõrvaloike kivisid varemeid / lund tuhka lõhesid* (lk 25), kuid sellest hoolimata ei kujunenud niisugusest kaduvusest lugemine kuidagiviisi masendavaks või traumeerivaks. Liikumine mööda Vilu leebe loomuga, ent jõuliselt mõjuvaid värsiridu, pakub etteaimamatult turvalise lugemiskogemuse ja hoopis *midagi paeluvat sõlmivat ja head on selles rännus* (lk 25). Võib-olla on selle põhjuseks luulekogu struktuurne järjepidevus. Autor, kelle kujutlusvõime on „Ilmas” lammutanud tsivilisatsiooni, ei tegele seal samasugusel hävituslikul kombel väljendust või värsiridu lõhkuvate vormieksperimentidega. Teost läbivad katkematud kaksikvärsid, mis loovad kirjeldatud agooniale kontrastiks loitsivalt mõjuva korrapära.

Võrreldes autori debüütkogus „Oh seda päikest” (Värske Rõhk, 2013) esitatud meditatiivselt mõjuvate ning melanhoolset kaunite looduspiltidega, võivad „Ilma” teemavalik ja teoses kirjeldatud katastroofijärgne olustik tunduda esialgu üsna ehmatavad. Ometi ei erine see pilk, mille Vilu heidab end ümbritsevale realistlikumale maailmale „Päikeses” sellest, millega ta vaatleb oma ettekujutuses loodud tuhaseid maastike „Ilmas”. Autori mõtisklevad kirjeldused alluvad neis kahes kogus samadele printsiipidele, sest kummaski püüab jutustajapilk *justkui silmadega kinni pista seda vähest / ilma laiumist / mille all enam sõnu ei järgne* („Oh seda päikest”, lk 39). Mõlemas luulekogus vaatleb luuletaja ümbritsevat lüürilise täpsuse ja osavõtlikkusega ning põeb nähtu seejärel oma sõnades läbi.

Vilu viimases luulekogus laotuvad tuha- ja lumeväljad erinevad esmapilgul küll suuresti sellest maailmast, millest on saanud inspiratsiooni esimesse teosesse koondatud tekstid, ometi on neil ühisosa. Nii ühes kui teises kogumikus kirjeldatud maastikud on valdavalt inimtühjad ja võõrale kättesaadavad vaid neid vaatleva jutustaja kirjelduse või

diagnoosi kaudu. Inimtegevus on Vilu kirjeldatud paigust kas puudu või olemas ainult hajuva mälestusena, mida märgivad metsa alla pillatud kommipaber või varemetest leitud nipsasjakesed: *ei ühtki inimest / kes võiks sind ära näha / või näidata näpuga / seda kommipaberit / mis metsa alla puden* („Oh seda päikest”, lk 12); *mahajäetud hurtsikus / nipsasjakeste ajalugu // [---] // keegi on kunagi tahtnud mäletada / rääkida kellegagi* („Ilma”, lk 53).

Autori kahte teost eristab teineteisest nendes kujutatud poeetilise pilgu suhe ümbritsevasse. Luulemina, kes mõõdab Vilu esimeses kogus lagendikke, mereääri või linnatänavaid, näib maastike ja neis peituvate objektide tähendustega täitmist või sõnadesse tõlkimist nautivat. See nauding ei ole küll otsesõnaline, vaid aimatav, nagu nähtub järgnevatest värsiridadest: *oksad on jälle olnud sümbol / loomale / kes oma saaki neisse peidab // oksad on jälle olnud elu väärt / mõte* („Oh seda päikest”, lk 77). Nagu tsiteeritud värssidest võib näha, käib maailma sõnadesse ümberütlemine tema debüütteoses nõtkelt ja valutult.

Inimtegevus on Vilu kirjeldatud paigust kas puudu või olemas ainult hajuva mälestusena, mida märgivad metsa alla pillatud kommipaber või varemetest leitud nipsasjakesed.

Vilu teises teoses on suhtumine kirjeldamisse vastandlik, silma jäävad ainult *kunagise elu jäljed* (lk 29). Mäletamisest ja nähtu sõnalisest salvestamisest saab seejuures rusuv kohustus. Meenutamine on ränduri jaoks valuline ja üksildane tegevus, sest nii otsa saanud tsivilisatsiooni kui ka selle riismetega reageerivat uut olustikku *peaks justkui suure vaevaga / meeles hoidma* (lk 5). Sellele vaevale vastukaaluks pakub autor võimalust vaadelda ümbritsevat kui puhast lehte ja kirjeldada uut maailma selle enese seatud tingimustest lähtuvalt, sest *loobudes ilma loobumise*st / *poeb põue midagi ilmatult sooja // õhk saab roheliseks libleks / tuhaväljad muutuvad lumetormis // soovikaevudeks* (lk 48). Erinevalt korrastatud inimasustusest ei ole maailm Vilu luuletustes ju tegelikult otsa saanud, vaid on *lahti ja laiali / nii nagu keegi pole veel näinud* (lk 24). Autor kutsub teoses nii rändurit kui ka lugejat vaatama enda ettekujutustes loodud universumit puhanud pilguga, uurima seda alguse ja mitte lõpuna.

Tõsi, selline *lahti laskmise meeleharjutus* (lk 6) on kohati üpris keeruline, sest lakkamatu tuul puhub varemekirjelduste vahel nii ränduri kui ka lugeja silmad vanade tähenduste tahma täis. Tõlgendades aga uut maailma millegi alguse ja mitte lõpuna, võib teksti ängistava temaatilise pealispinna alt üles leida lootuse. Selline lugemine toob päevavalgele uues maailmas säilinud elukihu ja olemistungi, märkab *elu mis pole alla andnud / elu mis tahab tulla veest välja* (lk 25). Vilu on järeleilma toonud lugejani teistmoodi,

võib-olla isegi puhastunud olemises, milles on küll vana ilmakorra riismeid, mälestusi ja varemeid, kuid ka ootamatu võimaluste paljus, paratamatu taastärkamise ning uue elu aimus: *maailm on miskipärast võrsel lubanud / olla // ja võrse / on määratud seda lubadust täitma* (lk 59). Autor tõukab lugejat vaatama luulekogus loodud maailma, mis on mingil salapärasel viisil tsivilisatsioonist ja sellega kaasnevatest tähendustest puhastatud, kui uutele kirjeldustele ning lugemisvõimalustele avatud ruumi.

Autor kutsub teoses nii rändurit kui ka lugejat vaatama enda ettekujutustes loodud universumit puhanud pilguga, uurima seda alguse ja mitte lõpuna.

Nii kadunud maailma mäletamine kui uue (ümber)mõtestamine on teoses kirjeldatud iselaadselt üksikute ning keelest sõltuvate protsessidena: *ei ole kedagi, kes ütleks / mis // mis on / mis // keel võtab erinevate näriliste kujusid / mängib läbi kõik maagilised jahitrikid* (lk 39). Uus ilmakorras paljastab muu hulgas keele kui väljendus- ja suhtlusvahendi piirid. Keele toimimine sõltub selle valdajate olemasolust, rändur aga uitleb teoses kujutatud maastikel üksi ning *vanal ajal edasiantud keeleoskus / sumbub iseenese ringi* (lk 12). Ellujäämise seisukohast on vanast maailmast lähtuv keeleoskus talle koormaks, sest sunnib mäletama ja meeles pidama, takistades lahtilaskmist. See hoiab rändurit liigselt mineviku küljes kinni, lubamata kõneleda uue maailma ilust: *õunapuuõite nägemata silmuseid / igatsedes ei saa midagi öelda // jääkristallide mosaiigi imest* (lk 26). Teisalt rändab ta maailmas, milles kehtib hoopis teistsugune grammatika ning kõnelevad *ilma kirjamärgid* (lk 41).

Kummalisel kombel näib, et sõnade abil niivõrd puudutava maailma loonud autor, kelle surma ja kaduviku kirjeldused on tõepoolest elavad, seab keele kui oma töövahendi väljendusvõime justkui kahtluse alla ja laseb vana maailma mälestust salvestanud vihikul luulekogu viimastes ridades hävida õlileekide äkilises kuumapalangus (lk 59). Keele kui meediumiga polemiseerimise temaatika seob Vilu teiste oma põlvkonna noorte Tartu poetidega, kes samuti keeleküsümusega enda loomingus rinda pistavad.¹ Siiski ei pruugi vihiku hävimist teose lõppvärsis lugeda kui sümbolset kirjeldust poeedi allajäämisest keelele. Autorit ei tasu siinkohal samastada ränduriga, kes uue maailma keelise kujutamise hädas kipub olevat ning kelle kohta on teoses lausutud: *lugeda seda kõike nagu vihikukirja / võib ju osata // aga ise nii kirjutada / rändur küll ei mõista* (lk 41). Tegemist tundub olevat hoopis uuest keskkonnast innustatud katsega keelt ümber defineerida.

Uus ilm on loonud tingimused, et võiks toimida *imeline sulgunud keel* (lk 12). Keel ei ole

1 Heitlusest sõna, mõtte ja väljenduse vahel on kirjutanud näiteks Carolina Pihelgas luulekogus „Õnnelangestus” (Eesti Keele Sihtasutus, 2011) ja Helena Läks oma debüüt kogus „Helena läks” (Verb, 2010).

teoses mitte reaalsuse salvestaja või kirjeldaja, vaid reaalsus ongi keel. Seejuures ei ole tegemist ängistava meediumiga, mis võimaldab kirjeldatud maailmale pelgalt tuima „kriips-punktjoon-ümberolemist” (nagu keelele on viidanud Helena Läks oma debüütkogus „Helena läks”, lk 25). Keel on vahend, mis justkui võimaldab objektidel ilmuda ise, nende eneste seatud tingimustel. See ilmumine ei vaja juurde tõlgendajaid ega lisatähendusi, mis lõppkokkuvõttes läheksid suhtlus-

Keel ei ole teoses mitte reaalsuse salvestaja või kirjeldaja, vaid reaalsus ongi keel.

situatsioonis ikka kaduma. Niisuguste segajate puudumine tähendab aga seda, et üha rohkem on võimalik märgata maailma kuidagi puhtalt: *paar kriipsu lumel ongi vist see viimane kunst // mis maailmas alles on jäänud / aga seda rohkem on maailma // sellisena nagu ta on / valged kalsud pole filtrid // kui pole teist rändajat / siis pole enam loore sirme sõelu* (lk 13). Muutunud maa-

ilm kirjutab teoses ennast justkui ise, kasutades selleks ilma kirjamärke, mida on vaja vaid lugema õppida.

Nagu mainitud, ei pea „Ilma” autor ränduri kombel keele kui meediumi piiratuse pärast muret tundma. Valitud väljendusvahendile ei ole Vilu mingil viisil alla jäänud. Maailma, mille ta on loonud, võib kirjeldada kui eneseküllast, elavat ja aistitavat – isegi kui selles kirjeldatakse surma ning hävingut. Lugejal ei jää tunnet, nagu ta oleks millestki ilma jäänud.

Naine, kes jookseb hundina

Evelin Arust

Kristina Viin

„Nötkel elevandisammul”

Värske Rõhk, 2014

Kristina Viina debüütliku „Nötkel elevandisammul” üllatab küpsusega. Sellest raamatust ei leia vihaseid ega tooreid sõnavõtte. Luuletaja mõtiskleb tasakaalukalt, kuid värvika sõnaseadega maailma ning iseenda muutumise üle. Autori esimene luuleraamat on kirjeldus teekonnast, mis algab lapselike rõõmusööstude saatel metsa lippamisest, pohmelusest, armastusest, südamevalust ning jõuab harmoonilisema enda leidmise ja uue elu ilmaletoomiseni.

Viina luulekogu üle mõtiskledes ei saa mööda vaadata tekstide vahele paigutatud piltidest, mis püüavad pilku oma lummutusliku detailirohkusega. Illustratsioonide mahe kuldpruunikas värvitoon tekitab sooja ja julgema tunde, nõnda, et tiivuline hundi ja linna peaga inimolevus või idamaade džinne meenutavad lõkke ümber tantsisklevad mehikesed ei kohutagi vaatajat nii palju. Joonistustel domineerib põhjamaine (eestimaine) loodus, millele lisab kontrasti õhus hõljuv tsepeliin või soojamaa koala. Leidub ka viirastuslikke pilte, kus läbisegi toimetavad ja sulanduvad ühte koerad, konnad, kullesed, hobused, ritsikad ning sisalikud. Võib märgata pisidetaile nagu koidutähe sümbolit (ehk kaheksakanda), personifitseeritud, nägude ja emotsioonidega lilli, puu otsa ronivat musta teravakõrvalist hõõguvate silmadega kassi või pildinurgas teraselt silmitsevat lindu. Ning muidugi on nendel piltidel naine, autor ise – nii ehedalt endana kui ka loodusest inspireeritud hübriidolendina. Kõik need pildid kõlavad kokku luuleridadega, moodustades meeldivalt harmoneeruva sümbioosi.

„Nötkel elevandisammul” on kindlasti loodus- ja maa-luule. See on ka Võrumaa-luule. Just seal kandis asub autori lapsepõlvkodu ning sealt pärinevad luuleridadeks vormunud mälestused ja tunded. Ka mõningane kurbus, kuna endisaegne metsade võim on murtud ning siin-seal on järele jäänud vaid tühjus, lage väli ja räämas puiestik (lk 9). Luuleridade vahel vilksatab mure veel allesjäänud metsade hukkaasaamise pärast, luuletaja kuulutab: *las jäägu ükski mets / kasvõi litsmetsa mets / ka lindude jaoks alles* (lk 61). Mets on talle eriti tähtis. See on paik, kuhu põgeneda ja kus varjuda, lasta oma sisemine loom valla. Tõekspidamisteski

toetub ta metsale, sõnades: *olen metsausku* (lk 61). Viina luuletustes võib tunda maavillast helgust ja soojust, maal on kõik justkui inimesele enesele lähemal. Metsade vahel võib jääda endaks, ilma võltside nägudeta (lk 33). Samuti on loodus tema kaaslane. Vaikivad vestlused putukate, muru-niiduki lõiketerade vahele jäänud konnade või õngekonksu otsa haakunud kaladega on Viinale maaelu loomulik osa.

Viina luulekogu üle mõtiskledes ei saa mööda vaadata tekstide vahele paigutatud piltidest, mis püüavad pilku oma lummutuslikkuse ning detailirohkusega.

Loodus on Viina luuleminale niivõrd tähtis ja lähedane, et hetketi tekib tal soov loodusega üheks saada. Ja seda mitte ainult vaimselt, vaid ka füüsiliselt. Kohe värsikogu esimeses luuletuses teatab ta, et on kui kookonis röövik, kellel pole liblikaks saamisega sugugi kiire. Viin laenab loodusest teisigi motive, et enese emotsioone ja seisundeid kirjeldata. Näiteks kõneleb ta elevusega, kuidas tal tekib igatsus lilli istutada ning mil viisil ta ise seejuures õitseb ja kuidas ta ihkab tunnetada ühtsust maaga, sõnades *tahan pista sõrmed juurtena mulda* (lk 47). Leidub ka tõsisemaid sisekaemusi, kus luuletaja sees asetseb laukasoo, kuhu settivad tumedamad tunded ja mõtted.

Vahest kõige ehedamalt kirjeldavad luulemina teisene mist värsid, kus linnahallusest väsinud naine ihkab maale loodusesse, kus puurist vabanenud linnuna õhku söösta ja vette sulpsatada, et hetk hiljem halli hundina kuusetihnikutes nuuskida (lk 25). Maaigatsus on nõnda suur, et linnakorter oma kitsikuses meenutab väikest ahistavat tikutoosi. Võib tajuda, kuidas kinnise ruumi rõhuv suletus asendub vabadus- ja kergustundega. Sest alles siis saab siseneda hingemaastikele, vaadata rahulikult iseenda sisse.

Viin eristab selgelt üksteisest maa ja linna. Üks on vaikne, rahulik, tasakaalukas, lihtne ja mis kõige tähtsam – päris:

*LUMEVÄRVID
mis ei kuulu kellelegi
metsa helin –
tasuta!*

*lihtsalt seisad siin
ja mitte kuidagi sa
olema ei pea*

*ei mingit vaatamängude
paraadi
kõigest lihtne pilt
(lk 65)*

Teine aga hall, lärmakas, külm, pleekinud, masendav ja tehisklik. Kui maal looduses tunneb luulemina end iseendana,

siis linnas kannab ta mingit maski. Linnas on kuidagi raskem ja pingelisem. Juba värssideski, milles autor kirjeldab linnaelu, on tunda pinevust. Mingi rahutus on neis ridades, ihk ja kannatamatus põgeneda loomulikuma ümbruse juurde. Maad ja loodust kirjeldavad tekstid voogavad seevastu vaikselt ning neis võib tajuda vabanemist.

Viina värssides paistab linnaelu olevat vääristunud ning midagi ulmeliselt enneolematut. Inimese loomulikule olekule on linn koos sealsete objektidega mitteomane. Linnas näivad asjad paigast ära. Inimesed muutuvad seal rahutuks. Luuleminagi tunneb, et pika linnasoleku ajal on tal ainult katkiste andekate inimeste juures väheke ruumi ja ka maa kodu on talle võõraks jäänud (lk 14). Näib, nagu linnas elades miski inimeses murdub. Linna kiirustav rütm, nõudmised ning ebaisikulisus löövad jalgealuse kõikumale, mistõttu võib inimesest nii mõndagi kaduma minna. Eriti raske näib olevat neil, kes tulevad maalt looduse keskelt, kus kõik on nii loomulik, vaikne ja rahulik.

Seejuures võib aimata hoiatust – kui inimene välja rebida tema loomulikust, looduslikust keskkonnast, hakkab ta looma kummalisi, päriselust nihkes asju ja maailmu. Ja seda mitta alati heas ja edasiviivas mõttes. Sageli juhtub, et reaalsust moonutatakse, külvates sellega inimestesse kahtlusi ja hirmu. Või luuakse valearusaamu, kuidas maailm tegelikult toimib. Eriti vastuvõtlikud on veel rikkumata lapsed, kes ei pruugi näiteks mõista, et taevast allasadaavad lihapallid pole muud kui sulaselge jaburus. Seetõttu tunneb luuletaja muret, miks ei kõneleta asjadest nii nagu

need päriselust tegelikult on: *taevast sajab lihapalle / seisin tookord bussijaama ristmikul otsekui apokalüpsise äärel / üksi keset kuristikku / ja mõtlesin, et olen ühiskonnast võõrdunud / sest ühiskond on võõrdunud elust / taevast ei saja lihapalle, kallid disney suurtöösturid / näidake lastele kuidas seafarmides nohisevad notsud / kuupmeetrites puurides ja eales päikest ei näe* (lk 51). Sealsamas osutab autor ka sellele, et elusolendite vastu

võiks üles näidata suuremat hoolivust, mitte toituda üksteise verest ja väest (lk 51) ning nülvida emotsioonitult saagiks langenud looma, lindu või kala.

Lugedes „Nõtkel elevandisammul” luuletusi, ei saa eirata seda, mil viisil Viin kõneleb naiseks olemisest. Temas peitub mitut sorti naisterahvaid: *olen vanatüdruk vaarema / väike süütu tüdrukutirts* (lk 68). Alustuseks on ta noor naine, kelles juba eos leidub ürgnaiselikkust ja iidse vae alget. Viina luulemina on ehe ja loomulik. Isegi mõningase irooniaga suhtub ta naisesse, kes ehivad end kellekski teiseks ning

Loodus on Viina luuleminale niivõrd tähtis ja lähedane, et hetketi tekib tal soov loodusega üheks saada. Ja seda mitte ainult vaimset, vaid ka füüsiliselt.

kuulutab ilma midagi ilustamata, mida üks välise võltshiilguseta sookaaslane sellest arvab: *ühed naised eritavad naha kaudu / kannikeselõhnalist odööri / teised jooksevad huntidega metsas / ja situvad selle kõige peale* (lk 61).

Luulemina hinges pesitseb ka maaema, kes vaikselt kogub esiemade tarkusi ning püüab saada sama heaks kui eelkäijad. Alati ei õnnestu taigna valmistamine või keeruka mustri kinnaste kudumine nii nagu tahaks. Isegi ahastus

kipub hinge, kui kõrgemat matemaatikat meenutav kindakiri vussi läheb. Seda rohkem aga sigineb austust esiemade vastu, kes käsitsesid oskuslikult sukavardaid ja taignarulli. Märkamata ei jää, et luuletaja küll sooviks eeskujude järgi talitada, kuid siin ja praegu puudub tal õpetaja. Keegi, kes juhendaks ning annaks edasi vanavane-mate teadmisi.

Viina värssides paistab linnaelu olevat väärastunud ning midagi ulmeliselt enneolematut. Inimese loomulikule olekule on linn koos sealsete objektidega mitteomane.

Ühel hetkel saab temast ema väikesele poisile. Emana on Viina luuletuste naine

hell ja soe. Värse, kus kirjeldatakse vaikselt nohisevat last, täidavad heldimus ja hool. Laps aitab emal leida tasakaalu ning muudab ta ümbritseva suhtes leplikumaks ja rahulikumaks. Laps on kui puhtuse sümbol, kes ei tea veel midagi elu rikutusest, suurtest linnadest, koolipingis viimseni ideaalseks lihvitavast eesti keelest. Tema räägib veel lindude keelt (lk 49), tema teab veel, mis on loomulikkus.

Kristina Viina esikraamat pakub värskendava lugemiselamuse. Tema looduskirjeldused haaravad endasse ning tekitavad soovi koos autoriga kargesse järvevette sulpsutada või loomana põõsaste rägastikus maalõhnu nuuskida. Ühtlasi tuletatakse lugejale meelde, et sagedamini võiks üles näidata hoolivust oma kaasolendite vastu ning vaadata maailma realistlikuma pilguga. Ehedus ja loodusearmastus käsikäes meisterlike piltidega muudavad „Nõtkel elevandisammul“ meeldivalt sujuvaks teekonnaks, mida saadavad hallivatimehed, koaalad, punased ketsid, taevast allasadevad lihapallid ... Saatjaskond on kirev.

KUIDAS KIRJUTADA HEAD AEGA?

Joosep Susi

0.

Väesolev ideelisabstraktsesse valda jääv mõtteeksperiment tõestab meelevaldsete võrrandite kaudu teoreemi, mille algpunkt yhtib lõppjärelausega. Esmase võrrandi algpositsioonis seisavad eri pooltel kaks teineteisest olemuslikult radikaalselt erinevat – aegruumiline element-1968 ja Artur Alliksaare postuumselt ilmunud luulekogu „Olematus võiks ju ka olemata olla”. Saadud lahendus kujutab endast tunnustekobarat, mis toimib luuleruumis kujuteldavalt lakmuspaberina ja yritab end järgnevates võrrandites kehtestada.

Protsess jaguneb neljaks astmeks: 1) empiirilisel lugemisel põhinev 1968. aasta kontseptualiseerimine; 2) „Olematuse” omaduste ylekanne aastale 1968; 3) tähistaja silmapiir ja teiste luuletajate (Ehin, Kaalep, tagasimõjuvalt Mihkelson) loomingu viimine läbi saadud tunnustekobara/aasta; 4) omadustehulga kontseptualiseerimine ja esile kerkinud tunnuste lõplik koondamine.

1.

Kõigepealt maalida minevikuhetkest mälestus! Mõnest lõhnast lapsepõlves, mõnest vilksamisi kõrvu jäänud ootamatust sõnast, mõnest tundmatuks jäänud häälest, hvastijätuviipest, mis ainiti olevikku kriibib. Maalida nagu maastikku, teha see enda omaks, hakatuseks visandada lõuendile piirjooned, seejärel täpsustades yha, teisendades, algusesse naastes. Lõppeks avastada, et mälestus ise ei paikne mitte lõuendil ega looduses, vaid kusagil vahepeal, nende interaktsioonis, erinevuses ehk.

Sest ükski asjaolu pole ajalooline vaid sellepärast, et ta on põhjus. Ajalooliseks sai ta postuumselt, läbi sündmuste, mida temast võivad lahutada aastatuhanded (Benjamin 2010: 179). Ruumis kaootiliselt kulgeva diakroonilise telje elemendi mõõtmed tuleb alles konstrueerida, kinnistada piirjooned, olgu see protsess kuivõrd meelevaldne tahes. Minevik ja olevik ei tähista kaht järgnevat hetke, vaid kaht kooseksisteerivat elementi, millest üks on olevik ja lakkamatult möödub ning teine on möödanik, mis lakkamatult on, kuid mille kaudu kõik olevikud mööduvad (Deleuze 2008: 52–53).

Element-1968¹ puhul ilmnevad retrospektiivselt ajahetke magneetilised omadused. Aastad käituvad ruumis substantstina, kehadena, pelgalt tähistajatenä, mille side tähistatava endaga on kaudne ja habras. Olelusvõitlus positsiooni eest olevikus on pidev, nad avaldavad yksteisele kylgetõmbejõudu. Keskse koha hõivav aasta – antud juhul 1968 – imab lähedal asuvad aastad näiliselt endasse. Nõndaviisi sisaldab 1968 sisuliselt kõiki lähedal asuvaid

aastaid, on endasse kätkenud suure osa nende kvaliteete.

Element-1968 sisaldab nii Nõukogude anneksiooni kõige lootusrikkamat perioodi kui ka kõige suuremat tagasilööki, optimismi kõrghetke ja pessimismilaine impulssi.

Sedaviisi ei kujuta element-1968 endast mitte niivõrd konkreetset aastal avaldatud tekste, toimunud syndmuseid või valitse nud meeleolusid, vaid neid kõiki laial ajalisel skaalal. Tegemist on tähistajaga, mille „taga” peitub umbmäärane tekstihulk, mis koosneb nii alamtekstidest (ilukirjanduslikud tekstid, muusikateosed, teater jne) kui

ka yhiskondlik-poliitilistest tendentsidest. Oluline on, et see element ja tema impulsid ilmnevad eri paigus. Näitena võib tuua Ene Mihkelsoni luulekogu „Ring ja nelinurk”, mis ilmus kyll aastal 1979, aga sellest hoolimata kuulub suuresti 68. aasta tekstide hulka. Sedasama võib väita näiteks Madis Kõivu looming, Jaak Põldmäe luuleteoreetiliste tekstide või Betti Alveri vaikimise kohta. Sellisena määratletud 1968 kätkeb nii syndmuseid, tendentse kui ka seoseid.

Aga ikkagi, miks just 1968? Või kysimust laiendades, miks on 1968. aasta ja selle tähistaja magneetilised võimend ymberkaudsete omast suuremad, miks on just 1968 hõivand väljal keskse positsiooni? Sellele tuleb vastata eeskätt syndmuspõhiselt.

Element-1968 sisaldab nii Nõukogude anneksiooni kõige lootusrikkamat perioodi kui ka kõige suuremat tagasilööki, optimismi kõrghetke ja pessimismilaine impulssi. Jää hakkab sulama ja sulab lõplikult jääks. Võib ette kujutada jalgratturit, kes hakkab väntama, sõtkudes yha kiiremini läbi tuule, kuni märkab silme ees punast tuld. Ta vajutab (isel!) järsult pidurit, jääb seisma. Aga milline võimas jõud mõjub ratturi kehale! See jõud sumbub osalt vaikusesse, et kunagi hiljem taas kehaks saada; teisalt otsib *otsekohe* väljapääsu.

Sellise jõupunktina võib käsitleda ka aastat 1968, kui aiva syvenev luuleeleevus katkes ja kultuuri-ruumi laienevad seinad tõmbusid järsku kokku. Kasutades Hasso Krulli eesti kultuuri iseloomustamiseks rakendatud palju tsiteeritud terminoloogiat, võib Nõukogude võimu alla langemist pidada negatiivseks põhikatkestuseks (Krull 1996: 7); ent sealt edasi liikudes leiame

1 Element-1968 ja 1968 eristus ei ole radikaalne. Esimene viitab võrrandisse kaasatud elemendile, teine pigemini aastale n-õ tavapärasel tähenduses. Sageli tähendusväljad kattuvad, sellistel puhkudel on eelistatud teist varianti.

katkestuse mõneti anomaalsena tunduva alamkatkestuse (XX pleenumile ja Nikita Hruštšovi võimuletulekule järgnenud sulaperiood) ja katkestuse katkestuse enda katkestuse (Leonid Brežnevi võimu neljandal aastal lõhkus igasuguse võimaluse näha totalitaarses režiimis lootuskiiri Nõukogude vägede sissetung Tšehhoslovakkiasse). Alamkatkestuste ja eriti 1968. aasta kui kolmandat järku katkestuse puhul tuleb täheldada otsesemat sidet indiviidi mõttemaailma ja ootushorisontidega. Pidurdamine tõi 1968. aastasse kaasa tohutu energiavoo kogunemise, mis yhelt poolt avaldus kohe (ka tagasiulatuvalt), teisalt jäi vaikusesse, vaikimisse talletuma, et taasilmuda piisakestena järgmise kymnendi lõpus.

Liiatigi hakkavad pool sajandit hiljem yhinema kaks samast piirkonnast pärit elementi. Tuleb rõhutada ehk pisut paradoksaalsetki loogikat, et kui vaadeldav periood pysib pagulaskirjanduse ja Kodu-Eesti kirjandusruumi puhul selgelt ja absoluutselt lahus, siis hoolimata vaid põgusaist kokkupuuteist on tollased Lääne-Euroopa syndmuste tagajärjed hakanud Ida-Euroopas toiminuga pikkamisi kokku sulama. Nii ytleb ka Mart Velsker, et kõlaliselt tunduvad Pariis 68 ja Praha 68 väga sarnased, olgugi et aastakymnel on *teistsugune sisu kui Läänes, aga see aeg tahab olla just see aeg ega mitte mõni teine – tema ajalikkuses võiks peituda ühtlasi üleajalisi tähendusi* (Velsker 1999: 1211, 1215). Yliõpilasrahutustega kaasakulgemise synkroonsus polegi siinjuhul esmatähtis. Mart Velsker jätkab: *Kuuekümnendate lõpu eesti kultuuri puhul peab asünkroonsusest kõnelemisel olema iseäranis ettevaatlik – nõukogude korra aegadest on sel hetkel sünkroniseerimispuud tegelikult kõige tugevam* (samas: 1215). Alates Krulli ja Märta Väljataga 1988. aasta Loomingu ylevaateartiklist, kus eesti luule paigutati lääne kirjandusvoolude konteksti ja rakendati lääne kirjandusteoreetilisi lähenemisi (Krull, Väljataga 1988), on eesti humanitaarsesse mõttemaailma tunginud jõudsalt teooriad, mille kese paikneb just nimelt aastas 1968.² Nii on viimase veerandsajandi vältel toimunud loomulik protsess, kus Praha 1968 ja Pariis 1968 ongi saanud yheks 1968ks.

Pidurdamise järel esineb ka jalgratta aeglast edasilibisemist. 1968. aasta seisukohalt võib näituseks kogu 1970ndate luule mängulisemaks muutumist, folkloori, lorilaulude sisetoomist, autorihoiaku teisenemist pidada Praha kevade symptomiks. Avaratumise ja (kõik)võimalikkuse kokkuvarisemine tõi kaasa energia projitseerimise mängulisse luulesse, vormi esmasusse. Nii võib „Närvitruikki” ja Hando Runneli loomingu pidada kaudselt ikkagi kuuekümnendate protsessi jätkuks, kuigi yhiskondlik-poliitilistest oludest johtuvalt transformeerunud kujul.

2 Tuleb vaid meelde tuletada, et Michel Foucault, Jacques Derrida, Gilles Deleuze, Julia Kristeva, Jacques Lacan, Roland Barthes ja isegi Jean-Luc Nancy ning Jacques Rancière on rohkemal või vähemal määral kõik 68. aasta lapsed.

Mõistagi pole need „yhiskondlik-poliitilised mõjud” alati selgelt lokaliseeritavad, pigem on tegu autorite mitte-teadlike valikutega, spontaansete sisemiste otsustega. Sedasama võib öelda ka pidurdusenergia teise avaldumiseviisi kohta. Oletame, et rattur vajutas esipidurit. Sellisel juhul lendas ta üle pea uperkuuti ja maandus kusagil eespool. Nii jääb maandumiskoha ja ratta vahele oluline tühimik ehk vaikus. Talletunud energia hakkas mahenenud kujul

1968. aasta seisukohalt võib pidada kogu 1970ndate luule mängulisemaks muutumist, folkloori, lorilaulude sissetoomist, autorihoiaku teisenemist Praha kevade symptomiks. Avardumise ja (kõik)võimalikkuse kokkuvarisemine tõi kaasa energia projitseerimise mängulisse luulesse, vormi esmasusse.

kultuuriruumis taas ilmne alles järgneva kymnendi teises pooles. Heaks näiteks on Arvo Pärdi looming. 1968. aasta „Credole” järgneb pikk eneseotsing, mis päädib alles 1976. aastal „Alina” ja tintinnabuli stiiliga. Seejuures võime juba „Credo” lõpu puhul tajuda selgelt tintinnabuli kohalolekut.³

Kuivõrd vaadeldavat ruumiliselt kontseptualiseeritud ajahetke tajusid ambivalentelt ka ses tegelikkuses kunagi viibinud, on targem vargsi tõmbuda tagasi olevikku ja vaadelda Alliksaare näitel 1968. aasta symbolset väärtust. Võrrandi teisel poolel ootab „Olematus võiks ju ka olemata olla”, mille tunnused peavad determineerima element-1968.

2.

Arvestades aastaga 1968 seotud tähistatava(te) kaoitilisust, tuleb retroaktiivselt visandada olevikku passiv konkretiseering, täpsustada lõuendil piirjooni. Aegruumilise elemendi kontseptualiseerimine samal aastal ilmunud Alliksaare luulekogu tunnustega toimib dünaamikalt nagu Slavoj Žižeki kirjeldatud „Che vuoi” protsessi esimese, tähenduse tasandi kaks staadiumit. *Ideoloogiline ruum koosneb lahtistest, sidumata elementidest, „triivivatest tähistajatest”, mille identiteet on „avatud” – oma seoste tõttu teiste ahela elementidega on nad üledetermineeritud, st nende „sõnasõnaline” tähendus on nende metafoorsest lisatähendusest* (Žižek 2002: 149). Triivimise lõpetab alles teppimine, mis fikseerib tähistajad paigale ja muudab protsessi terviklikuks – neist saavad tähendussüsteemi osad. Oluline on, milline sõlmpunkt pää-

seb maksvusele. Just nagu spermatoosidide olemusvõitlus, kus võidukas tähistaja annab kõigele muule tähenduse. Siingi rõhutab Žižek protsessi retroaktiivsust – teppimine kätkeb ka minevikku muutvat loomust. Sedaviisi kujutamegi väesolevas protsessis Artur Alliksaare luulekogu „Olematus võiks ju ka olemata olla” sisenemist ruumi, et anda sõlmpunktina kõikidele

3 Kahtlemata võib 1968. aasta tunnuste avaldumine kymnend hiljem peegeldada diskursile yldisemalt omast tsyklilisust kui intertekstuaalsuse erijuhtu, või vastuoksaks, diskursi tsyklilisust, mis avaldub puhuti intertekstuaalsusena. Siin paistavad kaks kymnendit siiski pisut otsesemalt suhestuvat.

teistele triivivatele tähistajatele yhtne tähendussüsteem, aheldada nad enda kylge.⁴

Teppimise algaasis kujutleme aastat 1968 kui silmapiiri, mis sisaldab nii kaugust kui ka lähedust, rääkimata siis veel nendevahelisest lõpmatult suhtelisest alast. Silmapiir haarab kogu horisontaalse ja vertikaalse telje, kus võib eri punktidesse vabalt hypata, kus osaelemente saab kokku sulatada, teisendada. Siht ja silmapiir on yhtaeagu lähedal ja kaugel: *Tuleb jõuda sihile teed tundmata. / Tuleb minna edasi teed tunnistamata. / Tuleb pilguga purustada kaugus*⁵, teest unistamata. (Alliksaar 1968: 13)

Paul-Eerik Rummo koostatud Alliksaare luulekogu adekvaatsemaks positsioneerimiseks, essentsini jõudmiseks tuleks terve „Olematuse” ulatuses tekstid kõigepealt destilleerida yldistest 1960ndatele omastest tunnusjoontest ning keskenduda tekstide teistele esilekerkivatele omadustele, et neist võrdluse kaudu jõuda konkreetsema tunnustekobarani. Võime seda pidada füüsiliseks rektifitseerimis-

meetodiks, kus mitmekordse aurustumise ja kondensatsiooni abil lahutatakse lähedaste keemistemperatuuridega vedelikke.⁶ Jätame kõrvale tendentsid, mida traditsiooniliselt omistatakse 1960ndatele, alates avangardjoonte yldisemast vohamisest, kõnekeeke, keelemängude ja iroonia sisenemisest kuni assotsiatiivsuse ja kujutluste-unenägede raskesti eristatavuseni. Ylejäanud tunnused tepivad element-1968.

Esmalt, Öhtumaa filosoofia hoomamine. Kas või Immanuel Kanti filosoofia rakedamine: *Sild mingi kulgeb vaistult kaemusele. / Neist suudab kaugemale jõuda kumb? Vae mõttekilde, kokku seletele...* (samas: 6). Ja teisal: *Asjade ilme tõmbub enesesse ja saab nähtamatuks* (samas: 55). Objektivne maailm (asi iseeneses) on tunnetamatu, kättesaamatu, aga tekkivad aistingud on tajutavad. Justkui sellest arusaamisele (protsessuaalsus on markeeritud tähistajaga *tõmbub*) Alliksaar viitabki. Kuivõrd aeg ja ruum on tajumisvormid, mille kaudu on võimalik jõuda kogemuse kirjeldamiseni, ent mitte asja iseeneseni, esinevadki nende komponendid „Olematuses” suhtelisena, kogemuspõhisena. Aegruum naaseb luulekogus seejuures vääramatult 20. sajandi algusesse (yld)relatiivsusteooria ryppe, kõikudes bergsonlik-einsteinliku mõttevoolu

4 „Olematus” sõlmpunktina on muidugi meelevaldne, nagu oleks seda iga teinegi luulekogu, autor, idee jne. Protsessi teeb ylepea võimalikuks ainulise lugeja subjektiivsus, empiiriline lugemine ja praegune nägemus luuleruumis toimunud teisenemiste olemusest. Žizeklikult on tegemist ideoloogilise võitlusega, kus teppimise käigus fikseeritakse ka teised triivivad tähistajad paigale. „Olematus” (kui Lacani „Üks”) peab end just siin kehtestama, teppima välja, et luua element-1968 identiteet, mida ta ise kehas tab. Vastasel korral (ja mingist perspektiivist paratamatult) on kogu protsess läbikukkunud.

5 Esiletõstet luulekatketes markeerivad iseäranis jõuliseid kokkulangevusi element-1968 omadustega. Olgu öeldud, et paksendatud fragmente otsesõnu ma ei kommenteeri, põhjenduski libiseb mööda esseed laiali.

6 Nagu arvata võib, protsessi komplitseeritus seisneb just vedelike omaduste sarnasuses. Samuti ei saa radikaalselt eristada üksnes Alliksaare luulekogule ja tervele luuleväljale omaseid omadusi. Liiatigi yritame allpool osutada „Olematuse” tunnuste ilmnemisele luuleväljal laiema. Sestap ei saagi piiratud pelgalt element-1968 luulekoguga teppimisega. Omaduste vähegi ammen-dava loeteluni jõudmiseks tuleb liikuda edasi täiendavate võrranditeni, mis täpsustaksid 1968. aasta olemuslikke jooni.

Sageli on diakrooniline telg lihtsalt kokku sulanud, olevik sisaldab kogu minevikku. Intensiivseid lauseid, mille mängulisuse taga peitub sygavam filosoofiline mõtisklus ajast (olevik-minevik-tulevik kõverpeeglis), leidub rohkelt: *Ükskord lõpeb see, mida kunagi ei olnud. / Samas algab see, mis alati on olnud* (samas: 68). Ja veel: *Hetk ei taju hetke ja igatsus ei aima igatsust* (samas: 18); *Kellad kumisevad peatumata ja püsimata* (samas: 26); *Igast saatusest saab aeg samuti kolmandiku, kuigi juba / järelmaksuga* (samas: 52). Sarnaselt toimib ka ruum: *Iga tippujõudmine on languse alguseks. Erandiks need, kes / suudavad hüpata* (samas: 46). Alliksaare luule kandub seetõttu suuresti matemaatika valda, mis väljendub nii implitsiitselt kui ka eksplitsiitselt rohkes deiktiliste terminite ja elementide kasutamises.

Aegruumi relatiivsus projitseeritakse inimsubjektidele, mida annab suurepäraselt edasi lausekorrelaat: *Elu on lakkamatu laskmine viivudeks vilksatavaisse / liikuvate juhuste märklaudadesse* (samas: 64). Ja luulekogule tunnuslik paradoks, kus võimalikkuste paljusus ilmneb tagasimõjuvalt: *Tagantjärele näeme ette kõikmõeldavate sündmuste tegeliku / kulgemise* (samas: 20). Yha enam läheneb see fernando-pessoalikule elutunnetusele, modernistlikule hoiakule, mida saadab lakkamatu resigneerunud relativism: *Iga kord, kui sa hõiskad, kajastub selles mõni võit, / mis võinuks samuti olla.* (samas: 24) ja *Elage nii, nagu kuuluks teile hetk, mille asukohta te ei tea* (samas: 23).

Paradoksepilduvus teiseneb omakorda kysimuseks mälust, mida ei representeerita mitte mäluobjektina (mõni subjektiivselt eriline konkreetne ajahetk minevikust, mida meenutatakse, kirjeldatakse), vaid mäletamise kui sellise relatiivsuse (ja/või võimatuse) kaudu. Kõik senised näited viivad lõppeks välja paratamatuse paratamatu paratamatuseni:

Mul pole kahjuks kedagi kadestada...
Mul pole õnneks kedagi edestada...
Mul pole midagi võita ja ammugi siis veel
midagi kaotada...
Mul pole isegi kellelegi andestada
ega kelleltki andestust anuda...
(samas: 65)⁷

Alliksaare „Olematus” tepib element-1968 kuue tunnusega⁸: Õhtumaa filosoofia hoo-
mamine ja rakendamine, millega haakub
tugev matemaatilisus; aja ja ruumi avardu-
mine; aegruumi relativism ja selle psyhho-
loqiseerumine; psyhholoqiseeritud aegruumi

- 8** Tunnused ja omadused markeerivad ylekandepotsessi – tunnused kuuluvad Artur Alliksaare luulekogule, omadused tepitud aastale 1968.

relatiivsuse projitseerimine inimsubjektile; mälu-objekti asendumine mälu kui protsessiga.

3.

Olles peatanud element-1968 vaba triivimise alliksaarelike omadustega, jälgime tugeva magneetilise keskme mõju kogu ruumile. Hakatuseks viime keskmest läbi sessamas ruumis triiviva elemendi *silmapiir* – vaatleme, missuguseid

Sarnaselt Ehini värssidega kannab tollases luules silmapiir unistuste symbolset väärtust või yldist kaugusihaldust. Mida lähemale aastale 1968, seda ambivalentsemaks muutuvad käsitlused, dialektika lähedus-kaugus hakkab traditsioonilisest suhtest kõrvale kalduma.

väärtusi kandis eesti luules tähistaja *silmapiir* enne ja pärast aastat 1968; eeldades, et teisenemine toimub „Olematuse” omaduste suunas. Seejärel asetub sedasamuti protsessi Andres Ehini luulelooming.

Esimestel sula-aastatel kujutas silmapiir kaugel asuvat objekti, mis eraldab nähtavat nähtamatust. Andres Ehin kirjutab aastal 1958: *Tal oli kiire nagu kõigil, / kes viie minutiga / peavad jõudma / silmapiiri taha* (Ehin 1968: 9). Sarnaselt Ehini värssidega kannab tollases luules silmapiir unistuste symbolset väärtust või yldist kaugusihaldust. Mida lähemale aastale 1968, seda ambivalentsemaks muutuvad käsitlused, dialektika lähedus-kaugus hakkab traditsioonilisest suhtest kõrvale kalduma. Paul-Eerik Rummo, kelle kokkupuuted Alliksaare tekstidega on mõistetavalt väga tugevad, kujutab kogus „Lauliku lapsepõlv” (1968) aega ja ruumi avaralt, jäädes siiski klassikalise füüsika mõistes loogika raamidesse. Nagu laps, kelle jaoks ema lahkumine on alati igavene, käsitleb Rummo aega ja ruumi pieteeditundega, ent siiski igavikuliselt risti-rästi asetuvana. Silmapiir on nii piir kauguses (Rummo 1968: 9) kui ka objekt: *sinise sain mina silmapiirist / otsatu kaugest metsapiirist* (samas: 35). Lõppeks jõuame algelisema relativismini: *Suur sõõr jäänud tuld surub end silmapiirist läbi* (samas: 45). Rummo luuletus aitab silmapiiri kaasa yldisema teelolemise, valikute langetamise temaatikale, jäädes vaatleja-subjektist alati siiski kaugemale. Relatiivsus ilmneb siin-oleva suhtlemises seal-olevaga.

Element-silmapiir muutumisprotsessi võtab kokku Ehin juba aastal 1966: *kui silmapiir lakkab olemast kujuteldav joon / ja muutub laiaks vahuseks veevooluks* (Ehin 1971: 36). Teisenemise lõppeks ei käitu *silmapiir* enam nähtava ja nähtamatu vahelise piirina, vaid valgub laiali, muutub määramatuks, ainiti käest libisedes, vahel muutudes ajaliseks väärtuseks, siis jällegi omaduseks või olemisviisiks.

Muutumise algusjärgus võib silmapiir olla tegevuse keskmes (samas: 73), aga näeme kaugemalegi minemist:

sulased ise ammu läinud
silmapiiriga kokku sulanud
***silmapiirile kinni jäänud** nagu kärbsed*
või jällegi silmapiirivalvureist kinni peetud
silmapiiritollis kubemekarvad rehitsetud
kaenlaalused paljaks raseeritud
raske olla sõjasulane
sõja peremees hoiab oma rasket silma peal
hoiab silmapiiril
ähvardab tinasilmaga
maa sisse puurida

mina ja sina siia ei puutu
(samas: 64)

Aegruumi kõverus kandub psühholoogilisuse valda, sisaldades liikumist ja tegevust. 1978. aasta kogus „Vaimusõõrmed” on muutus radikaalne – silmapiir on raken-datud deiktiliste opositsioonidega mängu. Näivuse rõhutamisel silmapiir läheneb. Õieti on ta yhtaeagu nii lähedal kui ka kaugel. Nii objekt kui ka omadus. Teda on korraga palju ja vähe hoopiski: *Iga ihukarv mul silmapiirikaugel. / Ihu katab kuusik heledana* (Ehin 1978: 47).

„Olematuse” väärtusi kannab täielikult juba Ene Mihkelsoni silmapiir kahes luuletuses, mis mõlemad on dateeritud aastatega 1967 ja 1977: *iga aialipp on torn iga aialipp on mõte / võrdne kõigega mis loodud teisel pool silmapiiri ja merd / iga rohulible mida puutud ja homme on juba muld* (Mihkelson 1979: 10). Ja teisel: *silmapiirid surevad silmapiirides / sest ühtegi neist olemas pole* (samas: 11).

Silmapiiri muutumisega sarnane dynaamika iseloomustab kogu Andres Ehini loomingut element-1968 magneetilise keskme lähistel. Suundumused on aimatavad juba kogus „Hunditamm” (1968), kus ruum laieneb ainkaaleplikult eksootika varal. Viiekymnendatest väljudes leiab rohkelt mate-maatilisi termineid ja viiteid, nagu 1965. aastal kirjutatud luuletuses „Mets varjab Albert Einsteini”. Ajapikku muutub syrrrealistlikuks aegruumgi. Kymnendivahetusel leiame eest nii matemaatika vohamise kui ka alliksaarelikkuse:

väikesed tõugjad
paemurru aukudes
kust läbi voolab
olemisolematuse jõgi
kivikallaste vahel
vahutab libepruun
vesi
***kestus ujub** männikoorest mängupaadina*
olemisolematusel
(Ehin 2000: 104)

Mehaaniline aeg on asendunud psyhholoogilise aja, kestusega. Sarnaseid tekste leidub omajagu ka kogus „Luba linukesel väljas jaurata” (1977). „Vaimusõõrmed” (1978) toob kaasa rahunemise.

Sarnast samasuunalist teisenemist „Olematuse” tunnuste poole ei esine mitte üksnes kirjanduses, vaid ka teistes meediumites (näiteks modernismi asendumine traditsioonilisemate vormivõtetega kujutavas kunstis). Kui kolmemõõtmelises ruumis polnud avarustumine enam võimalik, toimus see just dimensioonide lisandumise varal – välispidine areng teiseses sisemiseks.⁹

4.

Maal hakkab tasahilju selgema kontuure võtma, objektid joonistuvad välja. Ise aru saamata, et lõuendile kantuna nad haihtuvad. Aga mis oleks, kui maaliks hoopis silmapiiri? Olgu, kuidas on. Igatahes liiguvad nii tähistaja *silmapiir* väärtused eesti luules kui ka Ehini looming 1968. aasta lähistel yha tugevamini eespool toodud tunnuste suunas. Muutus algab juba varem, kiireneb keskmele lähenedes, jõuab konkreetsumeni pärast seda. Tunnuste ylekanne tugevus, eksplitsiitsus ja vahekord tekstides on eri luuletajate puhul erinev. Nõnda teevad Ain Kaalep ja Ene Mihkelson läbi loogikalt sarnase liikumise, ent olemuselt lahkneb see tuntavalt. Kui Kaalep esindab energia kohest avaldumist, siis Mihkelsoni puhul leiame 1968. aasta järel esmalt eest vaikuse ja seejärel talletunud energia vallapääsemise järgmise kymnendi teises pooles.

Ain Kaalepi luulekogus „Aomaastikud” (1962) ei seata mälu kahtluse alla, esmane on mälu-objekt. Juba pealkiri annab edasi resignatsiooni, ajatemaatika muutub harva eksplitsiitseks (nt luuletuses „Aeg”). Esile tuleb klassikalise matemaatika tunnetus, aga kolmemõõtmelise maailma loogikat ei seata kahtluse alla: *Aeg ruttab, ruttab veel ja igavikku hajub / ja meie armastus on osalt igavik* (Kaalep 1962: 48). Või: *Missugune oleks siis atmosfääri arhitektuur? / Missugune oleks maastiku geomeetria?* (samas: 31).

„Aomaastikes” domineerib lyryiline deskriptiivsus, geograafiline mõõde laieneb eksootilis-mytooloogilise keskkonna varal. Kogus „Järvemaastikud” (1968) meenutatakse lapsepõlve, seostades seda täiskasvanueaga. Olevik suhestub hõllandusliku minevikuga. Mälu pole endiselt esikohal, aga yha enam lisandub konkreetseid stseene või fragmente minevikust, mille representatsiooni õigsus satub implitsiitselt vähemasti praeguses olevikus kahtluse alla. Minevikusyndmust kujutatakse oleviku põhjustajana – aja lineaarsus ei muutu kysitavaks.

9 Arvestades Artur Alliksaare kui autori positsiooni, segunevad yldisemad alliksaarelilikud muutused Alliksaare enda mõjudega. Näiteks Paul-Eerik Rummol, kelle kohatine deiktiliste terminite ja elementide rohkus on hämmastav.
Oo klappimatus unistuste ja tegude vahel, kui mõned unistused tegudeks ei saagi, ja mõned teod pole unistused olnudki, vaid sünnivad järsku!
(Rummo 1968: 19)

Ruumimängud on puhtalt geograafilised, ruumi laienemine toimub liikumise varal: *Stepiinimest ängistaks meie silmapiir / Stepiinimene tahab näha sadu ruutkilomeetreid korraka / Kasahstan on Idamaa avar eesõu* (Kaalep 1968: 58). Seekordne silmapiirlus on kummastav. Silmapiir on kodu. Võrreldes eelmise luulekoguga on toimunud selge teisenemine – kaudgel asuv füüsiline objekt kannab hingelise läheduse väärtsusi. Nii võib ruum muutuda lausa keeleliseks tähistajaks: *Järve ei näinud ma enam. / Järv oli muutunud tühjaks sõnaks. / Võtsin pihku selle tühja sõna ja mängisin sellega* (samas: 88).

Paul-Eerik Rummo „Ebasümmeetria ülistuseks” puhul kirjutab Kaalep juba eksplitsiitselt geomeetrilise vastuse „Pantheon”. Kogus „Klaasmaastikud” (1971) on talle lapsepõlvest varemgi meenunud hyppetorn teinud läbi metamorfoosi:

*Oo rõõmu olla lahti maast! Oo rõõmu olla olev!
Veel olen õhus. Viimane viiv. Ja mõte sel viimasel viiul:
Maale see ei meeldi. Juba kutsub ta tagasi selle, kes on määra-
tud elama temaga. Ta nuhtleks mind vastavalt oma seaduste rangu-
sele, kui ma kohe ei pageks igavese vee emaliku kaitse alla.*
(Kaalep 2008: 208)

Hyppetornist kukkumisel on aeg aeglustunud. Hyppe kaudu teisenevad aeg ja ruum sümboolseks langemiseks. Aastaks 1972 on ka Ain Kaalep jõudnud alliksaareliku aegruumi psühhológiseerituse juurde. Otseselt ilmneb see kyll harva, aga mõnest tekstist kumab see eriti jõuliselt läbi. Heino Tiiriku mälestuseks kirjutatud ja kaks aastat hiljem valminud sydamlík luuletus „Hellenurme eleegia” toob eriliselt välja alliksaarelíkid ruumilised tunnused: *Kuid kui kaob mälu see (koos meiega muidugi mõista), / kas siis viimane ruum on olematuses sul?* (samas: 312).

Ene Mihkelsoni 1979. aastal ilmunud luulekogu „Ring ja nelinurk” pealkiri asetab seevastu tekstid kohe matemaatilisse konteksti. Lähemal vaatlusel hakkab ring yha enam võtma eluringi, igavese taastulemise mõõtmeid. Omane on nii aja kui ka ruumi peegeldumine. Ring kui elu on paratamatult nukker, endasse sulgunud süsteem, sellal kui nelinurk reaalsena on tahumatu ja ärrítav. Relativism on neid kahte siduvas funktsioonis. Aastatega 1967 ja 1977 dateeritud luuletus:

*vaid välgu sähvides sädelema löövad piisad,
hernetera suurustena **peegeldades võimalikke**
maailmu, siis seesama ring, needsamad paigad, aimatavad
ja ebatõelised.*
(Mihkelson 1979: 7)

Tõsi, Mihkelson pole otseselt element-1968t läbinud, ent „Olematuse” impulsid, sarnasused on karjuvalt nähtaval: *kui*

sa olnud oled / siis kõikides aegades (samas: 22) ja ikka on mu ümber vaikus millest / maailm täiest kõrist püüab läbi kisada (samas: 34). Võrdluseks Alliksaare enda fragmendid: *Kes joob korralikus koguses kohvi, ei maga maha järgmist / aasta miljonit, mis kohe algab* (Alliksaar 1968: 42) ja *Varjud ei karju kukkudes. / See tähendab, et nad kisendavad vaikust.* (samas: 14). Seejuures näeme nagu Rummolgi loomingu lineaarsel arenguteljel kandvat pausi, mis sarnaneb Arvo Pärdi puhul juba mainitud otsingulisusega.

Mihkelsoni 1968. aasta vaimsus on tugevamgi kui elemendi otseselt läbinuul. Reaalsuse ja väljamõeldise piir kõverdub. Just nimelt, mitte ei ole kõver, vaid kõverdub pidevalt. Mihkelsoni luule kummastav mõju seisnebki sageli objektide kui protsessi representeeringus. Nii ei ole ka silmapiir enam niivõrd objektlik kui tegevuslik – objekt on oma olemine. Sellest hoolimata saadab vähemasti luulekogu „Ring ja nelinurk” algust ja lõppu pidev deiktisus. Kui minevikus võib sündmus või ajahetk omandada konkreetsemaid piirjooni (kolme mõõdet), siis olevik kannab lõputut paljusust ja potentsiaali (lisadimensioone), mistõttu tähistajad ei suuda kanda tähendust ja kasvavas määramatuses on võimalik markeerida lõppeks vaid jälgi või tundmatust.

*Õhk seisab toas kui ruudukujuline sein
tagakülg läbitav lõpmatult lahti
lõhu endakujuline süvend ükskõik millisesse
ruumi punkti endine koht valgub täis
ei salli tühja kohta tubagi*
(Mihkelson 1979: 30)

Olgu öeldud, et luules liigutakse tasahilju proosaloomingus valitseva historiograafilise metafiktsiooni poole. Mälu-kysimus pole küll veel esikohal, aga mälu-objektist on selgelt tehtud samm edasi: *Kui ma neid metsi välja ei mõelnud / on nad olemas* (samas: 42).

5.

Oleme yritanud teppida aasta 1968 Artur Alliksaare luulekoguga „Olematus võiks ju ka olemata olla”, selle kaudu laieneb saadud tunnustekobar teistelegi tähistajatele, mis seostuvad vaadeldava aastaga (autorid, tekstid). Alliksaarelik tunnustepakett koosneb yldjoontes kuuest punktist: (1) tugeva immanentse tõsifilosoofilise tagapõhja avaldumine; (2) matemaatika filosoofilisus, mis tingib kolmemõõtmelise füüsilise ruumi kaotamise ja aegruumi relativismi; (3) deiktisised terminid ja elemendid; (4) aegruumi relatiivsuse psühholoogiseerumine; (5) psühholoogiseeritud aegruumi relatiivsuse projitseerimine inimsubjektile; (6) mälu-objekti asendumine mäletamisprotsessiga.

Esimese teppimisprotsessi lõppeks on element-1968 kuuest tunnusest koosnev *omadus*.

Rektifikatsiooni järel vaatlesime tepitud 1968. aasta perspektiivist teisi autoreid ja tekste magneetilise keskme läbimisel. Sisuliselt oli see teist järku teppimine, kus tähistajate vaba triivimise kirjandusruumis peatasime juba fikseeritud 1968. aastaga. Kuigi yldiselt ilmnas alliksaarelike tunnuste laienemine kogu ruumile, sai tunnustekomplekt olulist täiendust.

Silmapiiri muutumise kaudu ilmnas kaugel paikneva symbolse objekti teisenemine ujuvaks materjaliks, mis kätkeb nii lähedust kui ka kaugust ja samal ajal ka nendesuunalist liikumist. Sage on aegruumi avarumise, kas füüsilise liikumise või eksootilise temaatika lisandumise kaudu. Kõige olulisemad lisatunnused oleksid: (7) objekti yldine asendumine protsessi (objekti olemise) representatsiooniga nagu teises silmapiirlikult mälu-objekt kysimuseks mälust ja mäletamisest ylepea; (8) mehaanilise aja asendumine bergsonliku kestusega; (9) kolmedimensionaalsuse lõhkumine isegi mõtteruumis; (10) ruumi muutumine matemaatiliseks (ja geomeetriliseks) mitte üksnes filosoofilises plaanis, vaid ka iseseisvalt klassikalise terminoloogia raamides. Seega on 1968. aasta *kymnest põhitunnusest koosnev omadus*.

Implitsiitselt ilmnas ka omanäoline tunnus, mis puudutab eeskätt autoreid: 1968. aasta impulsssuutlikkus on niivõrd tugev ja revolutsiooniline, et autorid, kelle loominguks tungivad needsamad tunnused, hiljem enam ei muutu. Nii näiteks leiame Mihkelsoni historiograafilistes meta-

fiktsoonides pisut rohkem väljakujunenud formaadis sisuliselt samad tunnusjooned nagu varasemas luules. Võime isegi öelda, et 1968. aastaga on seotud Jaan Krossi nihkumine luulest proosasse ja näituseks Nikolai Baturini murdekeelse luule asendumine yliavara ruumiloomelise proosaga. Neidki iseloomustab pärast pööret pysivus.

Pärast ideoloogilise ruumi teppimist ei esinda tekst enam pelgalt iseend, vaid on midagi enam kui ta ise – talle lisandub kättesaamatu x (Žižek 2002: 162). Nyid on meil selge, miks on vaadeldud elemendis enam, kui ta ise on. Mõistetavalt ilmneb see retrospektiivselt – 1968 ei tekkinud mitte 46 aastat tagasi, vaid ta tekib yha ja alati, kinnistub igas olevikus. Sellistelt alustelt võime saadud ainiti muutuvat ja taastekkivat omadustepaketti nimetada eesti tyvitekstiks.

Lõpetuseks tuleb lyhidalt vastata veel yhele kysimusele. Kas sellele tyvitekstile võib omistada ka teisi kvaliteete ja kas tyhikut saab lahendada ka teisiti kui selle

1968 ei tekkinud mitte 46 aastat tagasi, vaid ta tekib yha ja alati, kinnistub igas olevikus. Sellistelt alustelt võime saadud ainiti muutuvat ja taastekkivat omadustepaketti nimetada eesti tyvitekstiks.

(kymnetunnuselise) *omadusega* võrdsustades? Kysimuse mõlemale poolele tuleb pikemalt peatumata vastata jaatavalt – siinjuhul jõudsimel yhte lahenduskäiku mööda 1968. aastani; ilmselt on võimalik luua samalaadne võrrand, kus lahenduseks on omaduse asemel näiteks *erinevus*.

Yle jääb veel vaid maalida maali. Avastada huvastijätuviibe siitsamast tundmatust lõhnast või sõnast või häälest või allkirjast all nurgas. Vanasti oli kõik ju mustvalge. Ka allakirjutanu võimatu lõuendi purunenud peegeldus.

Kirjandus

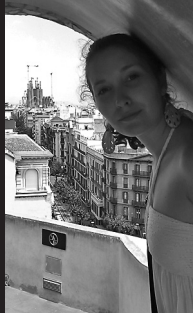
- Alliksaar, Artur 1968. Olematus võiks ju ka olemata olla. – Loomingu Raamatukogu nr 9–10. Tallinn: Perioodika.
- Benjamin, Walter 2010. Valik esseid. Tõlk. H. Krull, T. Relve, M. Sirkel. – Loomingu Raamatukogu nr 26–29. Tallinn: Kultuurileht.
- Deleuze, Gilles 2008. Bergsonism. Tõlk. M. Ott. Tartu: Ilmamaa.
- Ehin, Andres 1968. Hunditamm: luuletusi 1959–1966. Tallinn: Eesti Raamat.
- Ehin, Andres 1971. Uks lagendikul. Tallinn: Perioodika.
- Ehin, Andres 1977. Luba linnukesel väljas jaurata. Tallinn: Eesti Raamat.
- Ehin, Andres 1978. Vaimusõõrmed. Tallinn: Eesti Raamat.
- Ehin, Andres 2000. Alateadvus on alatasa purjus: koondkogu. Tallinn: Varrak.
- Kaalep, Ain 1962. Aomaastikud. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Kaalep, Ain 1968. Järvemaastikud. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kaalep, Ain 2008. Muusad ja maastikud: luuletusi aastaist 1945–2008. Tallinn: Tänapäev.
- Krull, Hasso 1996. Katkestuse kultuur. Tallinn: Vagabund.
- Krull, Hasso; Väljataga, Märt 1988. Eesti luule 1987: Marsyase nahk elustub! – Looming nr 3, lk 398–405.
- Mihkelson, Ene 1979. Ring ja nelinurk. Tallinn: Eesti Raamat.
- Pessoa, Fernando 2009. Tubakapood: Álvaro de Campose viimased luuletused. Tõlk. T. Önnepalu. Tallinn: Pilgrim.
- Rummo, Paul-Eerik 1968. Luulet 1960–1967. Tallinn: Eesti Raamat.
- Žižek, Slavoj 2002. Ideoloogia ülev objekt. Tõlk. H. Krull. Tallinn: Vagabund.
- Velsker, Mart 1999. Mis on kuuekümnendad eesti kirjanduses? – Looming nr 8, lk 1210–1216.

AUTORID

Mart Alaru (25):

„Olen Tartu tudeng, keda väga huvitab igasugune alkeemia. Põhiküsimus on, kuidas kutsuda esile üht või teist meeleseisundit kas muusika, filmide või tekstidega. Ise toodan eelkõige nihestavaid tekste, aga austan ka kõiksugu teisi alkeemia vorme.”

Eda Ahi (24)

on kindad kätte tõmmanud ning astub rõõmsal meelel vastu talvele ja muudele uutele-vana-dele väljakutsetele.

Juhan Aru (28):

„Püüan alati fotograafide ilusasti naeratada.”

Evelin Arust (26):

„On pealelõuna kuldne tund, meil jõude kulgeb tee, me kahel aerul väiksed käed, paat liugleb üle vee. Meid väikstel kätel juhtida on püüd, pelk püüd on see.” Lewis Carroll „Alice imedemaal”

Kristel Algvere (25)

läks septembris lambivabrikusse pakkijaks. Päevad läbi püstijalu pappkarpe vorpides, sisse mullikilet ja infokirju puistades, karpidele kleepse kleepides, sadu ja sadu lampe teeles saates ümises ta bobbydylankult: „How many lamps must a young woman pack / before you call her a woman? / Yes, 'n' how many miles must a common lamp travel / Before someone turns it on? / The answer, my friend, is blowin' in the wind / The answer is blowin' in the wind.”

Mikk Grins (24)

mõtleb mitmes keeles, käib sõidutundides, kirjutab lõputööd, fännab Mihhail Tšehhovit ja unistab eepilise sci-fi poeemi „Aniara” dramatiseerimisest.

Manfred Dubov (28):

„Kirjutan selleks, et leida ja leian selleks, et uuesti otsida. Ühelt poolt püüan kõike lihtsustada, teisalt aga salvestada kogetut luulekeelde.”

Jānis Jonevs (34)

elab Riias, ei ole abielus ja toetab jalgpalliklubi Tottenham Hotspur.

Karel Käärmann (31):

„Tihti ohverdan pisut, et säästa enamat, sest ükskõik kui hea käigu ma leian, tean, et alati leidub parem käik ja piisab ainult ühest valesti arvutatud kombinatsioonist, et terve partii untsu keerata ... kuigi mõni osa veast on alati korrektne ja isegi ilus ... Rahu ja vaikus on ka lainetava pinna all, korrutan seda enesele ja läbi enese kogu maailmale ... suunurgad alati ülespoole.”

Maria Lee Liivak (29)

on varem teinud intervjuusid teles ja raadios, praegu tegutseb vabakutselise dramaturgina Tartu Uue Teatri lavastuse „Liha luudel” juures ning kasvatatakse kodus last.

Meisterjaan (26):

„Ühel öhtul mõtlesin, et võiks hakata poeediks.”

Josep Susi (25)

on Tartu Ülikoolis eesti kirjanduse magistrant.

Juhan Raud (26)

lõpetas 2012. aastal Tallinna Ülikooli kultuuri-teaduse erialal ning õpib Brightonis, Sussexi ülikoolis filmitheooriat. On kirjutanud Sirpi, Eesti Ekspressi ja Loomingusse ning ka varem leedu keelest tõlkeid avaldanud.

Marilyn Mägi (19)

mõjub parimatel päevadel otsekui korstnast tõusev suits jäisel hommikul. Teistel päevadel ajab panniga prussakaid taga, vaatab lolle multikaid ning tunneb lihtsalt elusolemise rõõmu.

Tõmmu Hiid Sidruniga (25):

„Olen keeleteaduse vahetusüliõpilane Tartus. Uurin kõri füüsilise aktiveerumise mõju sõnade kvaliteedile. Kirjanduseni tõi mind pidev kokkupuude eri keeltega. Vaatamata nahavärvile ja sportlikule välimusele olen uues keskkonnas hästi kohanenud. Iseloomult tunnen end eestlasena – olen kylm, välispidiselt kõva ja tugev, sisemiselt õrn, voolav, habras.”

Ingel Undusk (26):

„Et kõik olendid kõikides maa-ilmades oleksid õnnelikud.”

Rahel Toomik (16):

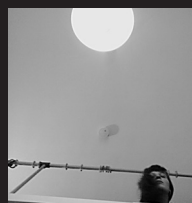
„Õpin keskkoolis sürreaalteaduste harus ja armastan asju pahupidi pöörata, eriti sõnu. Olen üsna kindel, et mu nimi on Rahel.”

Jurga Tumasonyté (26)

sündis Kaunases, õppis leedu filoloogiat Vilniuse ülikoolis. 2011. aastal ilmus temalt novellikogu „Tehiskärbes” („Dirbtinė muselė”), mille eest sai Kazimieras Barėnase kirjanduspreemia. Tema loomingut on eelnevalt tõlgitud saksa ja vene keelde, novelle on avaldatud erinevates antoloogiates. Hetkel on magistrant ning töötab oma teise raamatu kallal.

Mariliin Vassenin (34)

on tõlkija, kriitik ja luuletaja. Õppinud Eesti Humanitaarinstituudis kirjandusteooriat ja semiootikat. Kirjutanud arvustusi Vikerraarele ja Loomingule, peamiselt luulest. Avaldanud luuleraamatu „Horror vacui” (2013), mis pälvis Tallinna Ülikooli kirjanduspreemia. Tõlkinud ilukirjandust ja luulet inglise, prantsuse ja hispaania keelest.

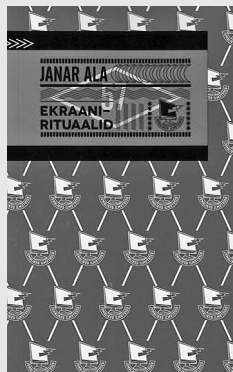
Silvia Urgas (22):

„Same as it ever was etc.”

Kristina Viin (29)

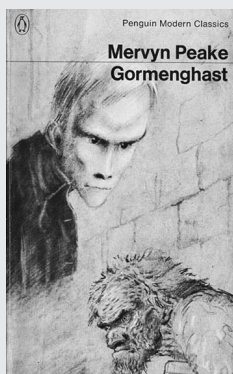
on kunstnik, luuletaja, jalgrattal mõtiskleja-metsas uitaja, vist elukutseline hajameelitseja, oma meeltes alati millegi otsingul ...

RAAMATU- TUTVUSTUSED

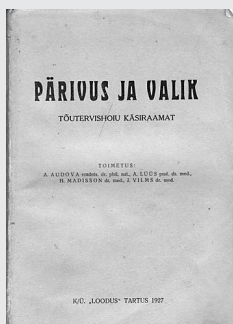
Janar Ala „Ekraanirituaalid” Jumalikud Ilmutused, 2014

„Ekraanirituaalid” on kummaliste miniatuuride kogumik, mis koon-
dab terava ajakirjandusliku pilguga Janar Ala peamiselt sotsiaal-
meedialeheküljelt välja nopitud olukirjeldusi. Kui Facebooki *sta-
tus update*-kirjandus või nn *enter*-luule oli üks hetk miskipärast
poleemiline, siis Ala lühinuppudele arvatavasti sellist vastukaja
ei kaasne. Vahest seetõttu, et proosale peetaksegi omasemaks
või sobivamaks seesugust vaimukate lühipiltide loomet. Oma
veidruses iseloomustavad need fragmendid klassikalist ilukirjan-
duslikku tööka (nt Mark Twaini või Gerard Genette'i refereerides):
mõned asjad saavad juhtuda ainult päriselus, sest fiktsioon peab
piirduma võimalikkuse ja tõenäosustega ning olema loogiline
tervik.

Mervyn Peake'i „Gormenghasti” triloogia Eyre & Spottiswoode, 1946–1959

Kui Tolkieni maailmavaate ja teoste tuum-ideoloogia tundub
mõnele üleliia maalähedane, väikekoodanlik, konservatiivne, anti-
modernistlik, misantroopselt kristlik ja antiintellektuaalne (China
Miéville'i järgi), kus muutusi tasakaalustab mõõdukus ning kus
„kombekad inimesed” lõpuks võidavad (nn lohutus-*fantasy*), siis
haarake näppu Tolkieni kaasaegne Mervyn Peake, kes kirjutas
enam-vähem samal ajal Gormenghasti triloogia. Eepiline, gro-
teskne, sürrealistlik, gootilik *fantasy of manners*, mille maailm
pole mustvalge (head vs. pahad) ning vaenlaseks pole maagiline
õelus, vaid uuritakse inimest kõigis tema keerukates, traagilistes
tahkudes.

A. Audova jt „Pärius ja valik: Tõutervishoiu käsiraamat” Loodus, 1927

Kooseluseaduse peale elevile läinud kodumaiste konservatiivide
mõtete paremaks mõistmiseks sobib see õpetlik raamat. Siit saab
teada, et sünnitamine pole sugugi ainus viis Eesti rahvast säili-
tada. Eugenikutele võib õppida mõndagi: paljunemist takistab
liigne haridus; üle 25aastased lastetud naised on ühiskonna
jaoks kadunud; kuidas Eesti tõu parandamiseks kõlbmatud tuleks
steriliseerida jmt. Nali naljaks, aga lugegem, kuivõrd väheste ja
lühikeste sammude kaugusel võib tänapäevast olla üks 20. sajandi
kõige grotesksemad praktikaid.

Märten ja Silver Rattasepp

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Carolina Pihelgas
Toimetajad: Tõnis Vilu, Tõnis Parksepp
Keeletoimetaja: Egle Pullerits
Kujundaja: Maris Kaskmann

KAASTÖÖD

Luule: maarja.partna@va.ee
Proosa ja tõlked: tonis.vilu@va.ee
Arvustused, esseed: tonis.parksepp@va.ee
Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid Kristina Viin
Fotod lk 54: Tarvo Kaspar Toome

VÄLJAANDJA

MTÜ Värske Rõhk
Vanemuise 19
51014 Tartu

Tel: 53 859 528
vr@va.ee
www.va.ee

Tellimine: www.tellimine.ee

Trükk: AS Pakett

Värske Rõhk nr 40 (4/2014)

ISSN 1736-2954 (trükis)
ISSN 2228-1363 (epub)

SISUKORD

- 1 Silvia Urgas
- 9 Jurga Tumasonytė
- 14 Eda Ahi
- 22 Mart Alaru
- 26 Manfred Dubov
- 30 Tõmmu Hiid Sidruniga
- 47 Mariliin Vassenin
- 54 Intervjuu Mariliin Vasseniniga
- 62 Marilyn Mägi
- 67 Kristel Algreve
- 75 Karel Käärman
- 78 Jānis Joņevs
- 86 Intervjuu Jānis Joņevsiga
- 90 Ingel Undusk
- 93 Rahel Toomik
- 96 Päevik: Maarja Pärtna
- 104 Juhan Aru
- 110 Meisterjaan
- 115 Kadri Naanu Tõnis Vilust
- 119 Evelin Arust Kristina Viinast
- 123 Joosep Susi aastast 1968
- 136 Autorid
- 138 Raamatututvustused

Hind 2.60 eurot

9 771736 295404